

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Brno 2012

Bc. Václav Štulc

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Faktory mající vliv na resocializaci člověka bez domova

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:
PhDr. Josef Hrdinka, Ph.D.

Vypracoval:
Bc. Václav Štulc

Brno 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma **Faktory mající vliv na resocializaci člověka bez domova** zpracoval samostatně a použil jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této diplomové práce.

Elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné.

V Brně dne 10. března 2012

Bc. Václav Štulc

Poděkování

Na tomto místě bych velmi rád poděkoval vedoucímu mé diplomové práce panu PhDr. Josefu Hrdinkovi, Ph.D., za projevenou vstřícnost, ochotu a cenné náměty využité v této práci.

Rovněž bych chtěl poděkovat své manželce Petulce za psychickou podporu, kterou mi byla po celou dobu studia.

Bc. Václav Štulc

*„Nebudete bez chudých v zemi Vaší,
protož přikazuji tobě,
abys ochotně otvíral ruku svou bratru svému,
chudému svému a nuznému svému v zemi své.“*

(Pátá kniha Mojžíšova 15,11)

OBSAH

Úvod	2
1. Člověk bez domova	4
1.1 Charakteristika bezdomovectví a jeho problematika	4
1.2 Podoby života bez domova	8
1.3 Bezdomovství v historickém kontextu doby	13
2. Faktory mající vliv na vznik bezdomovectví	18
2.1 Objektivní příčiny ztráty domova	18
2.2 Subjektivní příčiny ztráty domova	22
3. Negativní jevy jako důsledek života bez domova	28
3.1 Sociálně patologický dopad	28
3.2 Individuální degradace	34
4. Sociálně - právní aspekty resocializace bezdomovců	39
4.1 Státní organizace jako součást boje proti sociálnímu vyloučení	41
4.2 Nestátní organizace zaměřené na pomoc lidem bez domova	47
5. Výzkum faktorů majících vliv na proces návratu bezdomovců do společnosti	52
5.1 Metodologická východiska	52
5.2 Sběr a analýza zjištěných faktů	54
5.3 Interpretace analyzovaných dat	75
6. Charakteristika aspektů ovlivňujících resocializaci lidí bez domova	89
Závěr	99
Resumé	101
Anotace	102
Literatura a prameny	104

Úvod

Bezdomovectví je v současné době společností vnímáno jako jev, který prostupuje vědomím všech jejích členů, a mělo by se tedy jednat o jev dobře známý. Odvážím se s tímto nesouhlasit. Ano, jsou nám známy některé podoby a projevy bezdomovectví a některé jeho důsledky, ale jen velmi povrchně. Na problematiku ztráty domova však nelze nahlížet takto úzkoprse. V rámci bližšího poznání tohoto sociálně patologického jevu bychom přeci měli vedle hlubší znalosti jeho podob a příčin objevovat také širší souvislosti, vztahy a možnosti jeho řešení, či aspoň zmírnění jeho dopadů, které však jak veřejnosti laické, tak odborné, mnohdy unikají, a to i vzhledem ke skutečnosti, že mu i přes nemalý rozsah není stále ještě věnována dostatečná pozornost. Nezbyvá mi tak konstatovat, že fenomén, kterým bezdomovectví bezesporu je, je jevem známým i neznámým.

Ačkoliv se mnozí z nás bez špetky zájmu o chudé domnívají, že jich samých se problém chudoby netýká, žijí ve velkém omylu, neboť chudoba nezasahuje pouze dotčené jedince, ale znevýhodňuje celou společnost, do níž se vedle ukazatele jejího stavu a vývoje vrací jako morální zrcadlo.¹

Snad právě nesmírná složitost jak v oblasti pojmenování, které doposud není zcela přesné, tak vystižení a pochopení tohoto fenoménu, ale rovněž pro mě až zarážející nezájem a lhostejnost společnosti mě vybízejí k jeho zkoumání a snaze o nalezení formy pomoci alespoň v podobě aspektů, které se na resocializaci podílejí. Ve své práci se tak budu věnovat všem podobám tohoto jevu, prostřednictvím kterých se bezdomovectví ve společnosti projevuje i těm, které jsou spíše skryté. Výsledkem všech těchto podob však nejčastěji bývá nejsmutnější forma sociálního vyloučení, které se rovněž pokusím přiblížit.

Pokud je mým úmyslem vymežit faktory, které se na procesu resocializace podílejí, považuji rovněž za nezbytné přiblížit mechanismy, které spouštějí tento negativní jev, neboť všechny tyto faktory směřují k jedinému - ztrátě domova jako jedné z nejvýznamnějších lidských jistot, kterou je zasaženo velmi mnoho lidských osudů. Ač se právě při neznalosti bezdomovecké problematiky může ztráta bydlení zdát jako dobrovolná, ve většině případů se jednoduše nejedná o možnost osobní volby dotčených

---

¹ Mareš, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, s. 146.

jedinců. Jedná se o složitý sociologický proces a výsledek stále působících nejen ekonomických sil.

Poznání důsledků života tráveného na ulici, které jsou často v podobě zoufalství či beznaděje dotčených jedinců, považuji v procesu poznávání bezdomovství rovněž za velmi zásadní. Neustále se ptám, proč člověk - jako nejvýznamnější lidská hodnota - musí i v dnešní postmoderní době svůj život přežívat v naprosto nedůstojných a nevyhovujících podmínkách. Proč je třeba žít ve strachu, nejistotě, obavách a permanentním ohrožení.

Zjištění rozsahu, kvality a úrovně poskytovaných služeb, které společnost nabízí a lidem bez domova poskytuje, je rovněž pro vymezení faktorů, které proces návratu do společnosti ovlivňují, nezbytné. Právě objevením jejich aktuálního a reálného stavu jej mohu hodnotit a společně s vymezením pojmů souvisejících s návratem do společnosti přiblížit.

Pro sociální pedagogiku je bezdomovectví bezesporu významným tématem, neboť vedle prevence, poradenství a životní pomoci se zaměřuje rovněž na řešení sociálně patologických jevů a resocializaci sociálně znevýhodněných skupin, které právě bezdomovci představují.

Pro skutečné, reálné a objektivní vymezení faktorů, které se na resocializaci člověka bez domova podílí, považuji provedení kvalitního, hloubkového a poctivého výzkumu za nezbytné. S ohledem na zvolené téma své diplomové práce pokládám za nevyhnutelné, aby respondenty výzkumu byli právě ti lidé, kteří se dokázali do společnosti navrátit, a aby právě oni tak přinesli svědectví o vlivech, které jim tuto jistě trnitou cestu usnadňovaly či jim dosažení jejich cíle znesnadňovaly. S ohledem na potřebu zachycení širších kontextuálních souvislostí a celkově velmi složitého procesu zvolím formu kvalitativního přístupu, který je pro výzkum v sociálních vědách vhodný a jehož výstup bude v souladu s teoretickými zjištěními představovat právě hypotéza v podobě faktorů majících vliv na resocializaci lidí bez domova.

1. Člověk bez domova

1.1 Charakteristika bezdomovectví a jeho problematika

Je-li mým cílem identifikace faktorů ovlivňujících resocializaci lidí bez domova, považuji za zásadní si současné pojetí bezdomovectví a jeho problematiku přiblížit.

Ilja Hradecký se jako jedna z nevýznamnějších osobností, která v problematice lidí bez domova vyniká, i přes své mnohaleté, zejména praktické zkušenosti, zabývá otázkou, **jak vlastně bezdomovství definovat?** „*Jak vlastně nazvat ty vyřazené, nepřijatelně vykloubené bytosti, všude nechtěné, vyloučené a zraněné, pohybující se sem a tam, připomínající tkalcovský člunek, který se pohybuje mezi ulicí, nádražím a ubytovnou, útekem a zadržením.*“² Dle mého názoru správně uvádí, že bezdomovectví nelze vymezit jednou, byť sebesložitější a obsáhlejší definicí. „*Neexistuje ani žádné vyčíslení tohoto fenoménu, které by bylo přesným vyjádřením skutečnosti.*“³ Upozorňuje a vyjadřuje tak ve svých očích nesmírnou složitost pojmenování a vystižení tohoto fenoménu, což znamená, že každá možná definice bude nepochybně vyjadřovat nejasnost, nejednoznačnost a neurčitost.⁴ Vágnerová spíše než jako striktní pojem bezdomovectví volně hodnotí jako finální fázi stupňovité společenské degradace následovanou opuštěním naděje na lepší život, než jako zcela vyjímečnou volbu těchto lidí. Důrazně upozorňuje na fakt, že dle trvalého pobytu, který má každý občan ČR, pak tedy bezdomovectví posuzovat ani v nejmenším nelze, neboť postižený člověk se obvykle v místě trvalého pobytu nezdržuje.⁵

Jak tedy předchozí řádky napovídají, bezdomovství je nepochybně jevem významně sociálně patologickým a i tento má pochopitelně svou genezi. Často mu předchází jednání, vlivem něhož dochází ke ztrátě tolik důležitého zázemí a jistot a které směřuje k vyloučení ze společnosti. Neúprosně pak postihuje všechna odvětví života dotčeného člověka. V očích společnosti se pak nejčastěji projevuje nepřijatelným způsobem života a bydlení takových lidí.⁶

I bez významnějšího zamyšlení nad otázkou, zda je chudoba příčinou či důsledkem bezdomovectví, docházím k závěru, že je bezesporu jednou z jeho podob,

---

² Hradecký, I. a kol. *Definice a typologie bezdomovství*. Praha: Naděje, 2007, s. 35.

³ Hradecký, I. a kol. *Definice a typologie bezdomovství*. Praha: Naděje, 2007, s. 10.

⁴ Hradecký, I. a kol. *Definice a typologie bezdomovství*. Praha: Naděje, 2007, s. 36.

⁵ Vágnerová, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2008, s. 748.

⁶ Průdková, T., Novotný, P. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008, s. 11.

jeho neoddělitelnou součástí. S chudobou se lidstvo potýká v celé své historii. Vždy byla předmětem zájmu a disputací. Společně s ní ovšem existovala vždy i snaha o její zdoání i přesto, že jednotlivými kulturami byla vnímána odlišně.⁷ „*Sociologie chápe sociální nerovnost dvěma tradičními způsoby. Buď ji bere jako nezbytný důsledek společenského života, nebo ji považuje nikoliv za logický obecný atribut společnosti, ale za důsledek jejího určitého uspořádání.*“⁸ O vymezení bezdomovectví v patologickém smyslu pojednává i Janebová, neboť uvádí, že představuje společenskou otázku, jež velmi zásadním a negativním způsobem zasahuje do mnoha vrstev lidského bytí a která je bezesporu významně ovlivňována společenským prostředím.⁹

Bezdomectví a jeho zjevných či latentních podob by však nebylo, nebylo-li by člověka - hlavního aktéra tohoto zjitřeného jevu. Mnoho pojmových vystižení takových lidí – lidí bez domova, se pokouší shrnout Průdková, která společně s Novotným uvádí, že „*bezdomovec je člověk, kterého z různých důvodů postihlo společenské vyloučení, ztráta bydlení, nebo který je touto ztrátou ohrožen. Žije na veřejných místech, či v neadekvátních anebo nejistých bytových podmínkách.*“¹⁰

Snad právě chudoba, snad zaběhnuté pojmenování „bezdomovec“ jsou důvodem vnímání lidí bez domova jako ztroskotanců, vyvrhelů, a to i přesto, že vlastní význam slova „bezdomovec“ nijak hanlivý není.¹¹ K chybám ve vnímání a posuzování bezdomovecké komunity jako celku tak dochází ze strany společnosti vlivem prostředí, které je však i přes většinu čistých bezdomovců nejčastěji prezentováno právě těmi špinavými, zanedbanými a zapáchajícími. V dané otázce musím upozornit na vlastní postřeh zkresleného vnímání bezdomovců majoritní společností. Mám na mysli zejm. tvrzení či dojmy, že člověk bez domova je pouze ten, kdo přišel o střechu nad hlavou, a v případě, že před nepřízní počasí najde ochranu např. v zahradním domku, již se o bezdomovce nejedná. Považuji za důležité tedy upozornit na skutečnost, že bezdomovec je především ten, kdo přišel o svůj **domov**. Přišel tedy místo, kde se člověk učí být člověkem, místo ochrany, bezpečí, jistoty a lásky. „*Mít domov znamená vědět, že se mám kam vrátit a že existují lidé, kteří mě mají rádi.*“¹² Hradecký pak popisuje domov jako „*pramen štěstí, opory, pozornosti, pramen čisté komunikace, místo*

⁷ Mareš, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, s. 19.

⁸ Mareš, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, s. 14.

⁹ Mandys, J. *Bezdomovectví v kontextu společenské zakázky*. in Janebová, R., Smutek, M. *Posuzování životní situace v sociální práci*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2008, s. 116.

¹⁰ Průdková, T., Novotný, P. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008. in Vacínová, T. *Problematika bezdomovectví*, s. 10.

¹¹ Průdková, T., Novotný, P. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008, s. 17.

¹² Průdková, T., Novotný, P. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008. in Vacínová, T. *Problematika bezdomovectví*, s. 10.

*spokojeného života a nejdůležitější pocit naší bytosti“.*¹³ Absence domova tak představuje žalostnější a hlubší psychickou deprivaci, než kdy může představovat ztráta střechy nad hlavou. Podstatou této bolesti totiž není ztráta převoditelná na majetkové, finanční hodnoty. Prožitek za prožitkem, sestávající z absence možnosti svěřit se svým blízkým, nevyhnutelně směřuje k beznaději, zoufalství a následnému spuštění autodestrukčních mechanismů.¹⁴ Naproti hlubšímu Hradeckého popisu a vztahové analýze Matoušek osoby bez přístřeší jen povrchově charakterizuje jako jedince, kteří nemají stálé bydlení, zaměstnání a jsou separováni od zdrojů, které jsou běžné populaci dobře dostupné. K tomu ještě dodává, že se však také jedná o „*osoby žijící v nedůstojných životních podmínkách*“.¹⁵ Bezdomovci mají stejně jako majoritní společnost své potřeby, ovšem hierarchie těchto potřeb je velmi často významně modifikována. Za nejpodstatnější podle Mandysy považují kupodivu svou fyzickou bezpečnost a další vzdělávání. Nepříliš pružní a ochotní jsou pak v uspokojování potřeby pracovního uplatnění a získání bydlení.¹⁶

Lidé bez domova mnohdy v podobě žebráků snad i pro častou odevzdanost vůči svým potížím a naději na lepší život vyhledávají styk s lidmi, kteří trpí stejným nebo podobným problémem.¹⁷ Tato vzniklá společenství pak pochopitelně **vytváří vlastní kulturu**, kterou v případě, že je okolní společností vnímána jako negativní, nemravná a neuspokojivá, lze nazývat kulturou okrajovou. Ta se svými projevy a jednáním stále více vyhraňuje a od kultury preferované většinovou společností stále více vzdaluje. Její členové se řídí specifickými symboly, zájmy a vytváří tak specifický životní styl, názor na svět.¹⁸ „*Existence okrajových kultur dokazuje nejen rozmanitost lidského života, ale také to, že lidské společnosti netvoří celistvá uspořádání.*“¹⁹

Popisujeme-li jednotlivé determinanty života lidí na ulici, zároveň tak alespoň zčásti vyjadřujeme jejich **životní styl**. Bylo by naivní se domnívat, že životní styl každého bezdomovce je identický. Každý člověk je jako jedinečná individualita ovlivňován současně mnoha různými omezeními, které vyplývají např. z jeho vzdělání, věku, rysů osobnosti apod. Tímto však není vyloučeno, že různí lidé se pod vlivem obdobných životních podmínek nebudou ve svém způsobu života a jeho prožívání

¹³ Hradecký, I. a kol. *Definice a typologie bezdomovství*. Praha: Naděje, 2007, s. 46.

¹⁴ Hradecký, I. a kol. *Definice a typologie bezdomovství*. Praha: Naděje, 2007, s. 46.

¹⁵ Matoušek, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2008, s. 31.

¹⁶ Mandys, J. *Bezdomovectví v kontextu společenské zakázky*. in Janebová, R., Smutek, M. *Posuzování životní situace v sociální práci*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2008, s. 116.

¹⁷ Girtler, R. *Okrajové sociální kultury*. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 39.

¹⁸ Girtler, R. *Okrajové sociální kultury*. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 11-13.

¹⁹ Girtler, R. *Okrajové sociální kultury*. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 22.

projevovat podobně. V této otázce pak není možné vynechat zásadní problematiku, kterou představuje **úroveň a kvalita jejich života**, která pochopitelně představuje oblast, jež nabízí mnohočetná, ale zároveň velmi obtížná pojetí.²⁰ Kvalita života ze sociologického hlediska je poté vymezována jako posuzování životní úrovně člověka versus jeho ekonomická situace, která je předpokladem vlastnictví, jež však zdaleka nemůže uspokojit další, pro člověka nezbytné potřeby.²¹ Pokud tedy můžeme v otázce bezdomovectví o kvalitě života vůbec hovořit, pak je možno obecně říci, že je velmi nízká a je vhodné posuzovat ji spíše individuálně. Matoušek pak kvalitu života mj. vystihuje jako „*komplexní kritérium používané k hodnocení efektivity sociální péče. Jde o ekvivalent zisku v ekonomickém uvažování*“.²²

Hoříme-li o lidech, kteří se z nejrůznějších důvodů stali obětí popisovaného fenoménu a jeho nerozmanitějších podob, nelze vynechat zejména **psychické stavy**, které bezdomovectví u člověka bez domova nejčastěji vyvolává. Jako zásadní jsem nucen v teoretickém duchu zmínit termín „bezmocnost“, neboť právě s ním se většina bezdomovců potýká zejm. v rovině psychologické, která jak z hlediska krátkodobého tak i dlouhodobého může představovat neexistenci možného úniku z psychicky velmi náročné životní situace. Právní rovina bezmocnost klasifikuje jako závislost na péči jiné fyzické osoby.²³ Ocitnutí člověka na ulici je jistě obdobím, v němž dochází k dramatickým a velmi závažným životním změnám, které jsou vždy doprovázeny negativním emočním prožíváním. Tyto změny ve způsobu jednání a myšlení pak nazýváme krizí, která je vedle bezmocnosti dalším negativním jevem bezdomovectví, se kterým se lidé na ulici potýkají. Je nutné rovněž konstatovat, že krize není nemocí v klasickém medicínském pojetí, je to jen „*normální reakce na nenormální situaci*“.²⁴ „*Podle současných psychologických koncepcí představuje krize přechodný stav vnitřní nerovnováhy způsobený kritickými událostmi nebo takovými životními událostmi, které vyžadují zásadní změny a řešení.*“²⁵ Výsledkem činnosti kolektivu autorů, jež se zabývají bojem s bezdomovectvím především v praxi, je pak zjištění, že průběh a rychlost, s jakou krize na zasaženého člověka působí, je pak ovlivňována především

---

²⁰ Duffková, J., Urban, L., Dubský, J. *Sociologie životního stylu*. Praha: PA ČR, 2007, s. 63-82.

²¹ Vaňurová, H., Mühlpachr, P. *Kvalita života: Teoretická a metodologická východiska*, 2005. Brno: MSD Brno, s. 17.

²² Matoušek, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2008, s. 92

²³ Matoušek, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2008, s. 32

²⁴ Špatenková, N. a kol. *Krize – psychologický a sociologický fenomén*. Praha: Grada Publishing, 2004, s. 17

²⁵ Špatenková, N. a kol. *Krize – psychologický a sociologický fenomén*. Praha: Grada Publishing, 2004, s. 15

možnostmi poskytování lékařské péče a dosažitelnou pomocí v svislosti s prožívanými životními okolnostmi.²⁶

Sociální izolaci jako další charakteristický rys bezdomovectví podtrhuje i Ilja Hradecký. Poukazuje však i na další psychologickou souvislost, která vedle nemožnosti dotčeného jedince svůj neblahý stav změnit souvisí mnohdy i s jeho neochotou.²⁷ Pro většinu jedinců je tak sociální vyloučení i přes zmíněnou možnost neochoty představováno především podstatnou mírou nedostupnosti sociálních služeb a společenské ochrany, která je vedle chudoby způsobována celou řadou životních okolností. Pokud hovoříme o sociálním vyloučení, je nutno uvést, že toto nemusí být vždy úplné. Byť není nikdy zhmotněno, můžeme jej pro lepší představu vyjádřit na škále od vyloučení částečného, kdy může představovat neúčast na několika málo oblastech společenského života, až po vyloučení, které způsobuje absolutní společenskou izolaci člověka.²⁸

Sociální vyloučení, chudoba a neblahý zdravotní stav bezdomovců nepředstavují pouze teoretický problém, úvahu. Jedná se o tvrdou realitu všedních dní, která na sebe upozorňuje zejména v podobě popisovaného bezdomovectví, které, ať se nám to líbí nebo ne, tady je a je nutné jej společnými silami řešit. Vzhledem k tomu, že problém vzniku bezdomovectví je velmi složitý, sestávající z mnoha příčin, nelze nalézt jedno a snadné řešení. Není však možné na tuto problematiku rezignovat, ale naopak začít této věnovat zvýšenou pozornost. Proto je zásadní problém poznat, definovat. Vytvořit typologii a určit jeho rozsah, neboť právě tento postup je nezbytný k vytvoření fungujícího a účinného pojetí, které bude přímo směřovat k jeho řešení, sestávající z prvků vzájemné shody, příp. dohody na základě vzájemných ústupků.²⁹

1.2 Podoby života bez domova

Podstatnou a velmi významnou úlohu v boji s bezdomovstvím sehrává rovněž znalost jejich forem, které se pochopitelně mohou nejen v průběhu času, ale i vlivem prostředí modifikovat. Klasifikovat přesné podoby bezdomovectví je o to složitější, čím

---

²⁶ Kolektiv autorů. *Příklady nejlepší praxe v boji proti bezdomovství*. Praha: Feantsa, S.A.D., Armáda spásy, Naděje, 2003, s. 66.

²⁷ Kajanová, A., Urban, D., Davidová, E., Elichová, M. *Sociální práce s etnickými a menšinovými skupinami*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009. in Hradecký, I. *Profily bezdomovectví v České republice: Proč spí lidé venku a kdo jsou ti lidé*, s. 81.

²⁸ Kolektiv autorů. *Příklady nejlepší praxe v boji proti bezdomovství*. Praha: Feantsa, S.A.D., Armáda spásy, Naděje, 2003, s. 66.

²⁹ Hradecký, I. a kol. *Definice a typologie bezdomovství*. Praha: Naděje, 2007, s. 7, 9, 50.

více se jednotlivé podoby prolínají. Tedy jednoznačně podporuji myšlenku Hradeckého, který rovněž upozorňuje na nutnost a především zásadnost úvahy, jež se nedotýká jen posouzení a zohlednění jednotlivých forem bezdomovectví, ale také jejich hloubky a rozsahu.³⁰

Nabízí se celá škála pohledů, pod jejichž vlivem můžeme lidi bez domova diferencovat. Do základního členění podle vnějších pozorovatelných projevů a míry ohrožení ztráty domova spadá „**BEZDOMOVSTVÍ ZJEVNÉ**“. Jak už sám název napovídá, lidi bez domova představuje v podobě, se kterou se všichni setkáváme. Jedná se nejčastěji o fyzický vzhled bezdomovců mnohdy v podobě zanedbaného zevnějšku a s ním spojeného silného zápachu, který v mnohých z nás vzbuzuje odpor. Jindy nás mohou zjevně bezdomovci upoutat obrovským množstvím přenášeného materiálu, který je jim vším, co na světě mají. Neřvala jako zjevné bezdomovce označuje všechny ty, kteří většinu svého času tráví v samotných ulicích, na nádražních lavicích, či sem tam využijí služeb azylových domů či nocleháren. Jeho pohled tedy úzce souvisí se ztrátou pevných základů každého člověka, jako je domov či zaměstnání.³¹ Pojetí zjevného bezdomovectví v obdobném duchu popisuje rovněž Kajanová a kolektiv. Podle jejich názoru totiž popisovaná forma bezdomovectví sestává nejčastěji z lidí, kteří využívají nabízené sociální pomoci.³² Průdková s Novotným spojuje zjevné bezdomovce s jejich netradičním chováním, které je vyznačováno sběrem nedopalků či žebráním. Jinými slovy „*okázale žijí mimo standardní hranice sociálních norem a návyků*“.³³

V rámci charakteristiky popisované skupiny považuji za velmi významné zmínit, že právě životní styl v podobě života na ulici je doprovázen krajní absencí reálných možností a prostředků, a to nejen finančních. Prožitky spojené se životem na ulici pak mohou determinovat jedince do takové míry, že dochází k nenávratným změnám v životě jedince, souvisejícím nejen s fatálním sociálním vyloučením. Právě zjevně bezdomovci se nejčastěji stávají terčem společenského pohrdání na té nevyšší úrovni. Jsou to právě oni, kteří každý den zásadním způsobem zažívají tvrdost života. Nevyhovující podmínky, ve kterých jsou nuceni přebývat, rovněž představují významné nebezpečí vzniku nejrůznějších, a to jak psychických, tak fyzických onemocnění. Důležité je nepodceňovat důsledky jejich osamocení, zpretrhání osobních vztahů

³⁰ Hradecký, I. a kol. *Definice a typologie bezdomovství*. Praha: Naděje, 2007, s. 12.

³¹ Tichý, M. *Práce se sociálně neadaptovanými klienty*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2007. in Neřvala, J. *Sociální problémy bezdomovců*, s. 60.

³² Kajanová, A., Urban, D., Davidová, E., Elichová, M. *Sociální práce s etnickými a menšinovými skupinami*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009, s. 81.

³³ Průdková, T., Novotný, P. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008. in www.bezdomovci.estranky.cz, s. 13.

a vedle dalších, pro psychiku člověka zátěžových situací i mnohdy velmi nepříznivé klimatické podmínky. Celkový zdravotní stav je pak nejčastěji dále podlamován vznikem závislostí, ke kterým se však tito lidé uchylují právě ve snaze uniknout mnohdy nesnesitelným životním podmínkám.³⁴

Jako další základní forma bezdomovectví se nabízí „**BEZDOMOVSTVÍ LATENTNÍ**“. V proudu měst, ruchu ulice se pohybují i bezdomovci, kteří pro svůj často pěstěný zevnějšek s ostatními členy majoritní společnosti téměř dokonale splývají. Utajení jejich životních potíží jim pak přináší jistou ochranu před společenským opovržením, které zažívají bezdomovci označovaní jako zjevní. I přes nepřízeň osudu jsou tak alespoň po určitou dobu schopni udržet si svou důstojnost. Za skrytého bezdomovce je podle odborné literatury označován rovněž člověk, který nechce nebo nemůže využívat podpory nabízené veřejnými organizacemi, což má za následek, že do evidence bezdomovců není zahrnutý. Jeho evidence také dále není možná, neboť místa „bydliště“ neustále mění. Může se jednat o městské kanalizace, sklepy panelových domů, zahradní chatky apod.³⁵ Jejich dlouhodobější setrvání na jednom místě je tedy spíše sporadické. I přes obtížnou či nemožnou kvantifikaci je odhadováno, že tvoří výrazně početnější skupinu, než představují bezdomovci zjevní.³⁶ O to je pak závažnější skutečnost, že i tento způsob života přináší svým „aktérům“ vedle zásadních zdravotních komplikací i nesnáze ve vztazích s policií a úředníky, jejichž posláním je paradoxně pomáhat a chránit. Kajanová a kolektiv dokonce uvádí, že jsou to lidé, kteří o změnu svého životního stylu ani příliš nestojí, nevyvíjejí žádnou aktivitu směřující k možné transformaci svých životů. Na ubytovnách či v jiných obdobných ubytovacích zařízeních je tedy rozhodně nenalezneme.³⁷ S tímto názorem, konkrétně s tvrzením, že latentní bezdomovci ubytovny nevyhledávají, se však ani jako laik příliš neztotožňuji, neboť jsem se osobně s takovými lidmi několikrát setkal.

I poslední ze základního členění, tedy „**BEZDOMOVSTVÍ POTENCIONÁLNÍ**“, vnímám jako velmi zásadní formu bezdomovectví, neboť zahrnuje členy zatím ještě majoritní společnosti, kteří jsou však ztrátou domova přímo ohroženi. Často jsou v situaci, která dle názoru společnosti není natolik závažná, aby

---

³⁴ Hradecký, I. a kol. *Definice a typologie bezdomovství*. Praha: Naděje, 2007, s. 63.

³⁵ Tichý, M. *Práce se sociálně neadaptovanými klienty*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2007. in Neřvala, J. *Sociální problémy bezdomovců*, s. 60.

³⁶ Průdková, T., Novotný, P. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008, s. 14.

³⁷ Kajanová, A., Urban, D., Davidová, E., Elichová, M. *Sociální práce s etnickými a menšinovými skupinami*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009, s. 81.

jim mohla být poskytnuta tolik potřebná pomoc. Žádným sociálním pracovníkem nejsou ani v nejmenší míře monitorováni, a přitom riziko spojené s jejich osobním i životním úpadkem je velmi vysoké. Mohl bych je výstižně charakterizovat v souvislosti s „nejistým bydlením“. Jsou to tedy lidé, kteří nejčastěji v nájemném bytě či domě setrvávají „z posledních sil“. Do této kategorie pak můžeme zařadit také propuštěné vězně či pacienty léčeben nejrůznějších typů.³⁸ Potencionální bezdomovci tak jsou častěji než ostatní formy zastoupeni všemi věkovými skupinami. O formě skrytého bezdomovectví hovoří i Hradecký, a to zejména v souvislosti s ženami, které v situaci sociálního vyloučení či situaci krizové, kdy sice stále ještě v bytě bydlí, ale jsou již seznámeny se skutečností, že o byt v blízké době přijdou, mohou podléhat obzvláště ponižujícím závislostem.³⁹ Potencionální bezdomovci mohou být ovšem i lidé žijící v pevných rodinných svazcích s vlastním bydlením. Do jejich života však vstoupí návykové látky, patologické hráčství či další patologické jevy, které bezpečně pevné základy rodinného života velmi zásadně naruší. Horáková pak popisovaný úkaz vhodně označuje jako „rodinné bezdomovectví“, který označuje za jev, který je i přes svou vysokou závažnost významně marginalizován, a který za současné bytové situace, která dle jejích slov představuje „zmražený“ trh s byty, je opravdu jen velmi obtížně řešitelný.⁴⁰

Hovořím-li o členění lidí bez domova, domnívám se, že je na místě uvést rovněž tzv. „**DOBROVNÉ BEZDOMOVCE**“, kteří mohou být mnohými autory považováni spíše za podkategorii již popisovaných forem. Mohou pak být reprezentováni lidmi, kteří jsou dobrodruhy „za každou cenu“. Na žebříčku hodnot pro ně svoboda představuje více než jistota domova a dodržování pravidel, která jsou s konzumním životem nutně provázána. Pocit nezávislosti na všem a na všech, mít osud jen ve vlastních rukou, je často jedním z hlavních motivů života na ulici. Mezi dobrovolné bezdomovce však také můžeme řadit občany, kterým není dodržování pravidel příliš vzdáleno, ale vlivem závažných či dlouhodobých negativních životních okolností na ně zkrátka rezignovali. Nejnižší životní úroveň, sestávající především z uspokojování potřeby potravy, tepla a přístřeší v jakékoli podobě, se jim stala vlastní. „*Jejich ambice*

---

³⁸ Tichý, M. *Práce se sociálně neadaptovanými klienty*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2007. in Neřvala, J. *Sociální problémy bezdomovců*, s. 60.

³⁹ Kolektiv autorů. *Příklady nejlepší praxe v boji proti bezdomovství*. Praha: Feantsa, S.A.D., Armáda spásy, Naděje, 2003, s. 66.

⁴⁰ Horáková, M., *Současné podoby bezdomovství v České republice*. Praha: VÚPS, 1997, s. 23.

*jsou nesouměřitelné s cíli lidí žijících ve většinovém proudu společnosti.*⁴¹ Ať už se tedy jedná o tzv. dobrodruhy, či jedince, kteří svůj boj o návrat do řádného života vzdali, je nutné upozornit na zásadní fakt, a to sice, že jejich možnosti, tedy volby možné změny životního stylu, jsou velmi omezené.⁴²

Další pohled na členění bezdomovců tak vedle základního členění představuje definice **evropské federace národních sdružení pracujících s bezdomovci**, která uvádí, že bezdomovci mohou být:

- *„lidé, kteří nemají střechu nad hlavou,*
- *lidé žijící v institucích, protože nemají kam jít,*
- *lidé žijící v nejistém ubytování,*
- *lidé žijící v nehodném a standardu neodpovídajícím ubytování“.*⁴³

Rozdílné vnímání podob bezdomovců je prezentováno evropskou typologií dle **ETHOS**, která je vyjádřena formou tzv. operačních kategorií, jež se svým pojetím od základního, doposud uvedeného členění odlišuje.

○ **Osoby přežívající venku** jsou nejčastěji nuceni přečkat i velmi nepříhodné klimatické podmínky v prostředí ulice. Ke spánku se chystají nejčastěji na místech, jež jsou veřejně přístupná. Zcela ojediněle pak noci tráví v uzavřených prostorech, jako jsou sklepy, staré domy apod., čímž se však mohou dopouštět protiprávního jednání, neboť takové prostory obsazují nejčastěji bez vědomí majitele.

○ **Osoby v noclehárně** jsou lidé bez domova, mající alespoň základní kontakt se sociální organizací a jejími pracovníky. Mohou dostat osobní hygieně, klidnému odpočinku a na pozici základního článku se tak pokusit o své postupné sociální začlenění.

○ **Osoby v ubytovnách pro bezdomovce** jsou jedinci, jenž první kroky směřující ke svému znovuzачlenění již učinili. Zpravidla se jedná o bezdomovce, kteří pracují, nebo se alespoň o zaměstnání, uvědomujíc si jeho zásadní funkci, aktivně ucházejí.

---

⁴¹ Matoušek, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2008, s. 32.

⁴² Průdková, T., Novotný, P. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008, s. 14.

⁴³ Hradecký, I., Nedělková, M. *Sborník ze semináře na téma Bezdomovství v Evropě Olomouc, 4. 3. 1998*. Praha: Naděje, 1998, s. 27.

- **Osoby před propuštěním z instituce** jsou často vězni, chystající se na návrat do společnosti, mnohdy rovněž lidé, dlouhodobě pobývající ve zdravotnickém či obdobném zařízení. Také mladí, kteří vlivem výkonu ústavní či ochranné výchovy opouštějí dětské domovy. Zásadní v otázce bezdomovství pak bývá „šok“ a nevhodné přízpůsobení se neznámým neinstitucionálním podmínkám.
- **Osoby žijící v nejistém bydlení** jsou zastoupeny lidmi, kteří mnohdy pod vlivem negativních životních událostí volí bydlení u svých přátel, v ekonomicky velmi nevýhodných podnájmech, či jsou nuceni bez právního nároku obsazovat pozemky a budovy.
- **Osoby ohrožené vystěhováním** představují alternativu potencionálních bezdomovců, kteří v terminální fázi uvedeného ohrožení ztrácejí at' už byt vlastní či nájemní a propadají se tak do nevhodného a sociálně vyloučeného prostředí.
- **Osoby žijící v provizorních a neobvyklých stavbách** jsou individua zdržující se především v zahradních chatkách, přístřešcích, stanech či maringotkách.⁴⁴

At' už jsou tedy podoby bezdomovectví jakékoli, některé v našich očích závažné, jiné méně, vždy jsou výrazem lidské bezmoci, utrpení a významné osobnostní i společenské degradace, která nesmí být žádnou společností automaticky přijímána ani přehlížena.

1.3 Bezdomovství v historickém kontextu doby

Mám-li vytvořit komplexní pohled na bezdomovectví, je nutné hovořit i o jeho historii, která rovněž představuje jeho nedílnou součást. S chudobou se lidstvo potýká od počátku své existence. Vždy byla předmětem zájmu a disputací, stejně jako snaha o její zdoání i přes odlišné posuzování, k němuž docházelo v rámci jednotlivých kultur.⁴⁵ Tedy nemajetnost, chudoba, absence domova nejsou pojmy, které by pro předky a to i velmi hluboko do historie, byly neznámými. Vzpomeňme na Adama s Evou, kteří byli nuceni opustit ráj a byli tak nuceni přijmout opatření v podobě

⁴⁴ Hradecký, I. a kol. *Definice a typologie bezdomovství*. Praha: Naděje, 2007, s. 34-44.

⁴⁵ Mareš, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, s. 19.

vytvoření prostého obydlí či snahy porozumět věcem dosud neznámým, jež jim zajistily přežití.

Problematika chudých a idea solidarity byla ve **starověku** doménou zejména křesťanů, kteří i přes svou persekuci právě pro přístup k potřebným s boží pomocí prosazovali nutnost pozitivního přístupu k bližnímu svému.

Právě církve pak byla zásadním činitelem působícím v oblasti péče o chudé i během celého **středověku**, kam dle Girtlera okrajové kultury žebráků a lidí bez domova potulující se městem významně zasahují. Takové kultury si pak vytvářely jisté vzorce chování, možné také nazvat určitými taktikami či triky. Dalším specifikem těchto lidí byla také specifická mluva, často nazývaná jako „řeč podsvětí“.⁴⁶ Rád bych však vedle obecného pohledu na chudé zmínil také na specifické postavení žen, jež bylo výrazně determinováno středověkým postavením muže, který vystupoval jako živitel rodu, přičemž domácnost byla zcela v kompetenci ženy, stejně jako opatrování a ošetřování potomků. Strastiplné a chudobné období doprovázené řadou perzekucí a příkazů nastalo ženě, které se muž zřekl, tuto opustil, nebo která ovdověla. Některé z těchto žen měly, ovšem za velmi malou mzdu oproti mužům, možnost provádět manuální práce jako kuchařky, služky apod. Konsekventem chudoby mohlo být odhodlání žen poskytnout vlastní tělo, což s sebou přinášelo i řadu společenských stigmat, spočívajících v jistotě nezaměstnanosti a vyloučení na pomezí společnosti, které bylo rovněž předurčeno pro nelegitimní potomky. Středověk lze rovněž charakterizovat jako období, kde místo bydliště jednotlivce nebylo nijak evidováno.

O poznání příhodnější se v otázce lidí bez domova jevil **novověk**. Zde již docházelo k základním evidencím jedinců žijících na vymezeném území či poddaných mocenských autorit. Možnost zaměstnání a s ním spojené oslabení rizika chudoby byla podpořena činností v hospitalech, které zakoušely změny organizace a struktury a rovněž poskytovaly střechu nad hlavou. Rovněž kláštery zde poskytovaly jistou eventualitu pro chudé děti, které měly při velké dávkě zdaru možnost se to těchto dostat, vyučit se a vydat na dráhu vlastního života. Jedincům stíženým duševní či fyzickou poruchou a starým se nedostalo takřka žádných možností. Tělesně postižení se často vydávali posměchu zákazníků cirkusových společností, čímž však možnosti pro další uplatnění byly téměř vyčerpány.

---

⁴⁶ Girtler, R. *Okrajové sociální kultury*. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 41.

V 16. století pak došlo k jedné z prvních klasifikací chudých, kteří byli členěni do tří kategorií, a to:

„**chudí pro svou nemohoucnost** – sirotci, staří, slepí a chromí, nevléčitelně nemocní, **chudí v důsledku nehody a neštěstí** – invalidní vojáci, hlavy domácností, jež postihl úpadek, nemocné osoby, **chudí pro svou nehospodárnost, marnotratnost** – hýřilové a prostopášníci, kteří vše rozházeli, vagabundi a tuláci, kteří se nechtějí nikde usadit, pobudové, zloději a prostitutky“.⁴⁷

Začátky organizované pomoci chudým v českých zemích jsou spojovány se zavedením tzv. domovského práva v 2. pol. 16. století, či ve světě např. „*působením sv. Vincence z Pauli, kterého pověřil v roce 1619 francouzský král dohledem nad pastorační činností v galériách*“.⁴⁸ Uvedené domovské právo pak pro chudého, který představoval obdobný profil dnešního bezdomovce, představovalo jistou úroveň podpory v oblasti péče ze strany obce, v níž žil. Lidé na potulce a ti, jež se vzdali svého příbytku, byly považováni za individua na nejnižší společenské úrovni, která pozbyla oprávnění na jakoukoliv podporu.

Povinnost pečovat o nemocné však byla aplikována na šlechtu až od 18. století, přičemž neméně podstatnou roli sehrávaly i obce. Závazek zřizovat sirotčince, chudobince, základní vzdělávací soustavy a šatlavny se vztahovala dle tereziánského zákona na všechna města, která sdružovala více než 800 obyvatel. Jak jsem uvedl, právo na život v teritoriu města a nárok na opatrování ve stavu nouze bylo integrováno postupem času se měnícím domovským právem, které zahrnovalo jak ústavní opatrování, tak povinnost opatřit chudinskou dávku, jídlo či přístřeší. Přínosem této společenské normy tak bylo zabezpečení tolik důležitého sociálního zázemí, ovšem jak jsem již naznačil, vztahovalo se pouze na jedince s místní příslušností k vymezené obci. V důsledku průmyslové revoluce došlo k masivnímu nárůstu nemajetných osob, a tak na evropském kontinentě vzniká bezdomovectví, jak jej známe v dnešní moderní společnosti. Proto už v průběhu průmyslové revoluce vzniká osobitá lidská činnost, „sociální práce“, která se vedle individualit zaměřuje i na celé skupiny osob, které byly bídou v souvislosti s rozvojem průmyslu zasaženy.⁴⁹ Vlivem zmíněných okolností

⁴⁷ Mareš, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, s. 90.

⁴⁸ Davidová, I., Gojová, A., Gojová, V. a kol. *Metodická příručka pro sociální kurátory a metodiky sociální prevence*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2010, s. 31.

⁴⁹ Čech, V. H., *Sociologie pro psychologické poradenství a sociální výzkum*. Plzeň: Západočeská univerzita, 1999, s.128.

dochází k velkému migrování osob z venkova do města, bez rodin, bez peněžních prostředků, snad jen s uvědoměním si vlastní svobody, která byla jediným fondem těchto lidí.⁵⁰

Bezdomovectví v ČR po roce 1948 - Právo sociálního zabezpečení v Československu sestávalo do konce 20. století především ze sociálního pojištění a chudinské péče. Odmítání a zastírání všech sociálně patologických jevů počalo s nástupem totalitního režimu v roce 1948. I tehdy lidé bez domova existovali, ale byli označováni za tzv. krajánky. Došlo ke zrušení právních norem souvisejících s odvětvím sociálního zabezpečení a jen stát se stal individuálním poskytovatelem sociálního zabezpečení a opět jen stát byl zmocněn formovat zaměstnanost. Do právního řádu byl vpraven závazek pracovat společně s povinností pobývat výhradně v místě trvalého pobytu. Byl to jeden ze způsobů, jak skrze získanou mocenskou nadvládu represivně postihnout občana, který vybočil z určené a státem stanovené podoby života. Bezdomovectví se dále v transparentní formě přestalo projevovat, což bylo prezentováno jako nebývalý sukces, ovšem ve své latentní podobě se bezdomovectví vyskytovalo i nadále.⁵¹ Nastolený trend latentního a oficiálně neexistujícího bezdomovectví byl zajišťován až do roku 1989 nejen výkonem trestu odnětí svobody pro trestný čin příživnictví za porušení povinností souvisejících s nutným zaměstnáním a pobýváním v místě pobytu, ale také formou umístění do specializovaných zařízení či léčeben.

Bezdomovectví po roce 1989 - Vlivem Sametové revoluce roku 1989 byl započat nezvratný proces přeměny společnosti, který spočíval vedle jiného ve změnách hodnot, principů a nejrůznějších zásad, spojených s přechodem k tržním mechanismům. Tyto změny pak pochopitelně společně s masovým propouštěním odsouzených jedinců z výkonu trestu a nárůstem chudoby skupin obyvatel, kteří se těmto změnám nebyli schopni přizpůsobit, vyústily ve viditelnější projevy sociálně patologického jevu bezdomovectví. Byla by mylná představa, že oblast bezdomovectví je v České republice výraznějším úkazem až od počátku 90. let 20. století, či že se snad jedná o jev nový. S příchodem roku 1990 tak byla celá problematika pouze zviditelněna. K tomu došlo zejména aplikací transparentní formy spočívající v propagaci lidí, kteří byli za komunistické vlády umístováni do zmiňovaných státních zaopatřovacích zařízení

---

⁵⁰ Průdková, T., Novotný, P. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008, s. 27-30.

⁵¹ Girtler, R. *Okrajové sociální kultury*. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 39.

a podnikových ubikací. Nová ekonomická a společenská situace přinesla ztrátu střechy nad hlavou pro mnohé jedince, kteří se s ní nebyli schopni vyrovnat. Logicky tak společnost počala vnímat problematiku bezdomovectví právě ve chvíli, kdy se ztráta bydlení stala zřejmou, očividnou a aktuální.

Současná společnost poskytuje pomoc potřebným zejména prostřednictvím sociálních pracovníků. Ani v dnešní postmoderní době však neumíme problematiku bezdomovectví účinně řešit. Postoj většinové společnosti k této problematice je nejčastěji provázen nezájmem. Absentují zejména projevy soucitu či empatie a to i v případech, kdy stav toho kterého člověka je na místě veřejně přístupném demonstrován jeho přežíváním v papírových krabicích. Předmětem zájmu majoritní populace jsou spíše ostatní důsledky sociálního vyloučení, jako je alkoholismus, ignorace společenského řádu a případné protiprávní jednání bezdomovců.⁵² „*Je v řádu lidské přirozenosti, že každá společnost se vyznačuje určitou mírou sociální nerovnosti reflektující různou míru osvojování si bohatství, prestiže a moci.*“⁵³

---

⁵² Mareš, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, s. 57.

⁵³ Sekot, A. *Sociologie v kostce*. Brno: Paido, 2006, 258 s. 141.

2. Faktory mající vliv na vznik bezdomovectví

Věnování pozornosti skutečností, jež jsou primárním spouštěčem společensky významně negativního jevu bezdomovectví, považují za velmi podstatné. Bohužel neexistuje možnost, jak určit přesné příčiny, které tento jev vyvolávají, neboť ty jsou často kombinací celé řady vzájemně působících vnitřních i vnějších faktorů. Sociální vyloučení, které je v souvislosti s bezdomovectvím velmi často spojováno, je tedy jevem multidimenzionálním, na němž se podílejí jak faktory vnitřní, tak vnější, které tak formují tolik diskutovaný začarovaný kruh.⁵⁴

Je tedy zjevné, že ztráta domova není ovlivňována pouze faktory osobnostními, ale rovněž tak faktory společenskými, které souhrnně označím za příčiny objektivní a subjektivní. Právě ty tedy „svým působením ovlivňují bezdomovný fenomén v různých kombinacích a obměnách, odlišnou silou a zákonitostí“.⁵⁵ „Bezdomovci jsou velmi různorodí lidé z různých společenských vrstev, vyrůstali v různých rodinách, mají různý stupeň dosaženého vzdělání, jsou různého věku.“⁵⁶

Stále větší počet z nás se ocitá v situaci nejistoty, a to nejen vlivem společenských či hospodářských změn. Na této situaci se rovněž významnou měrou podílí atomizace společnosti, která je důsledkem dynamického procesu sociálního vyloučení.

2.1 Objektivní příčiny ztráty domova

Mezi objektivní příčiny nejčastěji řadíme důsledky vzájemného působení ekonomické, politické a celkové společenské atmosféry. Vedle celé řady neexistujících, neúplných, či rozvrácených rodin, které sehrávají významnou úlohu, jsou to právě mocenská rozhodnutí státních představitelů v podobě závazných norem a celková sociální politika, která je živnou půdou nezaměstnanosti, nedostupnosti bydlení, žalostného sociálního postavení mnohých občanů či jejich omezování.⁵⁷ Ačkoliv je naše společnost, zejména v celosvětovém měřítku považována spíše za vyrovnanou a suverénní, reálně se potýká s nevhodně nastaveným ekonomickým systémem, neboť právě ten vedle uspořádání společnosti a celé řady situačních faktorů významně ke

⁵⁴ Kajanová, A., Urban, D., Davidová, E., Elichová, M. *Sociální práce s etnickými a menšinovými skupinami*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009, s. 54-55.

⁵⁵ Hradecká, V., Hradecký, I. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996, s. 44.

⁵⁶ Průdková, T., Novotný, P. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008, s. 15.

⁵⁷ Průdková, T., Novotný, P. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008, s. 15.

ztrátě bydlení přispívá. Níže bych tedy rád představil zásadní oblasti spojené s objektivními příčinami vzniku bezdomovectví.

DLOUHODOBÁ NEZAMĚSTNANOST – V otázce destrukce duševního stavu člověka či jeho společenského postavení skrývá právě dlouhodobá nezaměstnanost obrovský potenciál. Můžeme ji označovat za jakéhosi společného jmenovatele všech příčin ztráty domova, neboť zastřešuje mnoho dalších faktorů, jež ve svém důsledku znamenají sociální vyloučení. Dlouhodobá absence příjmů se totiž bezesporu vedle života jedince dotýká života celé rodiny, která se po čase vlivem neschopnosti materiálního zajištění či stále přibývajících rodinných a sociálních konfliktů rozpadá.

Nemožnost hradit poplatky spojené s bydlením pak nejčastěji znamená vystěhování. V lepším případě pak omezení poskytovaných služeb takovým způsobem, že z domova se stává pouze provizorní prostor k bydlení.⁵⁸ „*Propojenost nezaměstnanosti a bezdomovectví je velmi úzká – kdo nepracuje, těžko může bydlet, a kdo nebydlí, těžko může chodit do práce.*“⁵⁹ Nezaměstnanost, která lze charakterizovat jako dlouhodobá, pak nepředstavuje ekonomické a společenské újmy pouze pro jedince, který je jí postihnutý. Takové důsledky postihují celou společnost, neboť nuzný život občanů, který s nezaměstnaností souvisí, každou společnost oslabuje a zásadním způsobem brání pokroku. Je nutné vynakládat stále vyšší prostředky na zajištění alespoň základní pomoci stále vzrůstajícímu množství závislých osob. Ačkoliv se i nezaměstnanost může jevit jako subjektivní příčina bezdomovectví, osobně se domnívám, že s ohledem na stav společnosti a nemalou míru nezaměstnanosti, přikláním se k ní jako objektivní příčině, kterou mnohdy nelze zainteresovanými subjekty ani při vynaložení značné míry angažovanosti ovlivnit.

ZTRÁTA BYDLENÍ – Již samotný výraz „ztráta“ je popisován jako situace, v níž člověk přišel o hodnotu, k níž choval, aniž by si to sám mnohdy uvědomoval, jisté emoční pouto. V našem případě se pak jedná o ztrátu prostředí, prostředí domova, které Matoušek charakterizuje jako „*chráněné, bezpečné místo, k němuž většinu lidí v naší kultuře váže silná emocionální vazba, zároveň místo intimního kontaktu s nejbližšími*

---

⁵⁸ Sirovátka, T. *Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin*. Brno: MU FSS/Georgetown, 2004, s. 61.

⁵⁹ Průdková, T., Novotný, P. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008, s. 19.

lidmi.“⁶⁰ Přesný opak toho, co je domov, pak představuje rodinné násilí, v jehož důsledku jsou nejčastěji ženy a mladí lidé nuceni opouštět své domovy. Násilí pak „svým amoralismem, krutostí a nadřazeností, nadvládou a nepřátelstvím produkuje lidi poražené, opovrhované, v nedostatku sebevědomí pasivní a podrobené se osudu“.⁶¹ Ať už se tedy jedná nucený odchod, násilné vystěhování z důvodů neschopnosti hradit běžné poplatky, nezvladatelnost úhrady neúměrně vysokých nájmu, kterými je užívání bytu podmíněno, dobrovolné přenechání bydlení partnerovi při ukončení společného soužití či další z mnoha důvodů, ztráta příbytku představuje zásadní a jednu z nejtíživějších forem vyloučení. Jak jsem již tedy uvedl, jedná se o exkluzi jak z prostředí fyzického, tak sociálního. Společně s nezaměstnaností je ztráta domova nejvýznamnější příčinou bezdomovství, od níž se odvíjí další patologické dopady na život člověka.

CHUDOBA – v otázce bezdomovství právě chudoba mnohdy existuje zcela nezávisle vedle dalších faktorů. Může představovat jak samotnou příčinu ztráty domova, tak i její důsledek. Přesto v dané problematice dále představuje, možná překvapivě, významnější faktor, než je ztráta samotného bydlení. Současná společnost, v níž v rámci tržní ekonomiky působí výrobní a distribuční mechanismy, není pouze zdrojem blahobytu, bohatství, ale významně také ovlivňuje vznik a prohlubování chudoby, která je projevem nerovnosti ve své nejhorší podobě a která představuje izolaci postižených jedinců nejen od bohatství jako takového, ale i zbytku obyvatelstva. Takto pak chudoba pod rouškou nerovnosti postihuje lidstvo v globálním měřítku.⁶²

Ač se to tak může jevit, není však a priori možné tvrdit, že chudoba souvisí pouze se zastávanou společenskou rolí, či postavením jednotlivce na pracovním trhu. Právě tyto faktory jsou pak pojmově vystihovány jako tzv. nová - vertikální chudoba. Popsána je i chudoba horizontální, která představuje stav jedince, který je způsoben buďto jeho dlouhou a neměnnou existencí, či jen vystihuje určité prožité životní období, které však ovlivňuje nespočet rodin, např. při narození dítěte. Ovšem právě „nová - vertikální“ chudoba pak představuje nevýraznější determinant rostoucího počtu lidí bez domova.⁶³ „Chudoba jako taková je konceptem popisujícím souhrn určitých podmínek, v nichž se někteří lidé ocitají.“⁶⁴

---

⁶⁰ Matoušek, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2008, s. 50.

⁶¹ Hradecká, V., Hradecký, I. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996, s. 60.

⁶² Mareš, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, s. 39.

⁶³ Mareš, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, s. 45-47.

⁶⁴ Duffková, J., Urban, L., Dubský, J. *Sociologie životního stylu*. Praha: PA ČR, 2007, s. 57.

NEVYHOVUJÍCÍ STAV SPOLEČNOSTI – Zanícené celospolečenské klima, také naprosto nefunkční sociální politika umožňuje oproti efektivnímu poskytování sociální pomoci potřebným spíše její zneužívání. Významně opovržlivé vnímání vyloučených skupin ze strany majority tak lze označit pouze za jakýsi pomyslný vrchol ledovce neutěšených sociálních vztahů a kompetencí dnešní „postmoderní“ společnosti, jež představuje zatím poslední fázi neustálých společenských proměn. Je to doba bezohledná a spotřební, je zdrojem celé řady negativních jevů, reprezentována nejen morálním úpadkem či příliš vysokou mírou tolerance delikventního chování vůči vytěsňeným skupinám, v níž „jsou bezdomovci často považováni za subkulturu společnosti. Subkulturu opovrhovanou, deformovanou, diskriminovanou, segregovanou a marginální“.⁶⁵ Bezdomovectví tedy většinou není selháním konkrétního člověka, ale spíše výsledek obecně přijímané sociální nespravedlnosti. Sami bezdomovci často popisují dnešní společnost jako soubor protikladů: vlastnictví vs. bezmocnost či moc vs. nejistota. Dnešní společnost také odráží omezenou dostupnost sociální opory a nulovou investici státu do podpory fungování rodiny jako základu každé zdravé společnosti. Právě nefunkční systém sociální ochrany, která není pro ohroženého člověka často dosažitelná, způsobuje sociální vyloučení, jež může být částečné nebo také naprosté, představováno pak v podobě absolutní sociální izolace.⁶⁶ Popisovaný stav společnosti podtrhuje skutečnost, že pro jedince, kteří se vracejí z ústavních institucí, jako jsou věznice, zdravotnická zařízení, výchovné ústavy, apod., prakticky neexistuje uplatnění.

Vedle celé řady nutných změn tedy považují za zásadní prosazovat myšlenku dodržování lidských práv, rovných příležitostí pro všechny občany, zajistit rovnocenné životní podmínky a příjmovou rovnost, která je dnes významně determinována pohlavím, věkem, profesí apod.

NEROVNOST SOCIÁLNÍHO STATUSU – Sociální status je v nejrůznějších podobách vyjadřován po mnoho civilizací. Každá doba je charakterizována vlastními projevy společenského postavení. Cílem individuální prezentace nejčastěji v podobě domu, vozidla, šatů apod., je symbolika vyššího společenského postavení určitých lidí, oproti těm, kteří stojí mimo něj. Právě v této více či méně neškodné symbolice koření zásadnější problém, problém statusové nerovnosti.

---

⁶⁵ Hradecká, V., Hradecký, I. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996, s. 43.

⁶⁶ Kolektiv autorů. *Příklady nejlepší praxe v boji proti bezdomovství*. Praha: Feantsa, S.A.D., Armáda spásy, Naděje, 2003, s. 66.

I sociální role, nejčastěji spojovány s profesí, mohou být důsledkem stavu, jenž je představován životem na ulici. Jedná se totiž o oblast, která je vytvářena vnitřními boji a soutěžením. Lidé, kteří jsou pak v této fázi prezentováni zejm. jako potencionální bezdomovci, tvoří pomyslné dno této profesní struktury. I přesto, že o zaměstnání zájem mají, konkurence je příliš silná a kvalifikace k jejímu výkonu často nedostatečná. Jen velmi obtížně pak mohou nalézt východisko v podobě lépe honorovaného zaměstnání. V rámci nerovnosti společenského statusu je vhodné zmínit i některé praktiky zaměstnavatelů, které významně dehonestují lidskou důstojnost tím, že větší skupinu sociálně slabých občanů zaměstnají v sezónním období či době ekonomického růstu, aby je obratem ve stagnačním období propustili. „Skutečnost, že se dá vyrobít více s menší účastí lidí, znamená, že se práce stává nedostatečnou. To zpětně znamená, že za určitých podmínek lze některé z pracovníků vytlačit z trhu práce“⁶⁷ a nasměrovat je tak přímou cestou na společenské dno.

2.2 Subjektivní příčiny ztráty domova

Subjektivní příčiny ztráty domova mohou představovat vnitřní determinanty jednotlivých lidí, rodin či celých skupin. Mohou být ovlivňovány vlastnostmi osobnosti, jako je temperament, zaměřenost, či schopnosti jednotlivce. I věk a zkušenost v otázce subjektivních příčin bezdomovectví sehrává významnou roli.⁶⁸ Významnou úlohu zastávají také fyzická postižení, která mohou do života jedince zasahovat do té míry, do jaké nejčastěji vyvolávají jeho neschopnost. Vedle defektu ve stavu fyzickém se pak v otázce bezdomovství často objevují i příčiny vyvolané postižením duševním a smyslovým. Takoví lidé se pak často svým chování odchýlí od společností stanovené „normy“, kterou je v tomto případě každodenní péče o svůj zevnějšek, hygiena, či standardní podmínky bydlení. Požadavky, které jsou obecně na členy dané společnosti kladeny, pak lidé s narušenou vnitřní rovnováhou nejsou schopni uspokojovat. Často jsou z takových důvodů „onálepkováni“ jako společensky nepřizpůsobiví, jako ti, co v životě selhali, což jejich obtíže jen prohloubí.⁶⁹ Lze tedy říci, že potíže spojené s psychikou člověka bezdomovectví vyvolávají, ale stejně tak jsou i jeho důsledkem.

---

⁶⁷ Mareš, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. in Dahrendorf, R. *The Modern Social Conflict: An Essay on the Politics of Liberty*, s. 63.

⁶⁸ Hradecká, V., Hradecký, I. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996, s. 43.

⁶⁹ Průdková, T., Novotný, P. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008, s. 12.

NEDOSTATEČNÁ MÍRA ADAPTABILITY – Manželé Hradečtí poukazují na fakt, že život v současné společnosti se pro každého z nás stává složitějším. Je doprovázen neutuchajícími technickými, společenskými či ekonomickými změnami, které vyžadují vysokou adaptabilitu příjemců těchto změn a které tak mohou být u každého člověka svou měrou zdrojem nejistoty, strachu a úzkosti. Faktem je, že každý je schopen pouze jisté míry přizpůsobení těmto změnám. Co pro jednoho člověka znamená téměř bezproblémové přijetí nastávajících změn, pro jiného představuje velmi stresující a zátěžovou situaci, které snadno podléhá. Obvykle tedy platí, že právě málo odolní lidé jsou pak nejčastěji postižováni chudobou.⁷⁰ O to zásadněji a rychleji pak dochází k výraznému oslabení, až naprosté ztrátě tolik potřebných sociálních kompetencí a stále více se zvyšuje míra nerovnosti schopností takto postižených lidí.

NEUSPOKOJIVÝ ZDRAVOTNÍ STAV – Neuspokojivý zdravotní stav představuje zásadní oblast, která se na marginalizaci člověka podílí.

Budu-li hovořit o **zdraví dušením**, pak je nutno zmínit, že jeho míra je podstatně determinována okolními událostmi, které se transformují do psychického života jedince. Psychická labilita může být vyvolána i zdánlivě banálními životními událostmi v podobě dlouhotrvajících každodenních nepříjemností. Zásadní problém, který ve spotřební společnosti znamená již zmiňovaná nezaměstnanost, pak velmi efektivně způsobí snížení sebeúcty, vede k sociální izolaci člověka a v neposlední řadě způsobí podstatné oslabení sociálních vztahů, které třeba právě díky pracovní činnosti existovaly. Působením těchto činitelů pak dochází k psychické deprivaci člověka, která možnost získání nového zaměstnání výrazně oslabuje.⁷¹ Tato deprivace pak také nezvratně zasahuje do životních postojů, které jsou často nenávratně negativně modifikovány, a dochází tím k výrazné deformaci zdravého posouzení vlastního lidského kapitálu. Rezignace, absence motivace, nízká osobní angažovanost, nezodpovědnost, nespolehlivost a pohodlnost se pozvolna stávají filozofií deprivovaného člověka, který pak jen velmi obtížně může participovat na životě společnosti. Za důležité považuji zmínit také omezené kompetence mnohých bezdomovců, které jsou vyvolány nedostatečnou mírou vrozených dispozic. Ty pak v kombinaci se společensky nepřijatelným chováním, jež mnohdy vyvolávají, takového

---

⁷⁰ Hradecký, I. a kol. *Definice a typologie bezdomovství*. Praha: Naděje, 2007, s. 30-31.

⁷¹ Sirovátka, T. *Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin*. Brno: MU FSS/Georgetown, 2004, s. 66.

člověka spolehlivě odsunou na okraj společnosti.⁷²

Špatné **fyzické zdraví** rovněž velmi významně ztěžuje možnost získání zaměstnání jako takového, natož pak zaměstnání, jež by přinášelo větší materiální uspokojení. Nevalné zdraví však není vždy jen překážkou v získání zaměstnání, ale je také příčinou jeho ztráty. K poškození fyzického zdraví může dojít vlivem nepředvídané životní události, která pak život takto postiženého člověka, do té doby zaměstnaného a úspěšného, může zásadně změnit a následně jej ze společnosti vyloučit ve velmi krátkém časovém období. Zdravotně postižený člověk je totiž často nejen objektem předsudků, ale rovněž bývá stížen nedůvěrou potencionálních zaměstnavatelů. Úzkou souvislost mezi chudobou a špatným zdravotním stavem pak dokládá i výzkumná zpráva z projektu monitorování chudoby.⁷³

NÍZKÁ ÚROVEŇ VZDĚLÁNÍ – I přesto, že v České republice převažuje forma institucionálního vzdělávání, nemá významnější vliv na nízkou úroveň znalostí drtivé většiny bezdomovců. Osobně se domnívám, že úroveň školství je u nás na dobré úrovni. Je tak třeba se zamyslet nad subjektivními vlivy, které u dotčených jedinců absenci řádného vzdělání vyvolaly. Opět tak docházím ke zjištění, že mnoho jednotlivých jevů je v rámci dané problematiky úzce provázáno. V každém případě je nízká vzdělanost bezdomovců významným faktorem vzniku bezdomovectví. Špatná informační orientace pak souvisí i s neschopností rekvalifikace, jež je zásadní podmínkou v případě modifikace pracovní činnosti. Celou řadou výzkumů je prokázáno, že vznik materiální a sociální deprivace vyvolaný absencí řádného zaměstnání postihuje častěji a opakovaně právě ty, jejichž úroveň vzdělání je na nižší úrovni.

NEGATIVNÍ ZKUŠENOSTI Z DĚTSTVÍ – Negativní zkušenosti rovněž mohou ve větší či menší míře predisponovat pozdější lidskou degradaci v podobě bezdomovství. Např. život dítěte v nefunkční rodině, kde bez jakékoliv vnější intervence docházelo ze strany rodičů k nejrůznějším způsobům zneužívání, ať už v podobě násilí fyzického, psychického či sexuálního, představuje zpomalení jeho vývoje. Vedle častého materiálního strádání rodin a nevalných bytových podmínek, také

---

⁷² Vágnerová, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2008, s. 749.

⁷³ Sirovátka, T., Kofroň, P., Rákoczyová, M. a kol. *Příjmová chudoba, materiální deprivace a sociální vyloučení v České republice a srovnání se zeměmi EU*. Praha: VÚPS, 2005, s. 16.

neuspokojivý psychický stav rodičů může později představovat riziko, jež je se ztrátou domova spojován.⁷⁴

Tyto výrazně negativní faktory mohly tedy už v dětství vyvolat časté potulky, útěky z domova, které představovaly východisko neřešitelných vztahových potíží rodičů a které se tak i v dospělosti opětovně promítají do spontánního jednání těchto lidí v zátěžových situacích.⁷⁵

PATOLOGICKÉ ZÁVISLOSTI – Představiteli v řadách bezdomovců ovšem nejsou jen lidé, kteří zápasí s vlastní morálkou v otázce pravidelné docházky do zaměstnání. Přistupují i další patologické jevy, jako je nadměrné požívání alkoholu, patologické hráčství, celkové ochromení zdravotního stavu užíváním drog, tedy jevy, které jsou v otázce vzniku a průběhu bezdomovectví zásadní.⁷⁶ I manželé Hradečtí pak patologické závislosti označují na nejsilnější spouštěcí vlivy bezdomovství.⁷⁷

○ **Nadměrné užívání alkoholu** prostupuje do všech zásadních životních oblastí a ve všech pak devastujícím způsobem vyvolá změnu. Nejčastěji a velmi významným způsobem alkohol zasahuje do profesního života, v němž nepříznivě ovlivňuje pracovní tempo, celkovou výkonnost a později neschopnost plnění zadaných úkolů. Nespolehlivost takového pracovníka v podobě opakovaných pozdních příchodů často přechází v absenci z celého pracovního dne a bývá tak obvykle poslední tečkou v otázce trvání pracovního poměru. Vlivem postupu závislosti na alkoholu, která je vyjádřena hned několika fázemi, demotivovaný a unavený jedinec nové zaměstnání nehledá. V opačném případě u potencionálního zaměstnavatele přesto často neuspěje. Člověk závislý na alkoholu rovněž zásadním způsobem ovlivňuje svou rodinu, a to jak ve vzájemných vztazích, tak v jejím společenském postavení či materiálních možnostech. Svým nevhodným chováním ovlivňuje prožívání a výchovu svých dětí, znehodnocuje citový i sexuální vztah se svým partnerem. Zásadním způsobem oslabuje zastávanou rodinnou roli nespolehlivostí. Úcta je jen jednou z mnoha ztrát v očích jeho blízkých při projevech odporivého chování. Rodina tak alkoholovou závislostí svého člena často strádá významně více než on sám. U všech jejích členů dochází k vzniku

---

⁷⁴ Mandys, J. *Bezdomovectví v kontextu společenské zakázky*. in Janebová, R., Smutek, M. *Posuzování životní situace v sociální práci*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2008, s. 116.

⁷⁵ Vágnerová, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2008, s. 749.

⁷⁶ Kajanová, A., Urban, D., Davidová, E., Elichová, M. *Sociální práce s etnickými a menšinovými skupinami*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009. in Barták, M. *Zdravotní stav populace bezdomovců v ČR a jeho determinanty*, s. 82.

⁷⁷ Hradecká, V., Hradecký, I. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996, s. 44.

významných psychických potíží a rozpad rodiny je tak mnohdy jediným řešením.⁷⁸

○ **Drogová závislost** je oproti závislosti alkoholové společností odmítána podstatně důrazněji. Snad i proto je myšlenka možné nápravy drogově závislých silně stigmatizována. Toto pojetí pak posiluje negativní proměna a degradace osobnosti drogově závislého, která je podstatně rychlejší, než je tomu u alkoholu. Velmi rychle tak dochází ke ztrátě důvěry, jež ústí ve vytěsnění jedince jak ze strany společnosti, tak jeho nejbližších. Okolní prostřední pak postižený jedinec nejčastěji vnímá jako obtížně srozumitelné, spiklenecké a nepřátelské. Snadno se ocitá hluboko mimo společností tolerované jednání. Neschopností plnit pracovní požadavky stejně jako alkoholik přichází o zaměstnání a stálý příjem, což zásadním způsobem ovlivňuje i jeho dosud ve vztahu setrvávající rodinu. Ta, již ekonomicky oslabena výdaji na nákup omamných látek, strmě klesá na společenské dno. Významnou demotivací partnera drogově závislého v udržení svazku a rodinné pospolitosti pak představuje neschopnost postiženého citově prožívat. Bez intervence a řádné léčby je pak život na ulici nejčastějším důsledkem drogové závislosti.⁷⁹

○ **Patologické hráčství (gambling)** je vyjádřením především významných psychických změn postiženého. Představuje silnou přemáhající touhu pro hru i přes uvědomění si jejího významně negativního dopadu. Při herní absenci je gambler pronásledován vnitřní tenzí a neklidem, a i proto je nemožné nutkání odolat. Dochází ke změně v psychice, uvažování a hodnotách. Nejvyšší hodnotu pak představuje vidina výhry a s tím spojeného finančního zisku, touhy po zlepšení narušeného sociálního statusu svého i rodinného. Realitou je však stále výraznější propad do oblasti dluhů a marnosti. Ten pak dotčeného jedince nutí páchat významně protisociální činy.

Jednou z posledních fází stále se zhoršujícího společenského postavení je totální sociální selhání v profesních i rodinných rolích. Omezení osobní svobody v podobě uvěznění, či naopak přemíra mizerné svobody v podobě života na ulici je nejčastějším důsledkem závažné herní závislosti.⁸⁰

---

⁷⁸ Vágnerová, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2008, s. 570-572.

⁷⁹ Vágnerová, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2008, s. 573-575.

⁸⁰ Vágnerová, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2008, s. 579-581.

NEVYHOVUJÍCÍ VZTAHOVÉ PODMÍNKY – Právě špatné vztahové podmínky jsou nejčastěji promítány v podobě dysfunkční rodiny či častých manželských sporů, které vedou k zásadnímu narušení rodinného zázemí.⁸¹ Zpřetrháním nejužších rodinných vazeb partnerů pak dochází rovněž k širší sociální izolaci, čehož jsou nejčastěji v případě rozvodu důkazem především muži, neboť právě partnerka širší sociální vazby udržovala.⁸² Nutno podotknout, že roli sehrává i mnohdy velkorysé gesto mužů v podobě přenechání veškerých hodnot, včetně bytu, ve prospěch rodiny. Snad proto se pak častěji oproti ženám právě muži stávají bezdomovci. Narušení rodinných vztahů se však netýká pouze soužití partnerů, ale mnohdy i jejich dětí, které jsou pod tíhou neustálých sporů rodičů nuceny na projev nesouhlasu z rodin utíkat a paradoxně tak klid nalézat mezi vztahově mnohdy vyrovnanějšími lidmi bez domova. Právě rozpad rodiny, která je ovlivněna vývojem společnosti, je tak velmi často příčinou bezdomovectví.

---

⁸¹ Průdková, T., Novotný, P. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008, s. 16.

⁸² Kolektiv autorů. *Příklady nejlepší praxe v boji proti bezdomovství*. Praha: Feantsa, S.A.D., Armáda spásy, Naděje, 2003, s. 66.

3. Negativní jevy jako důsledek života bez domova

Budu-li hovořit o negativních jevech, které jsou životem bez domova vyvolány, je nutno zmínit zásadní obrat oproti běžnému životu ve společnosti spočívající ve změně vnímání a dodržování společenského řádu ze strany bezdomovců. Ačkoliv neexistuje definice „řádného života“, lze tvrdit, že s ním jistě souvisí sdílení společných hodnot a vzorců chování dané společností. Život bez domova však zásadním způsobem znemožňuje dodržování určitého společností stanoveného „kódu praxe“, který do života v jisté míře přináší bezpečí a pevné životní body. Ty pak obvykle snižují obavy členů společnosti v otázce související s jejich vztahem k vnějšímu světu. Právě každodenní řád pozitivně formující člověka právě v otázce bezdomovectví zásadně absentuje. Z hlediska sociální stratifikace, která vytváří sociální strukturu, jsou bezdomovci řazeni do nejnižší, mocensky, majetkově a životně se oddělující společenské vrstvy.⁸³ Společensky nežádoucí jev, kterým bezdomovství je, s sebou přináší stav vyjádřený deprivací, která znevýhodňuje dotčeného jedince v nejrůznějších oblastech společenského i osobního života. Ať už je vyjádřena v jakékoli podobě, vždy bude synonymem nežádoucích dopadů na člověka. Drtivý dopad bezdomovectví na člověka pak jen doplňují „*statistiky, jež prokazují, že čtrnáct dnů a nocí strávených na ulici či nádraží poznamenají lidskou bytost nadlouho a vtlačí jí své stigma deprivace a hostility*“.⁸⁴

3.1 Sociálně patologický dopad

❖ **SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ**, které je jevem od ztráty domova neoddělitelným, lze charakterizovat jako „*devastující jak pro jím postiženou skupinu obyvatel, tak pro společnost*“.⁸⁵ Vedle dalších okolností, které jej vyvolávají, bývá často důsledkem zpretrhání osobních i širších sociálních vztahů, neúčinné solidarity či sociální izolace. Exkludovaní lidé zůstávají sami, izolují se nejen pod tíhou stavu zmiňovaných sociálních kontaktů, ale rovněž studu, hanby a ztráty sebeúcty a ocitají se tak na okraji společnosti, tedy samotném okraji jejího zájmu.

⁸³ Duffková, J., Urban, L., Dubský, J. *Sociologie životního stylu*. Praha: PA ČR, 2007, s. 17-18.

⁸⁴ Hradecká, V., Hradecký, I. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996, s. 41.

⁸⁵ Kajanová, A., Urban, D., Davidová, E., Elichová, M. *Sociální práce s etnickými a menšinovými skupinami*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009, s. 54.

Většina občanů naší společnosti má pocit, že se jich tento jev netýká. Přitom cesta na dno je mnohem snazší, než by se komukoliv z nás mohlo zdát. Přeci i lidé, kterým se dnes vyhýbáme, vedli spořádaný život, mají vzdělání. Jednou mohla být jejich cesta ze společnosti pozvolná, lemována krizovými situacemi, se kterými se zkrátka neuměli vyrovnat. Jindy se ocitli na ulici znenadání, aniž by si kdy připustili, že by se tak mohlo stát. Každému z nás se totiž život může alespoň na okamžik vymknout z rukou a pak zůstaneme sami. Sami se svou samotou, strachem. Roztrpčení a naštvání.⁸⁶ Marginalizace představuje život lidí na okraji společnosti, bytí na nejnižším společenském stupni a všeobecně pohrdavé okolí.⁸⁷ Tento fakt vedle skutečnosti, že marginalizovaní jedinci trpí absencí vzdělání a výskytem především psychických postižení, způsobuje významné oslabení schopnosti se přizpůsobit novým společenským podmínkám a požadavkům. V tomto procesu pak významnou roli sehrává i stáří dotčených lidí. Obecně platí, že čím starší člověk je, tím menší adaptační schopností disponuje. Možný návrat do běžného života se tak každým uplynulým dnem snižuje.

❖ **NEZAMĚSTNANOST** – Neopomenutelným faktorem spojeným s bezdomovstvím, je, jak jsem již uvedl, nezaměstnanost. Ta je pochopitelně jak důsledkem bezdomovectví, tak i jeho příčinou. Nezaměstnanost jako důsledek bezdomovectví však lze charakterizovat zcela odlišně, než jak je tomu v otázce příčiny ztráty domova. Nemožnost pravidelné docházky do zaměstnání a jistoty příjmů bezesporu stále výrazněji prohlubuje sociální atomizaci společnosti. Vlivem absence pracovních příležitostí zejména v oblasti příjmů narůstá společenská, ale i individuální deprivace, která se neustále prohlubuje paradoxně vlivem stále více se obohacující společnosti.⁸⁸ I člověk, který svůj domov postrádá, však může pravidelně docházet do zaměstnání, aniž by kdokoliv dokázal identifikovat jeho skutečný sociální stav. Je to případ zejména latentního typu bezdomovectví. Právě zaměstnání je pro takového člověka tím posledním opěrným bodem k udržení svého vzhledu a vnitřní rovnováhy. V případě ztráty zaměstnání se pak takový jedinec o to významnějším způsobem přiklání k pesimismu a pasivitě prožíváním několika psychických fází.

---

⁸⁶ Průdková, T., Novotný, P. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008, s. 11.

⁸⁷ Kajanová, A., Urban, D., Davidová, E., Elichová, M. *Sociální práce s etnickými a menšinovými skupinami*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009, s. 14.

⁸⁸ Sirovátka, T. *Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin*. Brno: MU FSS/Georgetown, 2004, s. 17.

- **Šok** představuje první z několika fází prožívání nezaměstnaného, od rozčarování nad ztrátou zaměstnání, až po samotné smíření se s tímto faktem. Ztratí-li zaměstnání bezdomovec, jeho možnosti získání dalšího zaměstnání jsou oproti členům majoritní společnosti významně okleštěny.

- **Pozitivní prožívání spojené s hledáním nového pracovního uplatnění** je fází, která je prožívána zejm. lidmi, jež k získání nové pracovní pozice disponují vyšší mírou sociálních kompetencí, než je tomu u lidí bez domova. I ti však zpočátku prožívají fázi obdobnou. Fázi, v níž vynakládají veškeré své úsilí, aby nové zaměstnání v co možná nejkratší době opět našli.

- **Dlouhodobá nezaměstnanost**, která je charakterizována trváním nezaměstnanosti delším než šest měsíců, často představuje jakési rozhraní vnitřního vnímání závažnosti situace a možnosti její řešitelnosti. Jedná se o fázi uvědomování si ohrožení vlastní existence, čímž je narušena i tak oslabená vnitřní rovnováha, a jedinec tak často podléhá pesimismu. Absentuje schopnost plánovat, uvažovat do budoucna. Přítomnost je nejčastěji středobodem vnímání.

- **Přijetí životního stylu nezaměstnaného** je rozhodující fáze mající vliv na destrukci psychiky bezdomovce, který není schopen zaměstnání nalézt. Podléhá významné pasivitě, zájem o práci se společně se zbytky sebedůvěry v otázce osobní prospěšnosti vytrácí. Na kvalitu života a své možné společenské uplatnění rezignuje, čímž dochází k zásadnímu oslabení tolik potřebných sociálních kompetencí a pracovních návyků.

- **Hluboká nedůvěra**, spojená s pocity nejistoty, doprovázená podezíravostí, je poslední fází člověka, jenž ztratil zaměstnání. Tento zkušeností zakořeněný stav se výrazně nemění ani v případě obsazení nové pracovní pozice. Přizpůsobení se novým požadavkům je pak pro dotčeného jedince mnohonásobně obtížnější. Jeho šance na úspěšné přijetí a zvládnutí nové role je tak mnohdy velmi nejistá.⁸⁹

❖ **CHUDOBA** – Ať již bude vymezení jakékoliv, vždy bude zdroj chudoby představovat nízký příjem či omezený přístup k hmotným statkům, které souvisí i s dalšími faktory, jako je pracovní pozice, vzdělání apod. Koncepce chudoby vymezuje dvě její formy: relativní a absolutní. Osobně se domnívám, že důsledkem

---

⁸⁹ Vágnerová, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2008, s. 734-735.

života bez domova je především **chudoba absolutní**, neboť právě ta představuje stav, kdy člověk, který je postižen, nedisponuje ani takovými prostředky, které zajišťují uspokojení jeho základních potřeb, a proto je tento typ chudoby, stejně jako lidé bez domova, spojován s přímým ohrožením života. Nedochozí-li v jejím důsledku ke smrti postiženého, pak je jeho život demonstrován pouhým fyziologickým přežíváním. Absolutní chudoba se týká především bezdomovců, kteří nevyužívají žádné sociální pomoci, ať už pro ztrátu kompetencí, či pro přílišnou hrdost na to, aby pomoc společnosti přijali. Ti poté nedisponují ani minimálními prostředky. Existují však i lidé na ulici, kteří nabízené pomoci v podobě sociálních dávek využívají, ovšem prostředky takto získané využijí zcela neefektivně, zakoupením alkoholu apod. Jejich chudoba pak lze označit za **chudobu relativní**.⁹⁰

❖ **NOUZE** představuje jak příčinu, tak důsledek ztráty domova. Jako obtížná a velmi závažná sociální situace se stejně jako bezdomovectví samé vlivem okolností i času mění. Rád bych tedy uvedl formy nouze, které se lidí bez domova bezprostředně dotýkají.

○ **Nouze hmotná** představuje první stupeň osobní i společenské degradace. Zásadní je především finanční příjem jedince, pohybující pod úroveň životního minima, jehož výši i přes veškeré své snahy není schopen ovlivnit. Bez vnějšího zásahu pak jedinec prožívá jednu z prvních fází společenského vyloučení.

○ **Nouze sociální** představuje další, avšak závažnější formou nouze. Je prezentována člověkem, který na základě nemožnosti řešení svých neuspokojivých vztahových, rodinných, psychických stavů, není schopen uspokojovat ani základní životní potřeby společností přijatelným způsobem a často tak bez včasné a účinné pomoci prožívá inferno v podobě sociálního vyloučení.

○ **Nouze morální** spočívá v jednání člověka, které se vyznačuje rezignací na osobní důstojnost. K uspokojování základních potřeb dochází i tím neponižujícím způsobem, který představuje např. pojídání odpadků z městských kontejnerů. Tento stav se pak bez významného zásahu jiného člověka a jeho „lidství“ stává nevratným a konstantním.⁹¹

---

⁹⁰ Mareš, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, s. 111-112.

⁹¹ Hradecký, I. a kol. *Definice a typologie bezdomovství*. Praha: Naděje, 2007, s. 25.

❖ **ZVYŠUJÍCÍ SE MÍRA ZADLUŽENOSTI** – Drtivá většina lidí bez domova, je zásadním způsobem zadlužena vytvořením závazků ještě za života v „běžné společnosti“, které i přesto nemusí vždy být příčinou jejich pádu na společenské dno. Jejich závazky a zadlužení však vzrůstá i životem na ulici zejména v důsledku nehrazení sociálního a zdravotního pojištění, jehož úhrada je v ČR povinná. K dalšímu zadlužení rovněž přispívá i občasný zásah lékaře, který si život na okraji společnosti žádá a jehož úhrada je později zdravotní pojišťovnou po ošetřeném vymáhána. Tato fakta, vedle výše úroků z předchozího zadlužení, které přímo geometrickou řadou narůstají, jsou vyjádřením zásadní neschopnosti postiženého se do běžného života ve společnosti zařadit i v případě trvalejšího příjmu.

❖ **BEZDOMOVEC JAKO TERČ ÚTOKŮ** – Již v předchozích kapitolách jsem uváděl, jak je většinovou společností bezdomovecká komunita vnímána. Ve vztahu k bezdomovcům tedy společenský odpor sehrává zásadní roli. Obecný názor na bezdomovecké společenství jako takové sice člověku umožňuje rychlejší orientaci v prostředí, ale rovněž negativně ovlivňuje posuzování jich samých, kteří se pak mnohdy stávají oběťmi násilí. Násilným projevům se nejčastěji bezdomovci jen velmi stěží ubrání s ohledem na své často chatrné zdraví, nemluvě o časté početní převaze násilníků.⁹²

Vlivem časté absence sociálních kompetencí, mnohdy ztrátou důvěry ve společenské nástroje udržení pořádku, lidé bez domova tyto útoky neohlásí. Bezdomovec je tedy vedle posměchu či pohrdání terčem závažných fyzických útoků a týrání, které mnohdy končí jeho usmrcením ve formě ukopání, upálení apod.

Vedle bezohledných útoků, kterých se bezdomovcům dostává od spoluobčanů, jsou mnohdy obětí zloville veřejné moci. K zesměšňování, bití a ponižování dochází i ze strany orgánů veřejné moci, např. v podobě městské policie, která se snaží tímto nezákonným jednáním „nežádoucí odpad“ často obsazující opuštěné objekty v majetku města vypudit, aby tím splnila požadavky svého zaměstnavatele.

Opakovanými útoky jsou bezdomovci, kteří jsou sami pachatelé násilné trestné činnosti spíše vyjímečně, často determinováni natolik, že dochází k nevratným negativním změnám jejich psychiky. Tyto změny pak zásadně znemožňují případný možný návrat do společnosti.

---

⁹² Průdková, T., Novotný, P. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008, s. 38.

❖ **ALKOHOLISMUS** – Bezespou je jedním z nejvýznamnějších negativních důsledků bezdomovství. Pochopitelně někteří jedinci mohou pod tíhou svého bytí propadnout i závislosti drogové, ale v míře zásadně nižší, neboť zásadní likvidační vliv alkoholu spočívá oproti drogám právě v jeho cenové dostupnosti a vysoké společenské přijatelnosti i přes značnou míru škodlivosti. Představuje jak problém osobnostní, tak společenský. V důsledku života na ulici, potlačení strachu, depresí či chladu, snad i přenesením do jiné dimenze vnímání tak alkoholu propadají i lidé, kteří v běžném životě abstinovali. „*Muži i ženy následkem užívání alkoholu zhrubnou, prožívají pocit hostility vzápětí vystřídany zoufalstvím.*“⁹³ Vliv alkoholu se pak zásadně projevuje celkovou lidskou zchátralostí, jejich psychickou i fyzickou vyčerpaností. Bez odborné pomoci pak pro dotčeného jedince neexistuje cesty zpět.

❖ **PORUŠOVÁNÍ NOREM** – Nezáměr o budoucnost, hlad a psychické vyčerpání často vedou bezdomovce k rezignaci v otázce dodržování společností stanovených norem. Nehovořím jen o normách etických, které bezdomovci porušují často naprosto žalostným vzezřením, zápachem či slovními projevy, v důsledku ovlivnění alkoholem. Ačkoliv jsou lidé bez domova nejčastěji obětmi kriminálního jednání, ani oni se mnohdy nevyhnou překročení normy právní.

Mírnější formy protiprávního jednání se často dopouštějí, aniž by si to sami uvědomovali. Opuštěné a jimi neoprávněně obsazené objekty totiž náleží jejich vlastníkům, kteří jsou tak na svých právech kráceni, na což pamatuje právní řád v podobě trestního zákoníku.

Některé z dalších forem protiprávního jednání se lidé bez domova dopouštějí zcela úmyslně. Tuto skutečnost vedle dalších okolností ovlivňuje i fakt, že větší část bezdomovců byla v minulosti za své protiprávní činy trestána.⁹⁴ Takové jednání sestává od drobných krádeží v obchodech k zajištění obživy, přes organizovaný zločin v podobě podvodů, krádeží apod., až po zločiny nejtěžší. Na důsledky svého jednání oproti pachatelům z majoritní společnosti bezdomovci obvykle nemyslí. Neužívají rafinované taktiky zakrytí stop, což dokladuje i praxe, kdy např. po vraždě jiného bezdomovce oba pachatelé přespávali jen několik desítek metrů od něho. Takové jednání jen dokladuje katastrofální stav jejich psychiky a životní perspektivy. Uvěznění tak může představovat nejsnazší cestou za lepším životem, což jen odráží míru celospolečenského úpadku.

---

⁹³ Hradecká, V., Hradecký, I. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996, s. 57.

⁹⁴ Průdková, T., Novotný, P. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008, s. 22.

3.2 Individuální degradace

❖ **NARUŠENÉ FYZICKÉ ZDRAVÍ** – Asi každý z nás si dovede představit, jaká zdravotní rizika a důsledky s sebou přináší životní styl zejména zjevných bezdomovců. Přežívání v nevyhovujících podmínkách, absence základní hygieny, nevhodné povětrnostní podmínky, vysoká míra požívání alkoholu a naprostá absence zdravé výživy a kvalitního pitného režimu společně s nevyhnutelným působením dalších škodlivých vlivů znamená jistotu narušení fyzického zdraví každého člověka. Pravděpodobnost dřívějšího úmrtí, častých, až chronických onemocnění a přetrvávající fyzické neschopnosti je společně s nadměrným užíváním návykových látek, jako je alkohol a silné kuřáctví, velmi vysoká. Podlomení zdraví se může projevat od banálního onemocnění pokožky ve formě vyrážek, přes naprostou devastaci chrupu, odumřelé lidské tkáně vzniklé neléčenými zraněními, či vlivem chladu, až po fatální smrtelná onemocnění. Přes uvedené fyzické potíže, kterými bezdomovci trpí, je nutno uvést, že bezdomovcům je stejně jako všem lidem v akutním případě poskytována lékařská péče. V případech, které však akutní nejsou, musí jen doufat v ochotu lékaře takového občana léčit. Mnozí však i přes významná smrtelná rizika lékaře nenavštíví, a nejsou-li včas jinými nalezeni, umírají. Je tedy naprosto zjevné, jak významný důsledek v podobě fyzického zdraví pro člověka bezdomovectví představuje.

❖ **ZMĚNY PSYCHIKY** – Život bez domova jakožto nejzávažnější forma sociálního vyloučení představuje pro dotčeného jedince vedle ztráty bydlení a uvedených somatických potíží především zátěž psychickou. *„Bezdomovectví tak je výsledkem generalizovaného psychosociálního selhání spojeného se ztrátou většiny běžných rolí a úpadkem.“*⁹⁵

Zmařený pokus o zvládnutí nepříznivé situace se stává již po velmi krátkém časovém období jednou z prvotních příčin negativních osobnostních změn. Přikláním se k názoru Vágnerové, že čím delší proces vyloučení z účasti na životě společnosti je, tím závažnější důsledky v oblasti psychického zdraví dotčených jedinců vyvolává. Rád bych tedy zmínil oblasti lidského myšlení, v nichž k negativním změnám vlivem bezdomovectví dochází.

---

⁹⁵ Vágnerová, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2008, s. 748.

- **Citové prožívání** lidí zasažených bezdomovectvím je obvykle doprovázeno zoufalstvím, napětím, úzkostí a strachem z budoucnosti. Tyto stavy společně s neustálým přemítáním a hledáním viníka vzniklé situace zejména v prvotních fázích bezdomovství vyvolávají silnou emoční labilitu, která tak potlačuje možnost racionálních úvah, jež by mohly tíživou situaci alespoň částečně řešit.⁹⁶ Právě citová nevyrovnanost může být i příčinou agresivního chování bezdomovců, kteří se mnohdy jednáním ostatních lidí cítí být ohroženi, či je vyjádřením „negace všech a všeho“.⁹⁷

- **Změny motivace, hodnot a potřeb** opět představují zásadní důsledky života bez domova.

Aspirační úroveň, jež je důležitým motivem lidského chování, představuje míru očekávání vlastního výkonu v určité oblasti lidského života, která však u bezdomovců významně klesá. Absence zaměřenosti k cíli je způsobena životem přítomností, neboť budoucnost je příliš vzdálena, nebo natolik plná obav, že dochází k jejímu potlačování.

Narušení hodnotové hierarchie se projevuje zejména opakovaným překračováním společenských norem, které vymezují jisté limity chování. Na dodržování zákonných norem či respektování byť i sebevětší autority člověk bez domova rovněž mnohdy rezignuje, čímž se dostává do střetu se zákonem. Postupně jej tak opouští i víra v hodnotu nejdůležitější – hodnotu lidského života.

Potřeby člověka jsou rovněž bezesporu působením negativním vlivů modifikovány. Potřeba bezpečí a jistoty, seberealizace, stimulace, sociálního kontaktu či vzdělávání je uspokojována v minimální míře nebo vůbec. To ve svém důsledku přináší absenci zájmů, apatii, pocity méněcennosti, životního zklamání a celkovou stagnaci osobnosti.⁹⁸ Neschopnost uspokojení potřeb i Mareš spojuje především s chudobou, kterou chápe jako „*popis podmínek a příčin silné a mnohonásobné deprivace. Rozumí se tím stav neuspokojených potřeb v důsledku nedostatků zdrojů všeho druhu – hmotných i nehmotných, osobních i mimoosobních*“.⁹⁹

- **Modifikace chování** představuje vnitřní psychické změny člověka bez domova, které se ve svém důsledku promítají i ve změně vnějších projevů. Vlivem negativně působících podmětů, či naopak působením nepodnětného prostředí bezdomovec transformuje autoregulační systém zejména v oblasti vůle. Právě vůle pak

---

⁹⁶ Vágnerová, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2008, s. 735.

⁹⁷ Matoušek, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2008, s. 21.

⁹⁸ Vágnerová, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2008, s. 736-737.

⁹⁹ Mareš, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, s. 71.

představuje pro možné vlastní řešení bezdomovství tolik potřebnou schopnost chtění. Schopnost vymezit vlastní cíl a vyvinout úsilí potřebné k jeho dosažení. Právě nízká aktivita a s rezignací úzce spojený syndrom naučené bezmocnosti jsou typickým projevem, který je většinou bezdomovců vlastní.¹⁰⁰

- **Krize** „jsou chápány jako chaotická a obtížná období, jako naléhavé, ohrožující situace, jež vyžadují změnu, zásah či rozhodnutí. Medicína chápe krizi jako aktuálně působící, obtížně zvládnutelný patologický proces, který bezprostředně ohrožuje život jedince“.¹⁰¹ Jak je tedy z uvedené definice patrné, opět se jedná o pojem, který v problematice bezdomovectví představuje jeho závažný věcný i psychický důsledek. Krize se vedle celé řady dalších psychopatologických jevů úzce pojí také se stresem, který vzniká nedostatečnou adaptační schopností pro zvládnutí vzniklé situace. Prohlubuje se společně s vlastním přesvědčením o nezvládnutí takové situace, čímž je tak samotný negativní podnět významně podpořen.¹⁰²

I krize je charakteristická svými stádii, jejichž uvedení považují v otázce bezdomovství za zásadní, neboť jen na základě správného posouzení aktuálního stavu jedince lze účinně intervenovat a poskytnout tak účinnou pomoc.

„**Fáze výkřiku** – představuje silnou emocionální odezvu jedince na kritickou událost. Může nastat panika, strach, zmatek, zděšení, depresivní reakce aj.

Fáze popření – zahrnuje nevědomé snahy jedince potlačit ve vědomí aktuálně působící zraňující fakt. Fáze je charakteristická emocionálním útlumem, apatií a snížením motivace. V extrémních případech dochází až k popření reality.

Fáze intruze – je typická nutkavým vtíráním myšlenek, které se vztahují k předmětné události. Někdy dochází k psychickému zhroucení, obvyklé jsou stavy duševní vyčerpanosti, únavy a oslabení vůle.

Fáze vyrovnávání – je nejdůležitější, jedinec zvažuje možnosti adaptace a pokouší se vyrovnat s kritickou událostí.

Fáze smíření – jedinec se vnitřně adaptuje na událost a dokáže o ní uvažovat již bez výrazných negativních emocionálních projevů.“¹⁰³

V otázce bezdomovství je pak krize o to závažnější, že postižený jedinec nedosáhne na pomoc svých blízkých. Nenalezne oporu v domově, který by představoval

---

¹⁰⁰ Vágnerová, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2008, s. 738.

¹⁰¹ Tichý, M. *Práce se sociálně neadaptovanými klienty*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2007, s. 33.

¹⁰² Matoušek, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2008, s. 215.

¹⁰³ Zášková, H. *Psychopatologie*. Ostrava: FF OU, 2005, s. 17.

alespoň základní jistotu a v boji proti nepříznivému stavu jej podporoval. Je naopak vystaven celé řadě další patologických jevů, které bezdomovství jako jev multidimenzionální provází.

- **Ztráta důstojnosti** - Nezastupitelnou úlohu v posuzování lidí bez domova často sehrává i povýšenost „úspěšných“ členů „běžné společnosti“. „*Totíž přesvědčení, že někteří lidé nedosahují zcela úrovně člověka.*“¹⁰⁴ Přitom je nutné uvést, že i přes neustálou kritiku a odmítání vyloučených jedinců běžná společnost je nejnižší a exkludovanou společenskou vrstvou stále více determinována, a to nejen ve stylu oblékání, ale zejména i v neuspokojivých mezilidských vztazích, které jsou pro lidi na okraji společnosti mnohdy běžné a které majoritní společnost i na vyšších příčkách společenského žebříčku bezostyšně přejímá.¹⁰⁵ Nejen pro popisované vnímání bezdomovců ze strany společnosti, také vlivem vlastní uvědomované nekompetentnosti, nedostačivosti, či pocitu životního selhání se lidé bez domova uzavírají a nechávají odeznít i poslední zbytky vlastní důstojnosti, bez které se však o návrat do společnosti ani nepokusí.

- **Ztráta sociálních kompetencí** - Každodenní počínání lidí bez domova pak představuje zjednodušení všech jeho činností do takové míry, do jaké je to jen možné. Mnohdy se jedná jen o bezcílné a stereotypní povalování, jež je doprovázeno požíváním většího množství alkoholu. Čím delší dobu pak člověk bez domova tímto způsobem stráví, o to rychleji ztrácí kompetence k běžnému sociálnímu jednání a těžko pak zvládá i běžné nároky společnosti.¹⁰⁶ Vedle těchto nároků společnosti však nedokáže zejm. neznalostí vlastních práv uspokojit ani nároky osobní, které mu jsou společností přiznány, ovšem pouze v případě, že je schopen tyto nároky uplatnit.

Ztráta kompetencí, jež člověku umožňují participovat na dané společnosti, je stejně jako proces socializace ovlivněna vedle délky života na ulici i prostředím, v němž se bezdomovec pohybuje. K uspokojení potřeby alespoň částečného sociálního kontaktu se bezdomovci často shlukují, vytvářejí celé kolonie v podobě „života mezi svými“. Životem ve skupině však dochází i k přejímání vzorců chování bezdomovecké komunity, které představují nejčastěji právě uvedené požívání alkoholu a bezcílné povalování, jež zažitá a známá sociální kompetence konkrétního jedince dále významně oslabují a tím i jeho možnost s fenoménem bezdomovectví úspěšně bojovat. Rezignace

---

¹⁰⁴ Dalrymple, T. *Život na dně*. Praha: Academia, 2005, s. 10.

¹⁰⁵ Dalrymple, T. *Život na dně*. Praha: Academia, 2005, s. 14.

¹⁰⁶ Vágnerová, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2008, s. 751.

na lepší život v podobě sociální adaptace člověka na působící nelidské životní podmínky prakticky vylučuje jakékoliv pozdější snahy dotčeného jedince o změnu svého života, a to i v případě vnějšího zásahu.

Nejčastěji vlivem neuspokojivého psychického stavu nejsou pak bezdomovci schopni participovat na životě společnosti. Neschopnost podílet se na veřejném životě a uplatňovat svá práva, podílet se na trhu práce, veřejných službách, vzdělávání, či zdravotní péči je vyvolána celou řadou negativních jevů, které se životem lidí na ulici souvisí. Bezdomovství lze tedy ve vztahu k psychice člověka hodnotit jako celkový úpadek jeho osobnosti.

4. Sociálně - právní aspekty resocializace bezdomovců

„Proces resocializace osob sociálně nepřizpůsobených je stále častěji předmětem ostré kritiky.“¹⁰⁷ Je evidentní, že problém bezdomovectví nepředstavuje spornou otázku pouze pro menší společenské celky, které mohou být představovány např. obcemi. Není tedy možné, se pokoušet tento problém řešit právě pouze na od celku separované lokální úrovni. Při snaze o řešení uvedeného fenoménu je tedy nezbytné zapojení jak individuálních, tak širších společenských mechanismů. Jedince, jejichž styl života lze označit za patologický a kteří tedy již bezdomovství podlehlí, je třeba účinným způsobem resocializovat. Vytváření krátkodobých pobytových zařízení v podobě azylů se tak bez zapojení dalších širších společenských opatření v podobě zásadní modifikace trhu s byty a trhu práce stává prostředkem neúčinným.¹⁰⁸ „V současných ekonomických podmínkách ČR se však lze těžko spoléhat na to, že by trh s byty mohl nabídnout realistickou alternativu pro obyvatele s nízkými příjmy a zvláště pro ty, co jsou znevýhodněni dalšími handicapy.“¹⁰⁹

Chceme-li účinně pomáhat, je rovněž nutné poskytovat pomoc, ať už je v jakékoliv podobě, správně směřovat, neboť každá nesprávně cílená pomoc není efektivní a je tedy nutné se příčinou neutěšeného stavu člověka hlouběji zabývat. Snaha o tento přístup je vyjadřována nejčastěji **přímoú podporou bezdomovců**. Příkladem vyjádřeno, má-li bezdomovec hlad, dejme mu najíst, nemá-li kde bydlet, zajistíme mu obydlí. V úvodu jsem vyjádřil složitost problému bezdomovectví, a tak je zjevné, že i sebeusilovnějším prosazováním jednoho popisovaného přístupu efektivní pomoci dosáhnout nelze. Je tedy nutné zohlednit i přístup, který se zaměřuje na komplexní **poznání bezdomovce**, jeho osobnosti, situace a potřeb. Ačkoliv je tento přístup mnohdy označován za efektivní, opět není možné jej uplatňovat izolovaně od dalších přístupů v pomoci chudým. Také **okolnosti**, které způsobují neblahý psychický stav lidí bez domova a příčiny jejich deprivace, stojí za pozornost, chceme-li vůbec o resocializaci bezdomovců hovořit. V neposlední řadě je nutno zejména oblasti právní aktivně **se věnovat preventivnímu boji** proti vzniku bezdomovectví. Je nutno neustále pracovat jak

---

¹⁰⁷ Stankowski, A. *Etopedie – Úvod do resocializační pedagogiky*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2003, s. 30.

¹⁰⁸ Horáková, M. *Současné podoby bezdomovství v České republice*. Praha: VÚPS, 1997, s. 64.

¹⁰⁹ Kolektiv autorů. *Příklady nejlepší praxe v boji proti bezdomovství*. Praha: Feantsa, S.A.D., Armáda spásy, Naděje, 2003, s. 18.

s objektivními, tak subjektivními příčinami vzniku bezdomovectví a *přijímat účinná opatření* snižující jeho dopady.¹¹⁰

V souvislosti se začleňováním bezdomovců do běžné společnosti se nejčastěji setkáváme s termínem **resocializace**. Považuji tedy za nezbytné si tedy tento pojem přiblížit. Matoušek v tomto duchu popisuje resocializaci jako „*návrat ke společensky přijatelnému způsobu chování u lidí, kteří se od něj odchytili*“. Uvádí však nutnou změnu v postojích a hodnotách dotčeného člověka. Neopomíná zmínit důležitý fakt, kterým je rovněž volní složka resocializované osoby, neboť bez jeho zájmu a touhy po změně ani ten nejlepší resocializační program nemá šanci na úspěch. Samotné programy proto mohou být koncipovány tak, aby motivaci jedince velmi nenásilně vyvolaly. Samotný resocializační proces však musí být podpořen rovněž následnou péčí o jedince, čímž tak spíše vyvolá trvalejší změny v jeho psychice a následném jednání.¹¹¹

Je tedy zjevné, že podstatou resocializace jedince, je snaha o korekci jeho patologického jednání, jejímž výsledkem by mělo být takové jednání, které je v souladu s nastavenou společenskou normou.

Dle výkladu zákona o sociálních službách se sociálním začleňováním rozumí „*proces, který zajišťuje, že osoby sociálně vyloučené, nebo sociálním vyloučením ohrožené, dosáhnou příležitostí a možností, které jim napomáhají plně se zapojit do ekonomického, sociálního i kulturního života společnosti a žít způsobem, který je ve společnosti považován za běžný*“.¹¹²

V rámci snah o přijetí lidí bez domova zpět do společnosti se rovněž často setkávám s výrazem **inkluze**. Může se jevit jako synonymum pojmu resocializace, ale úplně tomu tak není. Jedni inkluzi popisují jako „*splynutí*“, jiní ji popisují jako „*souhrn postupů a strategií, které předcházejí sociálnímu vylučování, resp. postupy, jejichž cílem je zahrnout do společnosti lidi předtím vyloučené*“.¹¹³ Osobně se v otázce inkluze marginalizovaných jedinců přikláním k tomu, že se jedná především o proces sociálního začleňování do předem připraveného sociálního prostředí, které v podstatě představuje rozšíření společností nastavené normy chování na takovou úroveň, která pro dotčené jedince nebude představovat překážky.

---

¹¹⁰ Mareš, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, s. 161-163.

¹¹¹ Matoušek, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2008, s. 174.

¹¹² Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ze dne 14. března 2006, § 3 písm. e), v platném znění.

¹¹³ Matoušek, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2008, s. 77.

Sociální služby, ať už poskytované orgány státní správy, či nestátními neziskovými organizacemi, „mají poskytnout svým uživatelům střechu nad hlavou, mají dopomoci k zajištění zaměstnání a sním spojené samostatné bydlení“.¹¹⁴ Zákonem o sociálních službách č. 108/2006 Sb., ze dne 14. března 2006, jsou pak dotčené subjekty označeny jednotným názvem „poskytovatelé sociálních služeb“. I přesto, že kvalita, způsob a aktivita v rámci pomoci ze strany poskytovatelů sociálních služeb sehrává důležitou roli, musím také zdůraznit, že úspěšné sociální začleňování vyžaduje také nejen snahu a touhu ze strany okludovaných, ale celé společnosti. „Někdy se vydaří ztracenému člověku navrátit zpět do společnosti, jindy už je příliš pozdě. Rozhodně se však vyplatí podat ruku, nastavit ucho, nabídnout pomoc, protože předem nevíme, kdo to s naší pomocí dokáže.“¹¹⁵

4.1 Státní organizace jako součást boje proti sociálnímu vyloučení

Mohlo by se zdát, že problematikou bezdomovectví se zabývají pouze neziskové organizace. Ačkoliv snahy státu a jeho organizací v otázce řešení bezdomovectví jsou nejčastěji hrubě nedostačující a formálně neexistuje ani jediné oddělení, jež by bylo úzce na problém bezdomovectví zaměřeno, mám za to, že nepřímě se i stát svým působením na prevenci bezdomovectví a na pomoci lidem bez domova podílí. Proto se domnívám, že i tyto mechanismy státní sociální pomoci je třeba zmínit.

Zákonodárství – Garantem celého procesu boje proti bezdomovectví a pomoci při začleňování lidí bez domova by měl být právě stát, jako představitel svrchované moci. Právě stát se však až v nezvykle vysoké míře zříká povinnosti k vytvoření legislativních pravidel a zajištění kvalitního financování celé sociální sítě, tedy i neziskových organizací. „Legislativa má přitom obrovský význam, protože všechny kroky vedoucí k potírání bezdomovectví musejí vycházet z platných právních předpisů.“¹¹⁶ Změna přístupu v podobě přijetí nových a flexibilních norem je nutná. Lidská práva, zakotvená v zákoně č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod,

---

¹¹⁴ Mandys, J. *Bezdomovectví v kontextu společenské zakázky*. in Janebová, R., Smutek, M. *Posuzování životní situace v sociální práci*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2008, s. 113.

¹¹⁵ Kolektiv autorů. *Příklady nejlepší praxe v boji proti bezdomovství*. Praha: Feantsa, S.A.D., Armáda spásy, Naděje, 2003, s. 3.

¹¹⁶ Průdková, T., Novotný, P. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008, s. 37.

jakoby pro bezdomovce neplatila, navíc notoricky známé „*lpění na trvalém bydlišti, jde proti žádoucí mobilitě pracovní síly*“¹¹⁷ a často tak znemožňuje poskytování tolik potřebné sociální pomoci.

Průdková s Novotným vyzývají k přijetí zásadní strukturální změny v podobě zákona o bezdomovectví, který by samosprávním orgánům umožnil převzetí odpovědnosti v souvislosti s bojem proti bezdomovectví. Současnou sociální záchrannou sítí v podobě vyplácených sociálních dávek, o kterých se zmíním níže, totiž většina bezdomovců propadá. Ani v dnešní době žádný ze zákonů, jež se k sociální pomoci vztahuje, nedokáže pojmenovat a vystihnout člověka bez domova a svým nesprávným pojmovým označením v podobě umělého konstruktu typu *osoby bez přístřeší, občané společensky nepřizpůsobiví, osoby v nepříznivé sociální situaci apod.*, se mu tak přibližuje jen velmi vzdáleně. Velmi často se tak bezdomovcům nedostává potřebné státní sociální pomoci a jsou odkázáni na dobročinnost často velmi přeplněných nestátních či církevních organizací.

Nedochází tak k naplnění cílů sociální politiky, pro níž „*je typická problémová a empirická orientace a uplatňují se v ní poznávací přístupy ekonomie, sociologie, politické vědy a práva*“,¹¹⁸ což má za důsledek stále se zvyšující společenské napětí. Těživé sociální situace občanů státu jsou pak i vlivem jeho krize vyvolané nevyhovující ekonomikou, ztrátou efektivnosti a nedostatkem veřejných sociálních služeb na okraji jeho zájmu.¹¹⁹ Rovněž výklady zákonů souvisejících se sociální podporou, pomocí či zajištěním jsou nejednotné, a stávají se tak mocnými nástroji v rukou úředníků, kteří svá rozhodnutí v podobě individuálního právního aktu tvoří často pod vlivem předsudků.¹²⁰ Z výzkumu Mareše, Horákové a Rákoczyové také vyplývá, že „*nevyhovující až nefunkční systém státní politiky bydlení a podpory bydlení, jak na regionální tak lokální úrovni, významně možnosti boje proti sociálnímu vyloučení oslabuje*“.¹²¹

Vzdělávání – Ačkoliv se může zdát, že v otázce bezdomovectví vzdělání nesehrává významnější roli, domnívám se, že je tomu právě naopak. Ano, mezi bezdomovci nalezneme mnohdy i vysokoškolsky vzdělané občany, přesto většina z nich dosahuje spíše nízké úrovně vzdělanosti, jež je úzce provázána s nedostatečnou

---

¹¹⁷ Průdková, T., Novotný, P. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008, s. 32.

¹¹⁸ Mühlpachr, P. a kol. *Sociální pedagogika II*. Brno: IMS, 2011, s. 101.

¹¹⁹ Mühlpachr, P. a kol. *Sociální pedagogika II*. Brno: IMS, 2011, s. 96.

¹²⁰ Průdková, T., Novotný, P. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008, s. 37.

¹²¹ Mareš, P., Horáková, M., Rákoczyová, M. *Sociální exkluze na lokální úrovni*. Praha: VÚPS, 2008, s. 23.

kvalifikovaností. Právě úroveň znalostí sehrává zásadní roli při orientaci člověka ve společnosti, míře jeho adaptability, či společenského uplatnění v nejrůznějších podobách. Absence vzdělání také někdy souvisí i se „*zafixovaným pocitem bezmocnosti, spojeným převážně s pasivní strategií spoléhání na někoho jiného*“.¹²²

Je to právě nízká úroveň vzdělanosti, která se často promítá jak v příčinách, tak důsledcích bezdomovství. Tedy jak v podobě ztráty zaměstnání pro neschopnost zvládat stále vyšší nároky zaměstnavatele, tak především v neschopnosti získat novou pracovní pozici, zejména v době, kdy požadavky při výběru uchazečů o zaměstnání se neustále a mnohdy neúměrně navyšují.

Institucionální vzdělávání, které v České republice dominuje, je zajišťováno Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT), jež je ústředním orgánem státní správy. Zastřešuje instituce v podobě předškolních zařízení, základních, středních, vyšších odborných a vysokých škol vč. výchovy mimo vyučování. Podmínky studia na všech uvedených typech škol a předškolních zařízení se vedle celé řady vyhlášek MŠMT, řídí zákonem č. 561/2004 Sb., školský zákon. Právě vzdělávání rovněž jedince formuje a obecně je spojeno s podnětným a pro vývoj jedince prospěšným prostředím. Pozitivně tak formuje osobnost člověka a přispívá k jeho duševnímu rozvoji. Osobně jej tedy považuji za zásadní preventivní opatření proti vzniku bezdomovectví. Právo na vzdělání je pak také zakotveno i v zákoně č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.

Vzdělávání v České republice však pamatuje i na vzdělávání dospělých formou získávání, rozšiřování nebo také doplňování pracovní kvalifikace či rekvalifikace. Dále zajišťuje pravidelné aktualizování vědomostí a dovedností, které jsou v některých profesích povinné, čímž opět zásadně v boji proti bezdomovství přispívá.

Zdravotní péče – Mnohdy si ani neuvědomujeme, že i zdravotní péče v podobě zdravotnických zařízení přispívá k resocializaci lidí bez domova. Ačkoliv systém poskytování lékařské péče nevznikl a priori pro pomoc bezdomovcům, i oni poskytované péče využívají. V předchozích kapitolách jsem hovořil o skutečnosti, že špatný zdravotní stav je jednou z příčin bezdomovectví. V případě, že následkem zranění člověk není schopen vykonávat svou profesi a přichází o zaměstnání, je to právě zdravotní a lékařská péče, která mu nápravu poškozeného zdraví mnohdy zajistí, a tím

---

¹²² Vágnerová, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2008, s. 733.

tak umožní znovu se zařadit do pracovního procesu spojeného s pravidelným příjmem. I přes časté nehrazení zdravotního pojištění, absenci osobních dokladů a nedodržování povinnosti žít zdravě a vytvářet zdravé životní podmínky¹²³ je lidem bez domova zdravotní péče poskytována, a to i přes mnohé projevy pochybností lékařů takového člověka vůbec léčit, či odpor zdravotních pojišťoven provedené lékařské úkony hradit.

Zdravotní péče však také pomáhá řešit situaci lidí, u nichž dojde k poškození zdraví psychického. Mnoho lidí ztrátu domova a s ním spojeného pocitu jistoty a bezpečí neunes, čímž dochází k závažným, mnohdy život ohrožujícím psychickým stavům. Zde opět nastupuje nejčastěji institucionální lékařská péče v podobě psychiatrických léčení, poraden apod., a tak i lidem bez domova pomáhá znovu nalézt mnohdy ztracený smysl života.

Zdravotní péče v ČR je poskytována, sice v menší míře, jak **subjekty soukromými** (např. program zdravotní pomoci zajišťovaný občanským sdružením Naděje, při němž jsou zřizovány v prostorách sdružení kupříkladu ordinace pro bezdomovce)¹²⁴, tak převážně **subjekty veřejnými** (větší města a kraje, jež zajišťují vznik a provoz nemocnic, klinik apod.). Vedle velkého množství dalších zákonných (zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění) i podzákonných norem (vyhlášky ministerstva), vychází zdravotnictví především ze zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu. Ústředním státním orgánem v oblasti zajišťování zdravotní péče je Ministerstvo zdravotnictví České republiky.

Nemyslím si, že zdravotní péče je faktor, který přímo resocializaci lidí bez domova zajišťuje, ale dle mého názoru se na ní i přes bariéry v podobě omezení bezplatné péče, např. zavedením poplatků, bezpochyby podílí. Proto jsem považoval za správné a nutné na tento mnohdy opomíjený fakt upozornit.

Podpora v nezaměstnanosti – Nezaměstnanost jsem v předchozích kapitolách popsal jako jednu ze zásadních příčin bezdomovectví. Hovořím-li o sociálně-právním začleňování bezdomovců, pak je nutné zmínit i Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, jež poskytuje pomoc při zprostředkování zaměstnání prostřednictvím zřízených úřadů práce. Mnoho uchazečů může totiž přicházet právě z řad bezdomovců a pomoc při nalezení nového pracovního místa může být pro mnohé z nich zásadní. Úřady práce rovněž zajišťují vyplácení dávek podpory

---

¹²³ Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ze dne 17. března 1966, čl. II., v platném znění.

¹²⁴ Hradecká, V., Hradecký, I. *Naděje - Cíle a poslání*. Praha: Naděje, 1996, s. 30.

v nezaměstnanosti, což mnohým bezdomovcům alespoň po určenou dobu zajišťuje základní finanční příjem. Zprostředkování zaměstnání i podpora v nezaměstnanosti se řídí zákonem č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti. Tedy i přes snahu státu pomoci všem, kteří ztratili zaměstnání, k jeho znovunalezení, se na lidi bez domova často zapomíná. Služby jako je zprostředkování zaměstnání a podpora v nezaměstnanosti jsou totiž poskytovány pouze lidem, kteří docházejí na úřad práce, jež je místně příslušný k místu jejich trvalého pobytu, přičemž většina bezdomovců se na takovém místě nezdržuje. Tím je tak člověk bez domova často připraven o veškeré možnosti, které úřad práce nabízí. I v této oblasti je tak třeba, aby se ústřední orgán veřejné moci nad problematikou bezdomovectví zamyslel a učinil příslušné legislativní změny.¹²⁵

Pomoc v hmotné nouzi – Jedná se o zastřešující pojem několika odlišných příspěvků. Jedním z nich je *příspěvek na živobytí*, který je vyplácen v případě nedostatečného příjmu osoby na živobytí. Jako další mohou uvést *doplatek na bydlení*, jež má alespoň částečně pomoci k úhradě odůvodněných nákladů na bydlení dotčených jedinců, tedy osob s nízkými příjmy. Do příspěvků v hmotné nouzi je možné také zařadit příspěvek označovaný jako *mimořádná okamžitá pomoc*, která je nabízena lidem, jež se potýkají se situací, kterou je nutno řešit bezodkladně. Tato pomoc zahrnuje *příspěvek na úhradu nezbytných nákladů*, o němž budu hovořit především v souvislosti s činností sociálních kurátorů, dále pak příspěvek v podobě *pomoci z důvodu sociálního vyloučení*. Všechny uvedené dávky vycházejí a jsou poskytovány v souladu se zákonem č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi.¹²⁶

---

¹²⁵ Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ze dne 13. května 2004, v platném znění.

¹²⁶ Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ze dne 14. března 2006, v platném znění.

Státní sociální podpora je další z řady podporujících mechanismů státu. V kontextu potřeb lidí bez domova se promítá v podobě *příspěvku na bydlení*, který je charakterizován jako nároková dávka v případě rostoucích nákladů na bydlení osobám, jež mají nejnižší příjmy.¹²⁷ Tedy v otázce bezdomovectví má spíše preventivní charakter, přesto však vysokého významu. Vyplácení dávek sociální podpory vychází ze zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře a z dalších prováděcích předpisů ministerstva práce a sociálních věcí.¹²⁸

Další alternativou pomoci, státem poskytovanou sociální službou, a dle mého názoru velmi zásadní, je **činnost sociálních kurátorů**, kteří v přenesené působnosti vykonávají úkoly státní správy v oblasti sociální péče. I jejich činnost je pak zastřešována ministerstvem práce a sociálních věcí. Činnost těchto pracovníků, specializujících se na pomoc lidem bez domova, pak spočívá nejčastěji v usnadnění při zajišťování osobních dokladů, úředních kopií rodného listu apod. V případě zajišťování dokladů pomocí úřední kopie rodného listu pak osobně doprovázejí klienta na odbor občanských průkazů, kde příslušnému úředníkovi při žádosti o vystavení občanského průkazu kopii rodného listu klienta sami předávají. Přitom také zajišťují odbornou pomoc v souvislosti s vyplňováním žádostí a zajišťují úlevy od úředních poplatků, které jsou např. s vydáním nového občanského průkazu spojeny. Rovněž sami a v souladu se zákonem 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi poskytují výše zmiňovaný *příspěvek na úhradu nezbytných nákladů* v podobě uhrazení jízdného v případě, že klient má evidováno trvalé bydliště mimo jejich působnost. Činnost sociálních kurátorů dále tvoří poskytování pomoci při bezplatném fotografování, které je kurátory předem dohodnuto nejčastěji s občanským sdružením Naděje v rámci vzájemné spolupráce, a klientovi je pak předána kompletní informace o místu a čase fotografování. Lidem bez domova vedle poradenství v oblasti nárokovosti na poskytované sociální dávky rovněž poskytují tištěné materiály s přehledem míst, na nichž je zajišťováno levné ubytování, strava či ošacení.

I zde však platí, že ačkoliv je přístup sociálních kurátorů normován v podobě *metodické příručky pro sociální kurátory a metodiky sociální prevence*, významnou roli sehrává především profesionalita, prosociální chování a jejich snaha skutečně pomoci. Sirovátka hodnotí efektivitu poskytování sociálních dávek v ČR jako dobrou, zejména

---

¹²⁷ Hradecká, V., Hradecký, I. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996, s. 24.

¹²⁸ Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ze dne 26. května 1995, v platném znění.

s ohledem na podmínky jejich vyplácení ve světě. Kladně hodnotí i tolik potřebnou cílenost těchto dávek a jejich výši.¹²⁹ Pro bezdomovce je však relativně bohatá nabídka státní sociální pomoci mnohdy jen velmi obtížně přístupná, zejména vlivem absence potřebných dokladů, neznalosti jejich práv a nároků, pobýváním mimo místo evidovaného bydliště, či opodstatněných obav z jednání úředníků.

Považuji za zásadní rovněž uvést, že od ledna roku 2012 dochází k zásadní reformě a zpřísnění výplaty sociálních dávek, které budou čerpány pouze formou sociální karty. Vedle dalších mnoha změn, dochází rovněž ke sjednocení místa vyplácení příspěvků, podpory či jiných dávek, které jsou vypláceny pouze místně příslušnými úřady práce. Zda budou provedené změny přínosem, bude však možné hodnotit až s odstupem času. Domnívám se však, že ke změnám dochází především v souvislosti s tragickým stavem státní poklady a cílem je tak pouze snaha na výplatách sociálních dávek ušetřit. Lidem bez domova se tak potřebná pomoc může stát ještě více vzdálenou.

4.2 Nestátní organizace zaměřené na pomoc lidem bez domova

Sociální služby do roku 1990 zřizovány ani poskytovány nebyly, neboť dle oficiálních údajů v tehdejší Československu bezdomovectví prakticky neexistovalo. Se změnou politického režimu tak dochází k rozvoji sociální pomoci, která je z větší části poskytována neziskovými nestátními organizacemi. Nestátní organizaci můžeme tedy charakterizovat jako sdružení, jehož zřizovatelem je jiný subjekt než stát, a jehož úkolem není zajišťování zisku. V současné době takové organizace vznikají a poskytují svou pomoc, vedle zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, a zákona č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů zejména na základě zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách a zaujímají přední místo v pomoci lidem bez domova. Bez jejich ve většině případů záslužné činnosti by se život lidí bez domova stal opět o něco více nuznějším.

Ani nezisková organizace se však bez příjmů na provoz, a tedy možnost poskytování pomoci neobejde. Finanční prostředky, které jsou obvykle výrazně

---

¹²⁹ Sirovátka, T. *Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin*. Brno: MU FSS/Georgetown, 2004, s. 87.

nedostačující, získávají hned z několika zdrojů. Asi nejzásadnějším finančním zdrojem pro zajišťování pomoci potřebným jsou prostředky získané ze státních dotací poskytovaných z rozpočtů příslušných ministerstev. Žádosti o poskytnutí dotací, jsou neziskové organizace nuceny zasílat každoročně a musí přitom splňovat přísné zákonné požadavky, např. v podobě evidence v registru.¹³⁰ I přes poskytnuté dotace je nezisková organizace nucena získávat další finanční prostředky za pomoci pouličních sbírek, které jsou prováděny pracovníky organizace, či z řad dobrovolníků. Dalším zdrojem příjmu mohou být dárci či sponzoři, kteří však pro své zviditelnění rádi přispívají spíše na konkrétní projekty.¹³¹

Občanské sdružení Naděje,¹³² Armáda spásy, Sdružení Česká katolická charita, Diakonie Českobratrské církve evangelické a Nový prostor jsou jen zlomkem velkého počtu organizací a nadací, které se pomoci lidem bez domova věnují. V tomto ohledu pak nemohu také nezmínit Evropskou federaci národních organizací pracujících s bezdomovci FEANTSA. Prakticky všechny neziskové organizace rozpracovávají obvykle několikastupňový integrační program, jehož „*smyslem je spoluúčast na hledání životních cílů a společenského uplatnění*“¹³³ společensky vyloučených lidí, nevylučuje ty, kteří jsou jím ohroženi. Nezastupitelnou úlohu také neziskové organizace sehrávají zejména při poskytování pomoci v případech, kdy přemíra byrokracie pomoc ze strany orgánů veřejné správy neumožňuje.

Mým cílem je však popsat zejména poskytované služby uvedených organizací, neboť právě ty představují skutečné aspekty, které k začleňování lidí bez domova přispívají.

Krizová pomoc je zákonem definována jako „*terénní, ambulantní nebo pobytová služba na přechodnou dobu*“.¹³⁴ Nejčastěji se s ní praxi setkáme v podobě institucionalizované pomoci, která je nabízena odborníky, jako jsou psychologičtí pracovníci, odborní sociální pracovníci či dobrovolníci, kteří se rozhodli pomáhat všem, kteří nejsou schopni svou tíživou sociální situací sami řešit. Ať už se jedná o osobní setkání klienta a krizového pracovníka ve zřízeném krizovém centru, kde je možno postiženému poskytnout ubytování či stravu, nebo v rámci terénní činnosti či telefonického nebo jiného kontaktu, vždy jde o snahu poskytnutí pomoci, jež vychází

¹³⁰ Průša, L. *Efektivnost sociálních služeb: vybrané prvky a aspekty*. Praha: VÚPS, 2007, s. 9.

¹³¹ Průdková, T., Novotný, P. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008, s. 55-57.

¹³² Hradecká, M., Hradecký, I. a kol. *Dvacet let Naděje*. Praha: Hewer, 2010, s. 6-8.

¹³³ Hradecká, V., Hradecký, I. *Naděje - Cíle a poslání*. Praha: Naděje, 1996, s. 16.

¹³⁴ Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, ze dne 14. března 2006, § 60, v platném znění.

z konkrétní potřeby klienta.¹³⁵ Osobně krizovou pomoc řadím mezi velmi důležité služby, neboť se dotýká obvykle jedinců, kteří jsou bezdomovectvím pouze ohroženi, či se jedná o počáteční fázi stavu „bez domova“. Právě včasná a efektivní pomoc v této fázi tak může představovat zároveň konečné a očekávané řešení. V rámci resocializace lidí, kteří prožívají pokročilé fáze bezdomovectví, však dle mého názoru nesehrává zásadnější úlohu.

Krizová lůžka vytvářejí mnohdy obecně neuvědomovanou, přesto zásadní záchrannou síť pro ty jedince, kteří se bez domova ocitli znenadání a prožívají tak hluboký psychický šok, často doprovázený rezignací. Právě krizová lůžka, jež jsou obvykle zřizována v rámci azylových domů či nocleháren, poskytují krátkodobou ochranu před nepřízní počasí a tolik potřebnou krizovou intervencí.¹³⁶

Ohřívárny pro bezdomovce nejčastěji plní základní a jedinou úroveň pomoci. Pomáhají přežít období nesnesitelných meteorologických podmínek. Dle mého názoru, často pro absenci jakýchkoliv pravidel na samotnou resocializaci lidí bez domova příliš velký vliv nemají. I přesto je však jejich funkce potřebná a zásadní.¹³⁷

Noclehárny – Za drobný poplatek člověku bez domova zajišťují vedle jednodenní základní hygieny, potravin a klidného spánku v místnosti s větším množstvím lůžek také poskytování důležitých informací, právního poradenství, přehled dalších pomáhajících zařízení a další pomoc při uplatňování jeho oprávněných zájmů. Noclehárny, jsou nejčastěji produktem snahy neziskových organizací či větších měst.¹³⁸ Často jsou lidmi bez domova vnímány jako možnost nerušeného odpočinku spíše než jako místo, kde jim bude poskytnuta pomoc v souvislosti s neutěšeným způsobem života, a bývají využívány spíše těmi, jež se svou zásadní životní změnou příliš nezabývají.

Nízkoprahová denní centra – Domnívám se, že uvedená centra poskytují zejm. dvě úrovně pomoci. První je zajištění přežití člověka bez domova tím, že mu v klidném a chráněném prostředí nabídnou možnost odpočinku, potravin, hygieny

---

¹³⁵ Špatenková, N. a kol. *Krize – psychologický a sociologický fenomén*. Praha: Grada Publishing, 2004, s. 39.

¹³⁶ Průdková, T., Novotný, P. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008, s. 48.

¹³⁷ Průdková, T., Novotný, P. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008, s. 49.

¹³⁸ Průdková, T., Novotný, P. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008, s. 44.

a ošacení. Druhá a z hlediska možného začlenění lidí bez domova zpět do společnosti podstatnější rovina je představována kontaktem bezdomovců s kompetentními pracovníky center, kteří s lidmi bez domova hovoří, informují je o denním řádu, zajišťují a poskytují jim důležité informace, nabízejí pracovní příležitosti, či vedle podpory jejich osobních zájmů poskytují také zásadní sdělení v podobě právního poradenství.¹³⁹

Azylové domy jsou dle mého názoru na samém vrcholu sociálních služeb, jež se v České republice snaží jedince bez domova integrovat zpět do společnosti, neboť ideální řešení v podobě chráněného bydlení pro bezdomovce u nás prakticky neexistuje. Azylové domy, jež jsou zřizovány jak neziskovými organizacemi, tak městy či kraji, obvykle přijímají klienty, kteří na cestě za znovuzачleněním do společnosti již alespoň základní kroky učinili. Nezřídka je podmínkou přijetí trvalé zaměstnání. Pobyt je zde dlouhodobějšího charakteru, nejdéle však v délce dvanácti měsíců. Azylový dům svým vybavením a uspořádáním mnohdy nabízí ubytování obdobné vlastnímu bydlení. Lidé bez domova se zde učí dodržovat nutná pravidla, učí se dennímu řádu a jsou na ně kladeny již vyšší nároky tak, aby se tito lidé naučili soběstačnosti. S klienty se pracuje jako s lidmi, kteří již vědí, že se do společnosti chtějí vrátit, a kteří tedy nehledají jen krátkodobou příležitost ke zlepšení životních podmínek.

S klienty je pracováno důsledně, každému je po vstupním anamnesticko-diagnostickém rozhovoru vypracován osobní plán. Zásadní roli zde rovněž sehrává intenzivní snaha sociálních pracovníků o psychickou a sociální stabilizaci každého klienta. Vytvoření a prohloubení důvěry v sebe sama, vlastní schopnosti a možnosti. Poskytování psychologické péče, poradenství, upevňování samostatnosti při informování v podobě internetu či lékařské péče je obvykle standardem. Pracovníci azylového domu mnohdy marně, ale přesto zajišťují kontakt mezi svými klienty a jejich rodinami.¹⁴⁰

Domy na půl cesty – Již svým názvem se tato forma pomoci může jevit jako optimální řešení v otázce návratu lidí bez domova do společnosti. Bohužel i domy na půl cesty, kterých je významný nedostatek, jsou určeny jen úzké skupině klientů. Cílem takových zařízení je pak klienty naučit naprosto samostatnému životu, kterého na ulici

---

¹³⁹ Průdková, T., Novotný, P. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008, s. 43.

¹⁴⁰ Průdková, T., Novotný, P. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008, s. 44-46.

či noclehárně nebyli a ani nemohli být schopni. V prostoru, který se ničím neliší od běžného bytu, si klienti vštěpují naprostou samostatnost při zajištění hygieny, úklidu, vaření či hrazení nájemného, a to po dobu jednoho roku. Do situací, které klient sám neumí vyřešit, teprve vstupuje personál, který zajišťuje odbornou pomoc.¹⁴¹

Zákon o sociálních službách pak v souvislosti s funkcemi domů na půl cesty uvádí, že mezi základní činnosti patří „*poskytnutí ubytování, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí*“.¹⁴²

Mnohdy právě bezmezná snaha pečovat, zabezpečit a řídit člověka na ulici, který je vnímán jako outsider, je leckdy zásadním problémem sociálních institucí, což je v přímém rozporu s touhou člověka po uznání a pochvale.¹⁴³ Je správné a velmi potřebné se orientovat na lidi, i přesto je však nutné mít na paměti respektování specifických potřeb bezdomovců, které se od potřeb většinové společnosti mohou často zásadně odlišovat.

Jak z uvedeného vyplývá, do řešení problému bezdomovectví je a musí být zapojena celá řada státních i nestátních organizací na profesionální úrovni. O to více, že situace českých bezdomovců je velmi zoufalá, je nutné posuzovat každého bezdomovce, jeho psychiku a životní styl individuálně a pochopit, že chceme-li prospět, musíme poskytovat pouze takovou službu, které bezdomovec porozumí a bude odpovídat jeho potřebám. Existuje tzv. *teorie poradenství*, která zahrnuje hned několik principů, které i přesto, že by při poskytování pomoci lidem na okraji společnosti měly být uplatňovány, mnohdy v důsledku laxnosti či přehnaného entuziasmu sociálních pracovníků na zřetel příliš brány nejsou.¹⁴⁴ Také „*negativní emoční projevy a nepochopitelná slepota a hluchota ke stavu krajní nouze části našich spoluobčanů ukazují, jak obtížné bude přesvědčit představitele státu, naši veřejnost, zvláště pak sdělovací prostředky o nutnosti úspěšně se vypořádat s fenoménem, který se nazývá bezdomovectví*“.¹⁴⁵

---

¹⁴¹ Janoušek, P. *Role of halfway accommodation projects in social reintegration*. in Collective of authors. *Examples of Best Practices in the Fight Against Homelessness*. Feantsa, S.A.D., Armáda spásy, Naděje, s. 45.

¹⁴² Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ze dne 14. března 2006, § 58, v platném znění.

¹⁴³ Girtler, R. *Okrajové sociální kultury*. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 32.

¹⁴⁴ Čech, V. H. *Sociologie pro psychologické poradenství a sociální výzkum*. Plzeň: Západočeská univerzita, 1999, s. 23.

¹⁴⁵ Hradecký, I. a kol. *Definice a typologie bezdomovství*. Praha: Naděje, 2007, s. 34.

5. Výzkum faktorů majících vliv na proces návratu bezdomovců do společnosti

5.1 Metodologická východiska

Cíl výzkumu

Cílem provedeného výzkumu je určit faktory, které se podílejí na znovuzaražení lidí bez domova do společnosti, neboť právě zjištění a následná charakteristika těchto aspektů je dle mého názoru v boji proti fenoménu bezdomovectví zásadní. Je zároveň nutné určit, jak k jevům, jež souvisí se ztrátou i následným znovunalezením domova, dochází a jak proběhly.

Již ve své bakalářské práci jsem svůj výzkum mezi bezdomovci prováděl, ale právě volbou současného tématu diplomové práce „Faktory mající vliv na resocializaci člověka bez domova“ jsem si uvědomil, že pokud má provedený výzkum skutečně problematiku řešení bezdomovectví obohatit, je nutné se soustředit na jedince, kteří svůj boj s popisovaným patologickým jevem do jisté míry vyhráli a stali se tak „běžnými občany“.

Plán výzkumu, který jsem vytvořil, jsem však nemohl přesně dodržet, neboť vstupem do terénu jsem postupně zjišťoval, jak naivní byla představa, že bez významnějších obtíží sestavím výzkumný vzorek. Neexistuje žádná evidence lidí, kteří se úspěšně do společnosti vrátili, a když přece jen nalezeni jsou, míra jejich entuziasmu vracet se ve svém příběhu zpět na společenské dno je jen velmi nízká. Po mnoha setkáních se zástupci azylových domů, kteří mi cenný kontakt s dřívějšími bezdomovci zprostředkovali, se tedy cílovou skupinou výzkumu stali také lidé, kteří ačkoliv samostatné bydlení ještě nemají, jsou na nejlepší cestě za jeho dosažením. Jak již uvádím v teoretické části práce, nezbytné je znovunalezení domova. Tedy prostoru, který člověk, jenž jej nalézá, subjektivně za domov považuje, bez ohledu na majetková práva k němu. Vedle toho však zásadní roli sehrává také opětovné přijetí společností, její alespoň minimální míra uznání a umožnění přístupu ke všem zdrojům, kterým se občanům majoritní společnosti dostává, čímž se tak resocializovaný člověk stává společensky prospěšným. Právě takoví lidé se pak stali respondenty výzkumu.

Při výběru výzkumného vzorku se tedy jedná o záměrnou volbu nezbytnou proto, aby mnou vybraný respondent měl takové vlastnosti, které jsou předmětem

výzkumu a které odpovídají požadavkům vyplývajícím z výzkumných otázek a cílů, jimiž je nalezení faktorů, které při řešení bezdomovectví vybraných respondentů byly již účinné.

Mým cílem tedy není jen vytvoření nových dosud nevyslovených hypotéz důkladnou a pečlivou prací, ale rovněž zajištění platnosti a pravdivosti celého výzkumného procesu. Poznat jednotlivé případy do hloubky, zjistit jaké konkrétní faktory ovlivnily právě tohoto kterého respondenta, a přesto vyložit jejich případy jako integrovaný systém. Domnívám se, že právě takový výzkum pak může oblast resocializace bezdomovců významně obohatit.

Výzkumný problém

Výzkumný problém který zamýšlím studovat, představuje celou řadu velmi složitých, obtížných a mnohdy neúčinných kroků při snaze o opětovné společenské začlenění lidí, kteří přišli o svůj domov. Problematikou resocializace bezdomovců se teoreticky zabývá celá řada autorů a jejich publikací. Jejich zjištění a postřehy jsou však zejména v oblasti bezdomovectví často ponechány pouze v teoretické rovině a v praxi využívány nejsou. Nebádejme pro bádání samé, bádejme pro uplatnění dobrých teoretických poznatků v konkrétních sociálních jevech. Teorie bezdomovectví má jistě i při jejím řešení své nezastupitelné místo. Osobně se však domnívám, že vedle knih je nutné do hloubky zkoumat především konkrétní sociální a osobní determinanty a dobře směřovanou interpretací získaných dat zajistit jejich přínos v reálném životě.

Výzkumné otázky

- Jaké aspekty ovlivnily změnu v podobě návratu do společnosti?
  - Které faktory působily při formování osobnosti?
  - Jaké okolnosti se podílely na ztrátě domova?

5.2 Sběr a analýza zjištěných faktů

Metodologie sběru dat

Jádrem výzkumu je využití *kvalitativního přístupu*. Tento přístup jsem se rozhodl využít proto, že na rozdíl od přístupu kvantitativního umožňuje definované jevy zkoumat do hloubky a kontextuálně, umožňuje zkoumání a posuzování vzájemných vztahů a souvislostí a jeho výstupem je tolik potřebná hypotéza, která může představovat nový pohled na řešení bezdomovectví, o němž již značnou úroveň poznatků máme, a ani přesto jich nedokážeme účinně využívat.

Jako samostatnou výzkumnou strategii k provedení kvalitativního výzkumu jsem zvolil *případové studie*, neboť právě ty jako specifické postupy tvoří základ pedagogických šetření, jež umožňují využívat veškeré dostupné zdroje i metody sběru dat. Na každý aspekt umožňují nahlížet jako na součást celku a právě rozkrýváním vztahů mezi těmito součástmi je podstata případu vysvětlována.¹⁴⁶ Protože pro komplexní porozumění je rovněž zásadní studii provádět v přirozeném prostředí účastníků výzkumu, tyto jsem navštěvoval na místech, která si sami určili a která považovali za bezpečná. Můj záměr se rovněž ztotožňuje s cílem případových studií, tedy interpretovat interakce mezi případem a jeho okolím a zároveň být v přímé interakci s respondenty a získávat tak jejich „svědectví“ z první ruky.

Právě s ohledem na pravdivost a platnost interpretačních údajů jsem přistoupil k vytvoření série případových šetření zahrnující jak informace z rozhovorů, jejichž přesné znění a mnohdy výrazné emotivní projevy jsem zachycoval pomocí diktafonu a obohacoval doplňujícími otázkami, tak záznamy z vlastního pozorování. „*V dnešním světě není možné špatné názory a jejich následky uzavřít do ghetta.*“¹⁴⁷

V rámci zaznamenávání životního příběhu každého z respondentů jsem se rovněž zabýval etickými otázkami souvisejícími s uveřejněním závěrů a důvěrností získaných dat. Proto jsou závěry výzkumu uveřejňovány jen s poučeným souhlasem všech účastníků, kteří s povahou své účasti na výzkumu byli seznámeni, a rovněž po zkreslení těch dat, jež by mohla účastníky výzkumu identifikovat.

---

¹⁴⁶ Švaříček, R., Šedřová, K. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Potrál, 2007, s. 96-109.

¹⁴⁷ Dalrymple, T. *Život na dně*. Praha: Academia, 2005, s. 13.

Případová studie č. 1 – „Tomáš“

- **Osobní údaje:** věk: 33 let,
místo narození: Praha,
nejvyšší dosažené vzdělání: střední odborné učiliště,
rodinný stav: svobodný.
- **Charakteristika respondenta provedeným pozorováním:** menší muž střední postavy, hladce oholen, slušně oblečen, vystupuje kultivovaně, velmi slušně a působí emočně vyrovnaně.

Tomáš se narodil v Praze. Po základní škole vystudoval střední odborné učiliště v oboru letecký mechanik. Později se snažil navštěvovat dálkově nástavbové studium k získání maturity, ale toto nedokončil, neboť v té době byl již zaměstnaný. Má sestru, která spořádaně žije v rodinném domě v Dobřichovicích.

Když se odstěhoval od rodičů, se kterými vyrůstal, bydlel s přítelkyní v centru Prahy v podnájemním bytě bez nájemní smlouvy. Byt představoval jednu místnost a soužití s přítelkyní v takovém prostoru byl velký nápor na psychiku, což později vyústilo v konflikty. V uvedené době prováděl výškové práce. K jejich výkonu měl vyřízený živnostenský list a pracoval na objednávku. Jednoho dne se vrátil ze zaměstnání a přítelkyně byla již odstěhovaná. Na rozchodu se předem nedohodli, ale stalo se to. Byl to pro něho citový šok. V bytě zůstalo jen pár věcí, které měly zajistit jeho přežití. O několik dní později mu jeho kolega, s nímž pracoval, bez důvodu sdělil, že s ním dále nepočítá. Tak přišel po své přítelkyni i o svou práci. Byl nucen se vrátit zpět k rodičům, a to i přesto, že měl našetřeny peníze, které by na uhrazení dalších několika měsíců nájemního bydlení jistě stačily. Důvod byl jiný. Nebyl schopen dál setrvat v bytě, kde žil, vše na něho padalo a cítil potřebu změny prostředí.

Rodiče, s nimiž vyrůstal, žili v rodinném domě s velkou zahradou na okraji Prahy. Jednalo se tedy o prostředí, které jej uklidňovalo. Zde byl ovšem po krátké době vystaven opětovnému psychickému tlaku, tentokrát v podobě problémů s rodiči. Viděl, že matka neúměrně požívá alkoholické nápoje. To samozřejmě znamenalo nemalé finanční náklady. Otec bral silné léky a byl upoután na lůžko po těžké operaci tlustého střeva a rovněž byl pod vlivem silných léků. Tomášova matka vlivem stylu, jímž žila, vytvořila velké dluhy a dům, v němž všichni žili, zastavila. To Tomáš zjistil až ve

chvíli, když přišli dva muži, kteří jim sdělili, že se mají vystěhovat. Vzhledem k tomu, že sám k domu nedisponoval žádným dispozičním právem, nemohl o tomto nijak rozhodovat. Polovina domu náležela bratrancí jeho matky, který žil jako samotář, bez ženy, bez svých blízkých. Když muži podepsání dokumentů, které s sebou přinesli, pod pohrůzkou požadovali, matka i její bratranec podepsali. Nikdo z nich vlastně ani nečetl, co podepisuje. On sám byl z celého procesu, který proběhl i před notářem, dost rozčarovaný. Snažil se získat čas k vystěhování, neboť jeho otec, který už nebyl schopen samostatného pohybu, představoval závažný problém. Společně se sestrou pak sháněl nějaké odborné lékařské pracoviště, kde by se o otce postarali. To se jim asi do týdne podařilo a otce umístili do pečovatelského ústavu v Plzni, kde má zajištěnu nepřetržitou péči. Další významnou psychickou zátěž pro něho představovala skutečnost, kdy společně se svou setrou otci tvrdil, že v lékařské péči jej neponechají dlouho, že je to jen dočasné. Oba ale věděli, že zde již musí dožít, neboť sestra o něho pečovat nechce a Tomáš sám by to dle svého tvrzení psychicky nezvládl. Je uspokojen alespoň pocitem, že je o otce postaráno. Svě matce jako příčině této situace odpustil i přesto, že připravila dva lidi o střechu nad hlavou.

Za pouhých čtrnáct dní po jeho prvním setkání s oběma vymahači byl z domu vystěhován. Vzhledem k tomu, že měl ušetřeny z posledního zaměstnání menší peníze, bez nutnosti trávit noci na lavičce si našel podnájem, kde se snažil opětovně žít normálním životem. Našel si práci v tiskárně v Praze, která však byla spojena s velkým pracovním nasazením a dodržováním přesného časového harmonogramu. Nic se nesmělo pozdržet, což vyvolávalo vedle nevhodně nastaveného systému hodnocení, který vedl ke konfliktům mezi zaměstnanci, velký stres. Pracovní atmosféra byla skutečně velmi napjatá. Pracoval na směny. Asi po měsíci osamostatnění se ve svém bytě psychicky zhroutil. Toto se slzami v očích popsal tak, že se jednoho dne ráno probudil a nic nemohl. Cítil se bezmocně, nechtěl a nemohl nikam jít nebo cokoliv dělat. Neviděl a nebyl schopen si představit budoucnost, cítil ohromnou ztrátu životní jistoty. S obtížemi došel k lékaři a skončil v jedné z pražských nemocnic na oddělení psychiatrie. Zde pak setrval po dobu tří měsíců a vlivem nehrazení nájemného v bytě kde bydlel, o tento přišel společně se všemi věcmi, které si neodnesl do nemocnice. Jak uvedl, v bytě bydlel opět bez nájemní smlouvy, a tedy svých věcí se prakticky domáhat nemohl. Poté, co se jeho psychický stav v nemocnici začal zlepšovat, přemýšlel o svém životě. V nemocnici se cítil být izolován od všech běžných podnětů, psychiatrické oddělení nazval přímo „skleníkem“. I přesto se snažil setrvat zde co možná nejdéle

neboť věděl, že „venku“ ho nikdo a nic nečeká. Nikdy neřešil poskytování sociálních dávek, nebylo mu jasné, na jaký úřad a kdy se obrátit, nebo kde sehnat bydlení za přijatelnou cenu. Všechny tyto zásadní životní otázky se začaly valit najednou, a jak sám uvádí, byl vděčný za to, že byl stále pod vlivem léků, které tento emoční nápor oslabovaly. Léky tedy vnímal jako psychickou podporu.

Z nemocnice začal dostávat vycházky, na kterých kontaktoval několik svých přátel. Včetně jeho sestry to byli lidé, kterým věřil, přesto mu nepomohli. Uvědomil si, jak moc je na světě sám. Cítil, jak zbytečné je, že zná lidi. Uvědomil si, že spolehnout se musí jen sám na sebe. Do této doby žil ve světě, kde bydlení, přátele a zdraví bral jako samozřejmost a ničeho si pořádně nevážil. Po ukončení léčby byl nucen nemocnici opustit a skončil na ulici.

Byl únor a velmi nepříznivé počasí. Po několika nocích života na ulici a pražských tramvajích byl nucen v obavě o život využít služby lodi pro bezdomovce, jež kotví na břehu Vltavy. Uvádí, že podmínky zde byly opravdu velmi špatné, ale byl šťastný, že má střechu nad hlavou, trochu tepla a že se může klidně vyspat. Na hledání zaměstnání se času nedostávalo, neboť byl plně zaměstnán pouze tím, kde přežije nadcházející noc. I přesto naprosto odmítal přijetí životního stylu lidí, s nimiž se na lodi potkával. Nikdy si nepřipustil, že by mohl na ulici skončit dlouhodobě. Celé dny objížděl neziskové organizace, ovšem ani zde se neseťkal s velkým porozuměním. Chápe, že lidí, kteří navštíví organizace pro pomoc lidem bez domova, jsou stovky a každý zde asi vypráví svůj ponurý životní příběh, což může být unavující, ale zaměstnanci těchto organizací se mu zdáli naprosto vyhořelí. Chtěl bydlet, a proto objedlal téměř všechny organizace pro pomoc lidem bez domova, ale byl často odmítnutý pro nedostatečnou kapacitu. Hlad jej přinutil uvažovat i o věcech, o kterých by nikdy předtím nepřemýšlel. Intenzivně se zabýval i myšlenkami na sebevraždu. Byl schopen myslet jen ze dne na den. Budoucnost neexistovala. I přesto, že neměl nic, odmítl přijmout nelidské životní podmínky a přizpůsobit se jim. V tomto mu pomáhala i udržovací léčba, které se podroboval po dobu půl roku, přičemž lékařka mu doporučila si hledat zaměstnání nejdříve po jejím ukončení. I z těchto důvodů si občasně přilepšil pouze příležitostnými brigádami. Vždy pracoval bez smlouvy a byl téměř pokaždé svými zaměstnavateli okraden. Rodina mu nikdy nepomohla, museli mu pomoci cizí lidé, což bylo zklamání. Život jej naučil spoléhat jen sám na sebe. Do uvedené doby se svým blízkým rozdával, ale tato zkušenost to změnila.

V průběhu života bez domova byl schopen si sám zajistit evidenci na úřadu práce, kdy jak uvádí, toto mu vštěpovali již rodiče. Od kamaráda se dozvěděl o azylovém domě, kde nakonec našel přístřeší. V době rozhovoru zde byl ubytován již asi desátý měsíc. Uvedl, že tím, že se dostal do domu, kde měl možnost se řádně vyspat, vykoupat a cítit se opět jako člověk, se mu dostalo pozitivnějšího pohledu na svět, lepší nálady, která jej významně ovlivnila i při hledání nového zaměstnání, kterému se v době ukončení udržovací psychiatrické léčby již plně věnoval. Nová vizáž mu umožnila si najít i novou přítelkyni, která je mu další významnou psychickou oporou. Má chuť najít si podnájem a začít bydlet s přítelkyní, která pracuje v bance a bydlí u rodičů. Chuť bojovat a stálý příjem jsou pro něho příslibem úspěchu. V současné době je už po dobu asi půl roku zaměstnaný v letecké výrobě, kde uplatňuje i své vzdělání. K pracovní příležitosti mu jistě pomohl tehdy již čistý rejstřík trestů. Na finanční příjem přítelkyně však spoléhat nechce. I v případě rozchodu, který neplánuje, si chce nezávislé bydlení udržet.

Případová studie č. 2 – „Milan“

- **Osobní údaje:** *věk:* 39 let,
místo narození: Děčín,
nejvyšší dosažené vzdělání: základní,
rodinný stav: svobodný.
- **Charakteristika respondenta provedeným pozorováním:** vyšší muž velmi hubené postavy, hladce oholen, oblečen spíše pohodlně – tepláky, po celou dobu nesundá z hlavy klobouk, má drobné problémy s artikulací, působí emočně vyrovnaně.

Milan se narodil v chudé romské rodině na Slovensku. Krátce po narození, však společně se svou rodinou přicestoval do Čech, kde pro velký počet rodinných příslušníků žil v jednom panelovém bytě s dalšími asi osmi osobami. Mezi nimi měl vedle rodičů dva bratry a tři sestry. Asi ve třech letech byl však společně se svými sourozenci předán do ústavní péče, neboť jeho matka byla těžce nemocná a otec byl alkoholik. Během pobytu v dětském domově na severu Čech mu matka, kterou prakticky nevidal, zemřela. Po propuštění z internátního zařízení, kam byl přeložen v šestnácti letech a kde do svých osmnácti let pracoval ve sklárně, odjel se svým

kamarádem do Prahy. Učiliště nedostudoval. Pobíral sirotčí důchod, což mu společně s penězi z internátu umožnilo našetřit nějaké peníze.

Na život v běžných podmínkách však nebyl dle svých slov vůbec připravený, neboť v internátu žil jako v umělých podmínkách. Vždy byl vzorný. I přesto po odchodu z ústavního zařízení nevěděl, co je to pojišťovna, že je nutné se evidovat na úřad práce, zažádat o poskytnutí sociálních dávek, zajistit lékaře apod. Na ulici neskoušel, neboť si s kamarádem vyhledali ubytovnu a sám později nastoupil do zaměstnání. Poté, co jeho kamarád odjel na delší dobu za příbuznými, si v Praze našel novou partu lidí, kteří jej však podvody v nejrůznějších podobách připravili o našetřené peníze. Na takové jednání nebyl připravený. O práci později přišel vzhledem k špatné docházce a poprvé se dostal do silnějších depresí. Vlivem absence příjmů přišel také o ubytování a poprvé zůstal na ulici.

Přespával na lavičkách a v nádražní hale, kam jej to z nepochopitelných důvodů táhlo. Sám neví proč. Zde se seznámil s lidmi, kteří nelegálně obchodovali ve velkém a jeho využili jako tzv. „bílého koně“. Všechny členy gangu, vyjma jeho, při pozdějším policejním vyšetřování umístili do vazby. Během probíhajícího soudního procesu i pro obavu z uvěznění odjel do Německa, kde ilegálně žil. Zde pracoval a bydlel společně s dalšími pracovníky asi po dobu pěti let. Naučil se řeč, a jak sám uvádí, šel z jednoho zaměstnání do druhého. Pobyt v Německu protahoval, neboť v České republice očekával své odsouzení. Jeho návrat byl neplánovaně uspišen skutečností, že byl německými úřady jako ilegální cizinec vypátrán a vyhoštěn. Po příjezdu do Prahy pak bydlel u svého známého, u něhož měl evidovaný trvalý pobyt. Z vykonané práce v zahraničí měl uspořeno větší množství peněz, které společně s dalšími lidmi, s nimiž se v Praze seznámil, investoval do vzniku nového menšího motorestu u Poděbrad. Mezitím došlo k jeho pravomocnému odsouzení za předchozí trestnou činnost a byl zatížen exekucemi. Proto souhlasil s tím, aby všechny pořízený majetek byl evidován na jeho kamaráda. V prostorách motorestu potom bydlel asi půl roku. I zde však v souvislosti s tímto podnikáním docházelo k protiprávním praktikám, v jejichž důsledku o motorest a peníze do něho vožené přišel. Byl nucen se vrátit do Prahy. Měl vizi začít znova, chtěl si zajistit práci a ubytovnu.

Zůstal na nádraží, kde mu první noc ukradli doklady a zbytky všeho, co měl. Naprosto na dně byl přijat skupinou bezdomovců, kteří se o něho starali. Poté, co na ulici strávil den, dva, týden zjistil, že zapadl mezi ně a že přijímá vzorce jejich chování a zvyků. Začal ve větším množství požívat alkohol, poté drogy. To mu mohlo

zapomenout na starost, kde bude spát, který policista jej vyžene z nádraží. Omamné látky pak představovaly významnou úlevu. Jejich užívání však bylo spojeno s nutným příjmem, který zpočátku zajišťoval žebráním, později se živil majetkovou trestnou činností. Když byl policií přistižen poprvé, cítil se strašně, neboť jak sám uvádí, byl slušně vychován. Když ho však chytili již opakovaně, bral to už zcela normálně. Vše bylo umocněno užíváním drog. Na ulici takto strávil celých dvanáct let. V tomto období byl pak několikrát uvězněn.

Své setkání s kurátorem, které probíhalo během výkonu trestu, popisuje jako tragické, neboť tento neměl zájem mu pomoci. Samozřejmě předpokládal jeho další trestnou činnost a jakékoliv snahy tak považoval za zbytečné, zejména s ohledem na počet jeho pravomocných odsouzení. Co však zdůrazňuje, je, že si začal uvědomovat, že už má dosavadního života opravdu dost a je nutné začít jinak, lépe. Věděl, že pokud z vězení přijde na ulici, opět se mu všechna jeho předsevzetí významně vzdálí. Dlouhodobější věznění mu pomohlo v abstinenci, která byla pro jeho rozhodování zásadní. Uvedl, že významným rizikem v cestě za úspěchem je fakt, když je člověk sám, nemá bydlení, nemá psa, nemá nic a nikoho. V průběhu věznění je člověk zvyklý na společnost, o což je jeho potřeba někam patřit silnější.

Při posledním opuštění věznice mu bylo sociální pracovníci úřadu městské části nabídnuto ubytování. Tato mu dokonce sehnala zaměstnání v úklidové agentuře, což sám považuje za její „umělecký výkon“, neboť jeho záznamy v rejstříku trestů byly opravdu obsáhlé. Na svobodě tak měl s pomocí kurátorky po dvanácti letech doklady, bydlení a zaměstnání. Jak sám říká, je nutné požádat o pomoc, bez které by neuspěl. Pracoval až šestnáct hodin denně a pracuje dodnes. Našel si přítelkyni, na které mu záleží. Je to úžasná motivace.

Touží po nezávislém bydlení, ale zároveň dodává, že je to nereálné. Všude, kam se podívá, má dluhy. V případě zajištění pracovní příjmu ze stálého pracovního poměru mu většinu odebere exekutor, což ho demotivuje k jakékoliv další aktivitě. Možnou změnu vidí v tom, že mu bude přidělen sociální byt, neboť celý život vyrůstal v dětském domově. Nikdy nic neměl, a pokud nebudou lidé, kteří by takový byt potřebovali více, je dle něho šance, že mu byt bude přidělen. Chce procházet rekvalifikací, zkusit večerní školu bez maturity. Nechce se smířit s tím, že bude celý život zametat. V počátku potřeboval pomoc společnosti, ale jak sám uvádí, dále se musí člověk snažit a rozvíjet sám.

Případová studie č. 3 – „Zdeňka“

- **Osobní údaje:** věk: 31 let,
místo narození: Most,
nejvyšší dosažené vzdělání: středoškolské s maturitou,
rodinný stav: rozvedená.
- **Charakteristika respondenta provedeným pozorováním:** žena středně vysoké silnější postavy, snědé pleti, má tmavé kratší vlasy, oblečena spíše ležerně, citlivá, nepřilíš důvěřivá, určité úseky života přeskakuje, občas pláče, a okamžitě se hlasitě směje, působí emočně nevyrovnaně.

Zdeňka se narodila v Mostě, kde však pobývala pouze půl roku, neboť její rodiče se odstěhovali na Moravu, do rodinného domu, kde následně vedle rodičů žila také společně s babičkou a strýcem z matčiny strany. O rok a půl později se do rodiny narodil ještě její mladší bratr. V jejich třech letech se rodiče rozvedli, neboť matka měla značné problémy s alkoholem. Otec se z domu odstěhoval. I to byl důvod, proč se velmi upnula na svou babičku, která jí byla blíží než vlastní maminka a u které téměř neustále hledala oporu. Tento stav trval i při nástupu na základní školu, kde jak tvrdí, byla tiché a bezproblémové, možná až přecitlivělé dítě. Pro časté rozpory mezi její matkou a babičkou, které způsobily matčiny alkoholové dýchánky, bylo nutné se odstěhovat. Náhradní byt pro matku opět zařizovala babička, neboť měla vlivné známé na bytovém úřadě. Přestěhování od babičky do nového domu, který byl vzdálen jen pár kilometrů, přesto pro Zdeňku znamenalo totální šok, neboť babička jí byla vším. Po škole vždy raději než domů šla právě k ní. Matka si záhy našla nového přítele a společně se oddávali alkoholu. V tomto stavu pak matka s novým přítelem otěhotněla, vzali se, a jak Zdeňka ironicky uvádí, byla z nich „šťastná rodinka“.

O devět měsíců později se narodil její druhý, tentokrát nevlastní bratr, čímž byl zahájen psychický teror ze strany nevlastního otce, který ji a ani jejího bratra neměl rád. Tvrdí, že důvodem byla skutečnost, že nebyli jeho, urážel je pro jejich barvu pleti, neboť jsou míšenci. Občasně došlo i k násilným projevům. Sama byla postupem času nucena převzít péči o domácnost a malého bratra, neboť se obávala příchodu nevlastního otce do bytu, který byl neuklizený, a matka, která pod vlivem alkoholu často tvrdě spala, péči o domácnost nezvládala. I proto si nevlastní otec často vybíjel

svou zlost také na matce. Přes popisované vztahové potíže dokončila základní školu a nastoupila na střední školu oděvní, ze které se každý den vracela domů. Celou situaci jen velmi obtížně zvládala a ve svých šestnácti letech začala experimentovat s drogami. Po krátké době následovalo léčení a odvykací procedura, kterou rovněž nedokončila. Po jejím návratu však chování otce i narušená rodinná atmosféra přetrvávala a z těchto důvodů po dosažení osmnácti let okamžitě za svým přítelem z domu odešla.

Společně bydleli v rodinném domě s jeho rodiči. Našla si zaměstnání a po dobu asi tří roků prožívala pocity úspěšnosti a spokojenosti. Vztah byl ovšem přesto ukončen pro odlišný pohled na život a Zdeňka se ve svých jednadvaceti letech vrátila do původní rodiny. Práci si i přes všechny potíže udržela. Asi o rok později však opět odešla, a to když potkala nového přítele, se kterým opět bydlela u jeho rodičů v rodinném domě. Toho si do dvou let vzala a počala syna. U manžela se však prohubovaly problémy s alkoholem, utrácel výplatu na automatech a v restauracích dříve, než ji stačil donést domů, což byl základ rodinné krize. S dítětem byla stále doma sama, a tak se i s ním rozhodla vrátit k matce. Rozvod se po několika neúspěšných návratech uskutečnil až za další dva roky.

Zvrat událostí, jako byla dopravní nehoda s malým synkem, zadlužení za služby u mobilních operátorů způsobilo častější předávání syna jeho otci a totální citové odloučení od všech členů rodiny. Do zaměstnání se již nevrátila. Začala opět užívat drogy a se svou kamarádkou zůstávala mimo domov stále častěji, až se za několik měsíců nevrátila vůbec. Prožívala stavy bezmoci, sebelítosti nad tím, co nedokázala, užívala léky a alkohol. Tento stav vyústil až v demonstrativní pokus o sebevraždu. Nevěděla, jak má dát svým blízkým najevo, že potřebuje pomoc.

Následně prodělala tříměsíční psychiatrickou léčbu, která ji dle jejích slov ještě více posunula směrem na dno. Vzhledem k událostem přišla o svého syna, který byl svěřen do péče otce, a bez naděje, lásky, cíle a smyslu života se opět pokusila o sebevraždu. Po další prodělané protidrogové léčbě s touhou po zaměstnání odjela do Prahy. Chtěla začít znovu, dát si život dohromady. Vyhledala křesťanskou komunitu, kde žila tři měsíce, ale vzhledem k neschopnosti přijmout křesťanský režim odešla. Skončila na ulici.

Byla přijata skupinou bezdomovců, kteří dle jejího tvrzení vycítí, že je člověk na ulici nový, a postarají se o něj. Naučila se přežít v životě plném strachu, bezmoci. Po několika měsících, kdy viděla, že klesá stále hlouběji a svému dítěti, které ponechala doma, se stále více vzdaluje, rozhodla se vzít svůj život do vlastních rukou. Sebelítost

musela stranou. Navštívila sdružení Naděje, kde jí pomohli s vyřízením dokladů, které jí byly během pobytu na ulici odcizeny, a s drobnou pomocí si rovněž byla schopna zajistit výplatu sociálních dávek. Tvrdí, že cítila tolik potřebnou oporu ze strany sociálních pracovníků. Využívala občasných pracovních příležitostí, které sdružení Naděje nabízelo.

Asi po čtyřech měsících snahy jí byla nabídnuta možnost azylového ubytování, které přijala a hradila ze sociálních dávek. Po dalších šesti měsících azylového pobytu, kde jak sama říká, se stala člověkem, konečně našla zaměstnání, k němuž jí pomohl i přístup k internetu, který azylový dům poskytoval. Takto objevila agenturu zprostředkovávající práci a přes řadu brigád se propracovala až ke stálému zaměstnání, které má již tři měsíce. Toto však po dohodě není vedeno jako hlavní pracovní poměr kvůli exekucím.

Svou budoucnost vidí mimo Prahu, kde nejsou tak vysoké nájemy. Má kontakt na exekutora, na lidi, kteří jí mohou pomoci s osobním bankrotem. Své dluhy chce řešit. Až bude v nájemním bytě žít zcela samostatně, chce začít bojovat o svého syna.

Případová studie č. 4 – „Martin“

- **Osobní údaje:** *věk:* 39 let,
místo narození: Děčín,
nejvyšší dosažené vzdělání: středoškolské s maturitou,
rodinný stav: svobodný.
- **Charakteristika respondenta provedeným pozorováním:** vyšší muž střední postavy, strniště z vousů, oblečen spíše ležérně, po celou dobu má u sebe psa, hovoří důrazně, občasně velmi hlasitě, nezřídka překvapuje výbuchy vzteku na psa střídané jeho utěšováním, inteligentní, občas pláče, působí silně emočně nevyrovnaně.

Martin se svým vysokoškolsky vzdělaným rodičům narodil v Praze. Na základní škole byl jeden z nejlepších žáků. Poté vystudoval hotelovou školu s maturitou. Po studiu ještě před nástupem na základní vojenskou službu, když stále ještě bydlel u svých rodičů, pracoval jako vrchní kuchař v jedné pražské restauraci. Během vojenské služby mu zemřel otec. Po návratu do Prahy přijal nabídku vrchního kuchaře v jednom

z lepších pražských hotelů. Jeho měsíční příjem tak přesahoval osmdesát tisíc korun. Jak uvádí, jednalo se o jedno z jeho nejlepších životních období. V uvedené době žil v rodinném domě se svou matkou, o kterou pečoval. S nimi žila i jeho partnerka.

Jak uvádí, měl celý život sen pracovat v zahraniční a po revoluci se mu tato cesta otevřela. Jeho přítelkyně odjet odmítla s tím, že svůj vztah budou udržovat dál i za cenu pouze občasného setkávání. Zvolil rekreační středisko v Innsbrucku, kde i přes počítačnickou nespokojenost vydržel pracovat v pozici vrchního kuchaře celých sedm let. Hovořil plynule německy. Domů jezdil pouze sporadicky, zdržel se jen několik dní. Posledních pár let pak domů nepřijížděl již téměř vůbec, což způsobilo rozpad vztahu s přítelkyní. I kvůli své matce, ale i s pocitem dostatku našetřené finanční hotovosti se přece jen po delší době rozhodl vrátit do České republiky, kde zvolil jako způsob další obživy podnikání v oblasti gastronomie. Společně se svým kamarádem otevřel asi sedm hospod. Doufal také, že doma nalezne vážnou známost, neboť blízkost milované osoby mu chyběla a společnost žen, které si kupoval, jej nenaplňovala. Po celou dobu bydlel v domě u své maminky, ale měl k dispozici rovněž byt po babičce.

Asi po dvou letech podnikání, během kterých našel ženu mu blízkou, se s ní stihl oženit, začal ovšem krachovat a dostal se do nemalých finančních dluhů. Se svou ženou a dvěma narozenými dětmi bydlel v bytě po babičce, který byl v majetku města Prahy. Nutno podotknout, že v popisované době rovněž propadl hracím automatům, které jeho dluh ještě prohlubovaly. Psychicky se zhroutil poté, co po jednom z dlouhých pracovních dní svůj byt objevil téměř vystěhovaný. Bez manželky, bez dětí. Tehdy poprvé pomyslel na sebevraždu. Do té doby společně užívaný byt se rozhodl prodat, resp. užívací právo k tomuto bytu, neboť s ohledem na své psychické potíže nebyl schopen zde dál setrvat. Finanční hotovost, s níž mohl disponovat a která činila něco přes půl milionu korun, pak ihned odevzdal k uhrazení části dluhu. Sebral si jen pár osobních věcí a odešel opět ke své matce. Vztah s jeho ženou ukončil soud.

V novém prostředí se asi po šesti měsících za psychické pomoci své matky pokusil opět podnikat, přičemž vzhledem k trvajícím nemalému zadlužení jako majitele nově zakoupeného objektu uvedl jinou osobu, což však vlivem jejího protiprávního jednání později znamenalo, že o vše přišel. Vzhledem ke své bezmoci se pokusil získat své peníze zpět setkáním s pražským podsvětím, kde uzavřel spolupráci.

Tímto okamžikem se i on sám, do té doby dle svých slov slušný člověk, stal gaunerem vysoké třídy. Muži, kteří mu měli peníze vymoci, užívali nejbrutálnějších metod. Sám se pak stal jedním z nich a začal vydělávat „veliké peníze“. Krátce na to

začal užívat drogy. Utrácel peníze za drahé vozy, milenky, kterým kupoval a zařizoval byty apod. Přesto všechno mu chyběla láska. Pocit samoty byl stále silnější, a tak se rozhodl pořídit si psa, na kterého se citově upnul. Časté policejní výslechy se staly zvykem, který však vyústil v nepodmíněný trest odnětí svobody v délce trvání osmnácti měsíců. I po návratu se však výhradně věnoval trestné činnosti jak násilného, tak majetkového charakteru. Nevyhnutelně tak následoval jeho návrat do vězení, který byl tentokrát na dobu šesti let. Prodělal několik psychiatrických vyšetření, jejichž výsledkem byla diagnóza inteligentní psychopata.

Právě při posledním trestu začal přemýšlet o své práci, své profesi, které se chtěl opět věnovat. O svém záměru později přesvědčil i vězeňskou komisi, která mu umožnila pracovat ve vězeňské kuchyni. A právě zde se začal po malých krůčcích opět vypracovávat. Po několika měsících byl vedoucí kuchyně. Jeho práce jej naprosto pohltila. Měl dobré vztahy s dozorcí i ostatními vězni, měl pocit užitečnosti a důležitosti. S vězeňskou pedagožkou navštívil několik mateřských škol, podílel se na výuce německé jazyka ve věznici, kdy svým vlivem na ostatní odsouzené pomáhal plně obsazovat výukové hodiny. Měl naprostý pocit užitečnosti. Svou pracovní pozici bral jako běžné zaměstnání a propuštění se dokonce obával.

S ukončením trestu se okamžitě začal starat o umírající maminku, když opět bydlel u ní. Rozhodl se začít pracovat, zkusit se žít poctivě, už kvůli své mamince. Zajistil si práci v podobě pomocné síly pro pracovní prostředí Magistrátu hl. m. Prahy. Tuto práci mu zajistil sociální kurátor, který mu byl přidělen po propuštění. Jeho roční péče o matku znamenala výrazné zlepšení jejího zdravotního stavu. I přesto však po dalším roce zemřela. Vzhledem k tomu, že jeho práce, do níž nastoupil po propuštění z výkonu trestu, byla placená opravdu velmi mizerně, byl nucen byt své zesnulé matky opustit.

Po jednom měsíci, který trávil životem na ulici, se díky svým spolupracovníkům ze zaměstnání dozvěděl o možnosti azylového bydlení, které využil. Na jiné bydlení nemohl při příjmu, který činil asi sedm tisíc korun měsíčně, vůbec pomýšlet. Několikrát mu telefonovali jeho kamarádi z kriminálního prostředí, kteří jej viděli pracovat, vysmívali se mu a nabízeli možnost jiného, lepšího výděлку, který odmítl.

Řádně zaměstnán je již téměř tři roky. Tvrdí, že neví, jak dlouho to vydrží. Opět začal pomýšlet na sebevraždu, neboť se cítí v bezvýchodné situaci proto, že pracuje každý den, a i přesto má čtrnáct dní v měsíci hlad. Rovněž nemá na léky. Od tohoto činu jej odrazuje jen dobrý pracovní kolektiv a jeho nový pes, kterého si přivezl

z útulku a který jej, jak sám říká, „drží nad vodou“. Od svého propuštění z vězení neužívá žádné drogy ani alkohol. Vedle sebevraždy také pomýšlí provést závažný zločin, který by jeho tísnivou finanční situaci pomohl vyřešit. I návrat do vězení by pro něho byl řešení, neboť zde měl za práci peníze, které mohl spořit, k tomu karton cigaret a zajištěnou stravu. Jistě by se tedy měl výrazně lépe. Bojí se však o svého psa, co by s ním bylo. Má ho rád. Je to jeho přítel. Nakonec i špatná práce pro něho představuje jistotu, zbytek motivace, naděje. I přes zdravotní problémy odmítá navštívit lékaře, neboť se bojí, že by jej do práce již nepustil, což by znamenalo pohromu. Bez spáchání trestné činnosti považuje azylové bydlení jedinou možností zajištění střechy nad hlavou. Mít svou postel, koupelnu a střechu nad hlavou považuje za své malé vítězství. Uvádí, že psychicky mu nepomůže žádný doktor, psycholog ani psychiatr. Taková pomoc mu nakonec nebyla nikdy nabídnuta. Důležité je mít kolem sebe normální lidi, s těmi prožívat. To navozuje v jeho hlavě klid a rovnováhu.

Případová studie č. 5 – „Bedřich“

- **Osobní údaje:** věk: 52 let,
místo narození: Žatec,
nejvyšší dosažené vzdělání: střední odborné učiliště,
rodinný stav: rozvedený.
- **Charakteristika respondenta provedeným pozorováním:** vyšší muž plnoštíhlé postavy, hladce oholen, řídké vlnité vlasy, zevnějšek upravený, při rozhovoru je znatelný cizí přízvuk, působí slušně a emočně vyrovnaně.

Bedřich se narodil v okrese Louny v obci Žatec. Když mu byly asi tři roky, rodiče se rozvedli. Zůstal v péči své matky, ale převážně vyrůstal u babičky a dědy. Po ukončení devítileté základní školy odjel do obce Meziboří, kde nastoupil do učení, oboru elektromechanik, které úspěšně absolvoval. Po vyučení nastoupil k výkonu dvouleté základní vojenské služby, po níž získal zaměstnání v ROH v Praze, kde působil jako elektrikář. Ke svému zaměstnání dostal i služební byt, což bylo důvodem,

proč mohl odejít ze Žatce a usadit se v Praze, kde se později oženil a narodil se mu syn. Vedle zaměstnání se snažil zlepšovat v cizím jazyce.

Po několika letech se Bedřichovi naskytla možnost odjet pracovat do Německa, města München, kde by působil jako řidič vysokozdvížného vozíku. Nabídku přijal a odjel. Manželku ponechal po vzájemné dohodě v České republice, kam na občasně návštěvy dojížděl asi jednou za měsíc. To pochopitelně negativně manželství ovlivnilo i přesto, že vydělané peníze posílal včas a pravidelně. Při jedné z dalších návštěv, kdy v Německu pracoval již asi devět let, se společně s manželkou dohodl na rozvodu. Do zahraničí, kde po celou dobu bydlel v pronajatém bytě spolu s dalšími českými občany, poté odjel ještě na další dva roky. Byt v Čechách přenechal k užívání své ženě, zejména kvůli svému synovi.

Touha po domově později vyústila v jeho návrat. Vzhledem k velkým úsporám si mohl dovolit zakoupit luxusní vozidlo, společně s drahým nájemním bydlením. Při svém pobytu v hlavním městě poznal další ženu, kterou pojal za manželku. S touto bydlel v rodinném domě, který byl jejím majetkem. Vzhledem k tomu, že nebylo možné neustále žít jen z našetřených úspor, rozhodl se Bedřich vstoupit do služebního poměru příslušníka Policie České republiky, což úzce souviselo s jeho odjezdem na policejní školu, jejíž úspěšné dokončení bylo pro udržení ve služebním poměru nezbytné. Během plnění pracovních úkolů u složky cizinecké policie mu manželka porodila syna. Manželství však vlivem častých neshod s rodiči manželky nevydrželo a po pěti letech jeho trvání bylo rozvedeno. Rodinný dům tak opustil.

Pronajal si byt v centru Prahy s kamarádem, po jehož intervenci od policie odešel a vrátil k provádění elektrikářských činností. Po ukončení jedné z mnoha zakázek asi o tři roky později se Bedřich ocitl bez práce a platné elektrikářské licence, která mu propadla. Příjmy z občasných brigád však nemohly vystačit na pokrytí nájemného, a tak byl nucen byt opustit. Přestěhoval se na ubytovnu, kde žil asi dva roky převážně z finančních prostředků z vyplaceného stavebního spoření. Výživné i přes těžkou životní situaci dle možností hradil. Přesto však byl za jeho nepravidelné hrazení odsouzen k podmíněčnému trestu. Jiného protiprávního jednání se nikdy nedopustil. Uvedl, že jakýkoliv druh trestné činnosti se absolutně neslučuje s jeho mravním přesvědčením.

Přes neustálé brigády se dostal až k nabídce zahraniční práce v Manchesteru v Anglii, kam také odletěl. Asi po roce poté, co byl opakovaně okrádán ze strany zprostředkovatele zaměstnání, utekl zpět do Prahy, kde mu z cesty zbylo asi tisíc korun.

Bylo to zimní období a situace velmi složitá. Rodinu o pomoc nežádal, neboť uvádí, že je na to příliš hrdý, příliš zásadový. Nechtěl se ponížít a dělat starosti své matce. Po několika dnech strávených v dopravních prostředcích si všiml azylového domu, který neváhal navštívit. Zde byl ředitelkou domu upozorněn na možnost sociálního zajištění ze strany úřadu práce, dále dávek hmotné nouze apod. Toto bez váhání učinil. Vyspaný a vykoupaný pak měl dost energie na shánění brigád a zaměstnání. Zápis v rejstříku trestů mu však každou lepší práci zhatil. Možnost nalezení trvalého a kvalitního zaměstnání i přesto neztrácuje. Stálý pracovní poměr mezi občasnými brigádami, které mu zajišťoval především azylový dům nejčastěji v podobě sněhové pohotovosti, stále hledá. Azylový dům, kde měl možnost být již několik měsíců upraveným, čistým a sebevědomým člověkem, byl rovněž pohnutkou k tomu si dát spravit mnoho let zanedbávaný a velmi poškozený chrup, který jak sám říká, je při jednání s lidmi a zejm. hledání kvalitního zaměstnání velmi zásadní.

Po ukončení pobytu v azylovém domě na ubytovnu nechce. Snaží se po dobu pobytu ušetřit peníze, které později bude moci využít na několik splátek nájemného v soukromém bytě. Zaměstnání mu pak zajistí udržení tohoto nájmu. Návratu života v dopravních prostředcích se nebojí. Přítelkyni nemá. Seznámit se chce, až svou nevyhovující bytovou situaci vyřeší úplně, tedy až bude přítelkyni schopen nabídnout soukromí. Psychologickou pomoc nevyhledal, a jak uvádí, ani nepotřeboval. Byl vždy motivován „lepší zítřkem“.

Případová studie č. 6 – „Pavel“

- **Osobní údaje:** věk: 51 let,
místo narození: Ružomberok, Slovensko,
nejvyšší dosažené vzdělání: střední odborné učiliště,
rodinný stav: rozvedený.
- **Charakteristika respondenta provedeným pozorováním:** menší muž drobnější, hubené postavy, na tváři plnovous, oblečen slušně, neustále připaluje cigaretu, při rozhovoru má občasné výbuchy vzteku, hovoří Slovensky, působí emočně nevyrovnaně.

Pavel se narodil společně se svým bratrem v úplné rodině na Slovensku, v obci Ružomberok. Jeho otec byl český voják z povolání, a tak se krátce po jeho narození celá rodina přestěhovala do Prahy. Po základní škole se vyučil kuchařem. Vojenské službě se vyhnul ze zdravotních důvodů, které jak přiznává, nebyly zcela objektivní. Po vyučení nepracoval a v jeho osmnácti letech přišel první trest. Za rozkrádání socialistického majetku a byl uvězněn. Po vykonání trestu se pak vrátil k rodičům do Prahy, kde si zanedlouho našel dívku, se kterou se oženil. Vzhledem k tomu, že ona pocházela z Ostravy, přestěhovali se tam.

Začal pracovat na šachtě a dostal služební byt, kde společně s manželkou žil běžným a spokojeným životem téměř sedmnáct let. Manželství bylo obohaceno třemi dětmi. Proto že na šachtě pracoval na nejprašnějších expozicích, musel po vypršení stanovené lhůty, která představovala asi sedmnáct let, odejít. Obdržel odstupné ve výši asi 450.000 Kč a začal podnikat v lesnictví. Velké pracovní nasazení způsobilo, že domů se vracel spíše sporadicky. Malé výnosy z podnikatelské činnosti pak znamenaly drobné podvody s fakturami. Chodil ozbrojený ilegálně drženou střelnou zbraní. Několikahodinové popíjení v restauračním zařízení jednoho večera vyústilo v hádku s mužem ukrajinské národnosti zakončené jeho postřelením, na jehož následky Ukrajinec zemřel. Následně byl Pavel zadržen policií a odsouzen k dvanáctiletému trestu ve věznici Valdice.

Krátce po svém nástupu do vězení se se svou ženou po dohodě rozvedl. Neměl odvalu ani drzost prosit jí, aby počkala. Styk se svými dětmi po celou dobu přísně odmítal. Neměl jedinou návštěvu. Propuštěn byl poté za dobré chování již po osmi

letech. Jeho první kroky pochopitelně vedly domů k jeho ženě, která však byla opět vdaná. Bylo nutné začít znovu.

Z Havířova odešel do Prahy, kde požádal o pomoc svého bratra. Ten mu pomohl a společně tak bydleli po krátkou dobu u něho v bytě. Po několika rozepřích však byl nucen opět odejít. Vyhledal bydlení na ubytovně, které zpočátku hradil z občasných pracovních příležitostí. O tyto však záhy přišel a z ubytovny se musel vystěhovat a blízký park tak pojmut za svůj nový domov.

Probačního úředníka, který na jeho způsob života po propuštění dohlížel, požádal o pomoc v otázce bydlení. Ten mu sdělil informace, které jej zavedly do azylového domu. Zde se však asi po třech měsících popral s dalším z klientů tohoto domu a pro porušení podmínek ubytování tak musel dům opustit. Opět se ocitl na ulici, kde strávil několik měsíců. Využíval stravování a občasných noclehů poskytovaných nestátními organizacemi jako je Armáda spásy, Naděje apod. Po několika měsících a předchozí zkušenosti opět zažádal o azylové bydlení, kterého se mu dostalo. Po dobu pobytu se mu podařilo uzavřít hlavní pracovní poměr u italského zaměstnavatele, kde pracoval jako kuchař. Z výplaty mu byl exekutory strháván dluh, který vznikl v době jeho podnikání v lesnictví. Pro opětovné porušení podmínek bydlení, tentokrát tím, že si na pokoj vodil ženu, se kterou se i díky stále ještě dobrým příjmům ze zaměstnání seznámil, byl po sedmi měsících svého působení nucen opětovně odejít. Ještě téhož dne, však byl schopen sehnat podnájem, kde se svou přítelkyní bydlel. Bydlení byl schopen udržet pouze asi jeden rok, neboť opět přišel o stálé zaměstnání jen proto, že začal zneužívat zaměstnaneckých výhod a tyto dále zpeněžoval. Konkrétně se jednalo o výhodný kurz pro nákup Eura, které dále prodával za tržní cenu. Denně si tak mohl přijít až na tisíc korun. O této možnosti přivýdělku se svěřil svému kamarádovi z kuchyně, který ho udal. Ztráta příjmů pak znamenala ukončení vztahu s přítelkyní. V pronajatém bytě pak zůstal už jen asi jeden měsíc, neboť nebyl schopen nájemné hradit. Nechtěl skončit na ulici, dobře si pamatoval, jak studená umí lavička hlavního nádraží být, a rovnou se obrátil na azylový dům, kde mu byla pomoc opětovně poskytnuta. Dnes se opět živí příležitostnými brigádami a sociálními dávkami.

V azylovém domě se mu dostalo vedle pomoci materiální i pomoci právní, a to formou drobného poradenství, neboť se svěřil s tím, že proběhlo dědické řízení po zemřelých rodičích, které do současné doby ponechával bratrovi. Nyní svůj podíl požaduje zpět a již je dohodnutý, že dojde k úhradě asi 100.000 Kč. Čeká na výmaz z rejstříku trestů. Tyto dvě příležitosti si již nechce nechat utéct a chce začít žít

spořádaně. Do tří měsíců chce odejít z azylového domu. Pracovat jako kuchař již nechce, rád by pronikl do některé z pracovních pozic obchodního řetězce Billa. Z dědictví po rodičích by několik měsíců, než dojde k výmazu zápisu v rejstříku trestů a než se zapracuje v novém zaměstnání, platil nájemné v pronajatém bytě, kde by rád bydlel s kamarádem z azylového domu, se kterým by se na nájemném podíleli. Na ulici se již dle svých slov nikdy nevrátí.

Případová studie č. 7 – „Helena“

- **Osobní údaje:** *věk:* 44 let,
místo narození: Most,
nejvyšší dosažené vzdělání: základní,
rodinný stav: rozvedená.
- **Charakteristika respondenta provedeným pozorováním:** žena malé silnější postavy, kratších vlasů. Velmi dobře upravená, hovoří velmi spisovně, kultivovaně, občasně rozhovor přerušuje, pláče, působí emočně nevyrovnaně, sebelítostivá, zcela otevřená.

Helena se narodila v Mostě v rodině, kde žila s oběma rodiči. Po absolvování devítileté základní školní docházky otec onemocněl rakovinou, což vztahové klima v rodině podstatně změnilo. Byl zlý a nepříjemný. Vzhledem k tomu, že se Helena cítila v rodině špatně, i přes nesouhlas matky, která jí vytvořila krásné dětství, vybrala si střední školu, která byla daleko od rodiny, kde chtěla bydlet na internátě, což se jí také podařilo. Na střední škole, tedy ve druhém ročníku se seznámila s mužem, který ovšem projevoval chorobnou žárlivost a to i na Heleniny spolužáky, což byl důvod, proč se mu podařilo ji časem přesvědčit, že ta škola pro ni není vhodná, a tak ve třetím ročníku ukončila studium. Ze školy odešla zpět ke svým rodičům. O rok a půl později svého přítele pojala za manžela. Sama uvádí, že ho možná ani neměla tak ráda, ale spíše si jej vzala na truc rodičům, kteří ho rádi neměli.

Bydleli ve starším rodinném domku v Mostě a společně pracovali v chemických závodech v Litvínově. Později se přestěhovali do podnájemního městského bytu. Po

dvou letech manželství se narodil první syn Lukáš, na kterého manžel opětovně a zcela nepochopitelně žárlil. Nesnesl, že větší péči Helena věnovala synovi. Snad proto byl pak syn ve škole jeden z nejhorších žáků. Když Lukášovi bylo asi osm let, objevila jej Helena doma s krvácejícím obličejem, čímž vyšlo najevo fyzické týrání, ke kterému docházelo ze strany manžela po dlouhá léta. Se synem Lukášem navštívila dětského psychologa, neboť i on začal být agresivní. Asi po dalším roce se Helena rozhodla pro rozvod, při kterém zjistila, že její muž má další nemanželské dítě, což jen prohloubilo celou řadu problémů. Po dlouhodobém naléhání svého muže však nakonec od rozvodu upustila a v rámci snahy o narovnání vztahu se narodil druhý syn Petr. Ten však byl vzhledem k porodním komplikacím ochrnutý na půl těla, což byl pro Helenu obrovský šok. Veškerý čas pak věnovala Petrovým intenzivním rehabilitacím, díky nimž se Petrův handicap po několika letech podařilo téměř odstranit. Přesto projevoval známky Aspergerova syndromu. Za další dva roky Helena onemocněla infekčním kožním onemocněním, které vzniklo, jak uvádí, obrovským psychickým tlakem. Měla postižené dítě a na všechno byla úplně sama, manžel jí byl nevěrný. Za další rok, po prodělané rakovině děložního čípku následoval rozvod.

Nový nájemní byt v Mostě Heleně pomohli sehnat její přátelé. Asi po měsíci pak její mladší syn Petr prozradil, že ho tatínek v době, kdy s nimi žil, osahával, což byl pro Helenu další šok. Dětský psycholog pak možné zneužívání dítěte potvrdil. Celá věc byla poté vyšetřována, u soudu byl však její bývalý muž osvobozen. Protože jí bývalý manžel v průběhu několika nekonečných let zasahoval do života a ovlivňoval jejího staršího syna, který k němu občasně utíkal, nacházela se Helena ve velkém psychickém napětí. Na život i své děti rezignovala a rozhodla se spáchat sebevraždu spolykáním velkého množství léků. Jen včasnou záchranou nezemřela a skončila na několik měsíců na psychiatrii. Této situace využil majitel nájemního bytu a syna Lukáše, kterému bylo již osmnáct let, z bytu vyhodil. O oba syny se tak byla nucena postarat Helenina maminka.

Po propuštění z psychiatrie Helena krátkodobě bydlela u své matky, ale jak sama tvrdí, necítila žádné emoce. Dle svých slov byla naprosto citově chladná. Dívala se na mladšího syna, jak pláče, a bylo jí to jedno. Takto nešlo žít, což byl důvod ke změně. Zajistila si zaměstnání v Praze, kam se po podané výpovědi v dlouholetém zaměstnání v Litvínově přestěhovala. V Praze si sehnala práci jako asistentka lidí s Aspergerovým syndromem i s ohledem na postižení syna. Opatřila si podnájemní byt, který měl však být volný a připravený k nastěhování asi za půl roku poté, co Helena přijela do Prahy.

Zatím tedy bydlení řešila pobytem na ubytovně. Po krátké době však přišla o zaměstnání, neboť klient, o kterého pečovala, odjel trvale mimo Prahu. Po návratu na ubytovnu zjistila, že její věci jsou pryč a pobyt jí byl ukončen. Důvod jí nikdy sdělen nebyl.

Se dvěma svými dětmi pak ze dne na den skončila na ulici. Starší syn jí opustil s tím, že jde ke své přítelkyni, mladšího syna byla nucena předat ještě téhož dne bývalému manželovi. Bez domova pak strávila čtyři měsíce. První den na ulici popisovala se slzami v očích. První týden prakticky nic nejedla, pila jen vodu, neviděla východisko. Nevyhledala přítomnost ostatních bezdomovců, oni si našli ji a pomohli. S nimi pak žila v zahrádkářské kolonii. Pro tíživou situaci fakticky ani nemohla přijmout zajištěný byt, neboť neměla žádné finanční příjmy. Takto si postupně začala zvykat na dříve neznámý způsob života. Uvádí, že do zahrádkářské kolonie občasné docházeli terénní pracovníci, kteří nabízeli sušenku, možnost zajištění nových dokladů apod. Psychologickou pomoc, kterou tolik potřebovala, jí však nenabídli. Po několika měsících již začala přejímat vzorce chování skupiny bezdomovců a začala se smiřovat s tím, že situace je neřešitelná. Snažila se alespoň ve skupině prosadit a realizovat. Po několika týdnech tohoto snažení se mezi bezdomovci objevily doklady, které jí byly krátce po příchodu do skupiny odcizeny. Snad právě to byl impuls pro další pokrok, snahu začít jednat. Rovněž touha po kontaktu s mladším ze synů byla stále silnější.

Vzpomněla si, že v Praze žije sestra jejího bývalého manžela Lenka. Tuto vyhledala, svěřila jí svůj příběh a poprosila o pomoc, kterou jí Lenka přislíbila. Vzhledem k tomu, že to byla žena „od rány“, v celé rodině bývalého manžela udělala veliké dusno a zároveň rodinu informovala o Helenině závažné situaci. To mělo za následek, že byla dána dohromady určitá finanční hotovost, která měla vystačit na její nájemní bydlení na několik měsíců. Peníze pak Helena dále použila na úhradu azylového bydlení, o němž se dozvěděla z tištěné knížky „V Praze doma bez domova“, která je produktem Centra sociálních služeb Praha. Po měsíci bydlení v Azylovém domě, kam byla přijata společně se svým synem, našla Helena zaměstnání. Petra vždy ráno odvedla do školy a celý den jezdila, sháněla, prosila... Pro vynaložené úsilí byla nakonec zaměstnána v hotelové restauraci, později se zde stala pokojskou. Takto na azylovém bytě bydlela jeden rok. Během uvedené doby byla schopna našetřit peníze, upevnit si postavení v zaměstnání a zajistit si samostatné bydlení v nájemním bytě. V zaměstnání již druhým rokem pracuje jako vedoucí hotelové kuchyně. Časem si chce

koupit rodinný domek se zahrádkou, přesto stále razí názor, že hrozba ulice je zde vždy a týká se každého z nás.

Metodologie analýzy a vyhodnocení dat

Vzhledem k tomu, že pro případové studie jako takové individuální analytické metody vyvinuty nejsou, při analýze případových studií částečně použiji metodu *zakotvené teorie*. Taková teorie, která je ryze induktivní, potom představuje *otevřené kódování* nashromážděného materiálu, jež je zárukou velmi detailní a hloubkové práce s textem a umožňuje badateli rozkrytí i takových významů, které by při běžném studiu textu nezaznamenal.¹⁴⁸ Prostřednictvím kódování tedy rozeberu nashromážděné údaje, jednotlivá slova či dlouhá souvětí uvedená v případových studiích na tzv. *jednotky*, které se mohou mnohdy významově překrývat. Těmto jednotkám pak přidělím určité označení – *kód*, který rovněž může být vyjádřen slovem či kratší větou a v kontextu s výzkumnou otázkou odpovídá povaze nasbíraných dat. Jinými slovy lze říci, že se jedná o tzv. *nálepkování*.

Takto vytvořené velké množství kódů je nutno uspořádat do jednotlivých *kategorií*, které budou později představovat proměnné budoucí teorie a které vytvořím seskupením jednotlivých kódů dle podobnosti či jiné vnitřní souvislosti tak, aby příslušely ke stejnému jevu, který právě prostřednictvím kategorie pojmenuji. V rámci případové studie vytvořené oblasti na základě platných teoretických poznatků vzájemně porovnám a vztahy mezi nimi důkladně popíši za pomoci analytické techniky *vytváření struktur a příběhů*.¹⁴⁹ V datech budu nalézat spojení mezi jednotlivými kategoriemi, definovat základní proměnné a osvětlovat vztahy mezi nimi, za účelem vytvoření kostry analytického příběhu, který pak v rámci interpretace analyzovaných dat dále rozvinu.¹⁵⁰

---

¹⁴⁸ Strauss, A., Corbinová, J. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999, s. 42-52.

¹⁴⁹ Švaříček, R., Šeďová, K. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Potrál, 2007, s. 211-222.

¹⁵⁰ Švaříček, R., Šeďová, K. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Potrál, 2007, s. 225-226.

5.3 Interpretace analyzovaných dat

V životním příběhu Tomáše (**případová studie č. 1**) je složitost a náročnost změny, která je prvním z celé řady kroků vedoucích k návratu do společnosti, zvláště patrná a to i přesto, že se může na první pohled jevit jako proces nepříliš složitý (*od kamaráda se dozvěděl o azylovém domě, kde nakonec našel přístřeší*). O složitosti změny, která znamenala nalezení přístřeší v azylovém domě, mohu hovořit na základě analýzy dat, jež odhalila zásadní a pozitivní vliv rodiny při formování jeho osobnosti a poskytnutí základních sociálních kompetencí i ve vyšším věku vliv rodiny společně s osobními vlastnostmi zajistil dosažení přiměřeného vzdělání, dobrou orientaci na trhu práce a schopnost vydělané peníze uspořít. Význam vlivu rodiny se významně překrývá se spíše pozitivními osobními vlastnostmi, a promítá se také v otázce zdravé životní vize, která však byla vlivem spíše negativních okolností (*omezené prostředky, ztráta zaměstnání*), zejména v době jeho osamostatnění oslabena. Toto oslabení zdravé sebedůvěry rovněž ovlivnilo prožívání spíše negativních emocí (*psychická zátěž, hádky, osamocení po odchodu přítelkyně*) a neúprosně tak, opět úzce provázáno na t.č. celou řadu negativních životních okolností (*osamocení po odchodu přítelkyně*), předurčovalo budoucí nejen psychické obtíže.

Právě ty se pak opět v multidimenzionálním rozměru jeví jako příčina ztráty jeho domova. Jeho kolísavý, přesto však spíše negativně laděný psychický stav ovlivněn předchozí vysokou psychickou zátěží vyvolanou zejména vlivem okolností (*špatný zdravotní stav otce, matčin alkoholismus, zastavení rodinného domu, neochota sestry situaci řešit, pocity bezmoci v otázce řešení situace rodičů, zejm. nemocného otce*), ovlivňoval rovněž jeho osobní vlastnosti (*musel i proti svému přesvědčení svému otci lhát*). Převážně negativně působící vnitřní i vnější vlivy podporované dalším výrazným zatížením psychiky (*stresy, pracovní spory spojené s napětím a nevhodným sociálním klimatem na pracovišti*), pak nutně vyústily v jeho totální psychické selhání. To se dále významně prohlubovalo ztrátou životní perspektivy, absencí životních jistot a neschopnosti jakékoliv činnosti, která zpětně působila na Tomášovo okolí (*absence v zaměstnání*). Vlivy prostředí však působily i pozitivně (*institucionální péče o jeho psychiku*), ovšem oproti všemu očekávání, byly po krátkém zlepšení (*úvahy o budoucnosti*), zasaženy pocity izolovanosti od světa, naprostou absencí blízkých sociálních vazeb, uvědomění si náročnosti života a narůstajícím psychickým tlakem.

Ovlivnění psychiky působícím prostředím se projevilo také skrze ztrátu bydlení, které vlivem pobytu v nemocničním zařízení nebylo hrazeno, dále pak ztrátu všech jeho věcí, což mělo za důsledek absenci jakéhokoliv majetku. Pro malou Tomášovu psychickou odolnost a částečnou sociální nekompetentnost docházelo k užívání utišujících léků. Vliv prostředí pak dále cestu na okraj společnosti otevřel v podobě naprostého zklamání při snaze o navázání kontaktu s přáteli a vyřešení těžké bytové situace. Ukončení léčby a následný pobyt na ulici, pak znamenal úplnou vztahovou rezignaci, spojenou s pocity samoty a obavami o život při nocování v dopravních prostředcích. Celodenní obstarávání stravy a noclehu pak časově znemožňovalo jakékoliv aktivity směřující k zajištění zaměstnání. Svým nezájmem, nechotou a odmítavými postoji jej vnější prostředí uvrhlo do zajetí negativně prožívaných psychických procesů (*silný psychický tlak, neschopnost racionálních úvah, myšlenky spojené s ukončením vlastní existence*).

Významný vliv dřívějšího pozitivního působení rodiny a osobních vlastností se i přesto opakovaně pozitivně projevil v podobě Tomášovy mobilizace veškerých sil a aktivity zaměřené na řešení jeho životní situace (*přesvědčení o nutnosti změny a odmítání se smířit s životem na ulici*). Právě vlivem těchto determinantů a znovu narůstající víry v sebe sama došlo k posílení oslabené životní vize, která byla dále posilována také novými byť negativními životními zkušenostmi a změnou chování, které bylo v minulosti zaměřeno sebestředně. Tomáš si byl rovněž schopen zajistit alespoň minimální příjem v podobě sociálních dávek a navázat vztahy se svým okolím, což v samém důsledku znamenalo přínos zásadní informace o možnosti azylového bydlení.

Možnost pravidelného odpočinku a hygieny a čisté prostředí pak dále významně ovlivňovalo Tomášovy emoce a vnímání okolního světa. Byl schopen vynakládat značné a soustředěné úsilí při hledání zaměstnání a pečovat o svůj zevnějšek, což vyústilo nalezením oborového zaměstnání, kde maximálně uplatní své vzdělání. Navázal vztah s přítelkyní, která jako vnější činitel dále podstatně zlepšila jeho psychický stav a podílí se na formování jeho budoucnosti. Tomáš vnímá pozitivní citové vazby, plánuje budoucnost a je plný očekávání. Vliv výchovy a rodiny se rovněž promítá ve skutečnosti, že ani v nejtěžším životním období se Tomáš neuchýlil k protiprávnímu jednání, jež by možnost získání řádného zaměstnání jistě velmi stěžovalo. Působení osobních vlastností (*bojovnost*) a vnější vlivy (*zkušenost*), významně přispěly k jeho samostatnosti, touze po samostatném bydlení a prožití úspěšného života.

Právě hloubková studie životního příběhu Milana (**případová studie č. 2**) odkrývá skutečné aspekty jeho zásadního životního zlomu v otázce života bez disciplíny, řádu a domova. Není možné jednoduše uvést, že právě nápravný resocializační proces, kterého se Milanovi v rámci pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody dostalo, zajistil kýženou životní změnu. Rozhodnutí změnit způsob života bylo vyvoláno vnitřní úvahou, jež byla zásadně posílena potlačenou alkoholovou a drogovou závislostí, se kterou se Milan při svém bytí na ulici potýkal (*přejímal vzorce chování bezdomovců a drogy a alkohol mu pomohly zapomenout na starost*). Takového rozhodnutí byl schopen i přes spíše negativní působení vlivů při jeho výchově (*otcova závislost na alkoholu, úřední odebrání z původní rodiny, institucionální výchova*), prožívanou citovou deprivací vyvolanou absencí kontaktů s původní rodinou a mnohdy nevhodné vlivy prostředí (*stísněné bytové podmínky, nuzné poměry, smrt matky*). Prostřední však Milana ovlivňovalo i pozitivně (*zaměstnání, vyplácení sirotčích dávek*) a formovalo jeho osobní vlastnosti (*slušnost, pracovitost, schopnost spořit peníze*).

Po opuštění internátního zařízení, kde Milan žil jako v umělých podmínkách a s nímž se loučil nedostatečně informovaný a sociálně nepříliš kompetentní, byl vystaven významně negativním okolnostem (*ztráta našetřených finančních prostředků, setkání se zločinem, jeho zneužití*), které pod vlivem prožívání negativních emocí (*silné psychické potíže*) vyústily v pobyt na ulici, kam se dostal opakovaně i poté, co v obavě před soudním postihem utekl do zahraničí, kde se změnou prostředí prosadily kladné osobní vlastnosti (*pracovitost, schopnost naspořit vydělané peníze*). Tyto však po nuceném návratu do hl. m. Prahy pro nedostatečnou orientaci v prostředí a sociální nekompetenci nedokázal efektivně využít a nevhodnou investicí spojenou s vlivy prostřední (*falešní a podvodní přátelé*) přišel o peníze. Život na ulici pak působení negativních vnějších vlivů ještě značně posílil (*stal se obětí trestné činnosti, žil pod vlivem skupiny bezdomovců*) a pod vlivem převážně negativně prožívaných emocí během dvanáctiletého života na ulici tak ze svých pozitivních osobních vlastností vycházet nedokázal (*přijetí negativních vzorců chování, užívání alkoholu a drog, páčání trestné činnosti*).

Snad právě celý soubor negativně působících vlivů (*výkon trestu odnětí svobody, nezáměr ze strany vězeňského kurátora*) a osobní determinanty vyústily v naprosté odmítnutí dalšího života na ulici a vyvolaly snahu o jeho změnu. Toto pozitivní vnitřní přesvědčení se prolíná s vlivy prostředí (*pomoc sociálního pracovníka s ubytováním*

a zaměstnáním, vyřízení dokladů) a díky němu jsou mu i snáze dostupné. Znovu se objevující Milanovi kladné osobní vlastnosti (*pracovitost, snaha, motivovanost*) působení vnějších činitelů dále umocňují. Také prožívané pozitivní emoce navozují a upevňují sociální vztahy (*snaha komunikovat, nalezení družky*). Negativní vlivy prostředí i v této fázi neutuchají (*zadluženost*), přesto zásadní a majoritní roli sehrává právě působení Milanových kladných osobních vlastností (*ohleduplnost, úsilí profesně růst, iniciativa, naděje*), jež vyvolávají touhu po samostatném bydlení alespoň v podobě sociálního bytu, kde by mohl jako řádný člen společnosti svůj život prožívat.

Zdeňka (**případová studie č. 3**) je typickým příkladem působení celé řady zásadně negativních faktorů v dětství. Nevhodné výchovné vlivy v rodině (*rodinné hádky, nedostatek lásky, agrese ze strany nevlastního otce*) společně s úzce provázanými negativními okolnostmi (*rozvod rodičů, alkoholismus matky, nevlastní otec, změna bydliště, nadávky, násilí, zanedbané bytové prostředí, odpovědnost za chod domácnosti*) a silným emočním prožíváním (*citové strádání, psychický teror, strach, stresy*) ji provázely i v další životní fázi osamostatnění, přestože zpočátku vlivy nového prostředí (*vztah s přítelem, nová rodina, narození syna*) působily spíše pozitivně.

Další a zásadní byl příliv nežádoucích vlivů prostředí (*alkoholismus manžela, finanční nouze, odchod z rodiny zpět do původně nežádoucího prostředí, rozvod*) spojený s narušením sociálních vazeb (*absence styků se synem*) a pocity osamělosti. Užíváním návykových látek významně ovlivněné osobnostní vlastnosti se současně působícími okolnostmi (*dluhy, zranění syna při autonehodě*) znamenaly ztrátu zaměstnání a dále také těžké emoční prožívání (*bezmoc, sebelítost*) vyústilo v demonstrativní pokus o sebevraždu, jež byl jakýmsi odrazem tolik hlasitého a přítomným nevyslyšeného volání o pomoc. Pozitivní vliv prostředí se následně promítl v poskytnuté psychiatrické léčbě, která se však vlivem ztráty syna a tím prohlubujících pocitů beznaděje, ztráty smyslu života a následným psychickým kolapsem stala neúčinnou. V pořadí druhá léčba, které předcházel další pokus o sebevraždu, se v Zdenčině snaze začít znova a navazovat sociální vztahy v jiném prostředí, jeví jako účinnější. Neschopnost adaptovat se na vnější podmínky v podobě řádu křesťanské komunity pak ovšem znamenala počátek života na ulici, jež nepřinášel pouze negativní okolnostní působení (*pomalý propad na dno, vzdalování se syna*), ale také navázání sociálních vztahů (*život v partě bezdomovců a jejich pomoc*). Právě všechny tyto vlivy zajistily mobilizaci osobních vlastností Zdeňky, která se rozhodla svůj život změnit

a dokázala negativně působící emoce (*sebelítost*) potlačit. Právě vyhledání pomoci neziskových organizací, zajištění dokladů a sociálních dávek společně s navazováním pozitivních vztahů a nalézání opory u sociálních pracovníků, ale také zajišťování příjmu občasnými brigádami vyústilo v možnost azylového ubytování. V novém podnětném a čistém prostředí s možností snadné dostupnosti informací došlo k zásadnímu posílení kladného emočního prožívání (*nová naděje*) ovlivněného přeměnou v lepšího člověka. Vedle těchto faktorů, které umožnily Zdeňce zajištění stálého zaměstnání, je také ovlivňována pozitivními osobními vlastnostmi (*pracovitost, snaha řešit své dluhy, vize do budoucna v podobě péče o svého syna v samostatném nájemném bytě*).

V případě Martina (**případová studie č. 4**) jako zásadní faktor promítající se při jeho návratu do společnosti vystávají osobní vlastnosti, které jsou významně determinovány jak jeho formováním v dětství, tak pozdějšími i současnými vlivy.

Právě Martinovo dětství je významně ovlivňováno zejména pozitivními faktory, jimž jsou zejm. okolnosti při výchově (*úplná rodina, úspěšnost ve škole*), dobré sociální vztahy či efektivní působení rodičů, jež formovalo Martinovy osobní vlastnosti (*úspěšný žák*). Ani po svém osamostatnění nebyl vystaven zásadním a dlouhodobě působícím, ať už vnitřním či vnějším negativním vlivům (*první zaměstnání, dobrá úroveň finančních příjmů, životní pohoda, intimní vztah*).

Snad právě osobní iniciativa směřující k naplnění snu pracovat v zahraničí jakoby jeho další vývoj zásadně ovlivnila. V průběhu života v zahraničí došlo k zásadnímu oslabení sociálních vztahů s jeho přítelkyní, které i přes občasně návštěvy vyústil v rozchod obou partnerů. Pozitivní osobní vlastnosti, které se u Martina zformovaly, mu pak umožnily práci v zahraničí naspořit vyšší částku peněz, která mu po návratu umožňovala žít vysoce nad poměry a nalézt ženu, s níž založil rodinu. Právě dobré materiální zabezpečení jej však společně s částečnou změnou hodnot zasáhlo významně negativním způsobem (*gamblerství, ekonomické problémy, odchod ženy a dětí z jeho života*). Rozchodem zpřetrhané sociální vztahy s jeho nejbližšími a působení negativních emocí (*pocity samoty, absence lásky, citové strádání*) vyústily v psychický kolaps (*plánování vlastní smrti*). Dlouhodobé stresy podpořené samotným rozvodem i přes snahu o úspěšný návrat do podnikání sehrály společně s vlastním selháním (*osobní nekompetence*) významnou roli při prohloubení dluhů, ztrátě majetku. Nežádoucí emoce (*bezmoc*) a vlivy okolí (*bezvýhodná finanční situace*) pak nutně sehrály významnou roli při zásadní změně osobních hodnot (*identifikace s rolí*

zločince), které Martinovi přes zásadní zlepšení finančních podmínek, přinesly rovněž osobní degradaci (*kriminalita, násilí, drogy, plýtvání penězi*). Přijatý způsob života se promítl i do emočního prožívání (*absence lásky - ženy si kupoval, samota*) a pořízení psa tak bylo jediným možným způsobem navázání citového vztahu. Principy jeho závažného protispolečenského jednání předznamenaly pozdější další negativní vlivy prostředí (*opakovaný mnohaletý trest odnětí svobody*), jež poukázaly na Martinovo psychické onemocnění. Právě změna prostředí, navázání nových sociálních vazeb a pozitivní emoce ovlivnily původní zažitý vzorec chování a pozitivní osobní vlastnosti (*seberealizace, pocit naplnění, získání autority, prosociální chování - výuka ostatních vězňů, užitečnost*). Další zásadní změna prostředí (*propuštění*), se vedle krátkodobého negativního emočního prožívání (*obavy*), promítla významně pozitivně (*pomoc sociálního kurátora, pracovní poměr*) také v oblasti pozitivních osobnostních projevů (*péče o nemocnou matku, snaha žít řádným životem*). I přesto tyto vlivy prostředí (*velmi nízký příjem*) vyvolaly nutnost opustit domov.

Právě nedávná úspěšnost ve vězeňském prostředí Martina determinovala jak posílením jeho psychiky, tak osobních vlastností (*aktivita, dobré vztahy na pracovišti, odolnost, pracovitost*), přičemž vlivem prostředí (*informovanost, sociální pomoc, azylové bydlení*) byl Marin schopen nalézt alespoň dočasné útočiště. Přesto je i nadále silně determinován celou řadou jak negativních vnějších vlivů (*velmi nízká životní úroveň, pocity hladu*), tak negativním prožíváním (*obavy z budoucnosti, bez životní vize, odmítání léčby*), které jej přivádějí k myšlenkám na návrat ke kriminálnímu jednání. Nejedná o člověka, který je úspěšně resocializovaný, ale současné působící vlivy (*citový vztah se psem, dobré sociální vztahy v zaměstnání, každodenní pracovní činnost*) a zaktivované kladné osobní vlastnosti jsou v daném případě těmi nejlepšími faktory, jež mu návrat do společnosti mohou zajistit.

Osobní vlastnosti (*schopnost řešení závažné situace, všímavost, vyhledání pomoci, aktivita*) společně s pozitivním myšlením (*víra v nalezení zaměstnání*) a pozitivními vlivy prostředí v souladu s dobrými sociálními vazbami (*sociální příspěvky, právní poradenství, poskytnutí soukromí, efektivní komunikace se sociálními pracovníky*) jsou v případě Bedřicha (**případová studie č. 5**) zásadní determinanty jeho návratu do života úspěšného člověka.

Hovořím-li o vlivu osobních vlastností, je nutné uvést, že tyto byly pozitivně formovány v dětství a rané dospělosti i přes rozvod rodičů vlivem spíše podnětných okolností (*výchova více generacemi, vyučení v oboru, vojenská služba*).

Osamostatnění, odchod za zaměstnáním spojeným s přidělením služebního bytu, založení rodiny a snaha se vzdělávat a zdokonalovat ve znalosti cizích jazyků lze charakterizovat jako pozitivní vliv okolností, sociálních vztahů, vlastních emocí i osobních vlastností. Využití nabídky pracovat v zahraničí pak ovšem znamenalo zánik manželství. To však bylo po jeho návratu do vlasti a zajištění nájemního bydlení s vynikajícím finančním zajištěním z práce v cizině nahrazeno manželstvím novým. Zajištění nové pracovní příležitosti a narození syna pozitivní vliv prostředí a okolností podtrhovalo. Zásadní negativně působící osobností vlivy v úzkém spojení s okolnostmi přistoupily později (*hádky s rodiči své ženy, rozvod, změna zaměstnání a jeho pozdější ztráta společně s pracovní licenci, odsouzení za neplacení výživného*). I přes projevenou aktivitu (*občasné brigády*) ve snaze vzniklou situaci řešit nedokázal Bedřich pro nedostatek finančního příjmu nájemní bydlení udržet. Pod vlivem osobních vlastností využil příležitosti na další zahraniční zaměstnání, v němž se však nepříznivé okolnosti zásadně projevily v podobě okrádání ze strany zaměstnavatele a jeho nucenému útěku zpět do České republiky, kde pod vlivem zásadního nedostatku finančních prostředků, nevhodného působení osobních vlastností (*hrdost, ohleduplnost, tvrdohlavost*) domov nenalezl, a s ohledem na noci trávené v městských dopravních prostředcích tak prožíval velmi těžké a psychicky náročné období.

Toto se mu podařilo překonat právě, jak výše uvádím, vlivem působení celé řady determinantů, jejichž obsahem je vedle již zmiňované všímavosti, vyhledání pomoci či aktivity také morální a etické přesvědčení v podobě naprostého odmítání protispolečenského jednání. Osobní vlastnosti, které jsou zastoupeny v nejvyšší míře, se po přijetí do azylového domu poměrně jasně promítají v okamžitém vyhledání lékařské pomoci, také v zásadním osobním podílu na zlepšení zdravotního stavu a péči o zevnějšek promítnuté ve zvýšeném sebevědomí. Významný podíl však také sehrává složka emoční (*plány do budoucna, vize samostatného bydlení, psychická rovnováha, motivovanost*).

I vliv rodiny a výchovy na sebe upozorňuje vysokou mírou Bedřichovy odpovědnosti v řešení nepříznivé životní situace a jeho jednání se tak jasným směrem ubírá k úspěšnému nalezení ztraceného domova a žádoucího společenského postavení i přesto, že nejbližší sociální vztahy v podobě partnerského vztahu jsou spíše v pozadí.

Občasné využívání sociální pomoci, schopnost získání informací, snaživost a zájem o kvalitu vlastního života jsou jen útržky z celé řady aspektů, které zásadním způsobem přispěly k tomu, že se Pavel (**případová studie č. 6**) dokázal z vlivu bezdomovectví vymanit a vstoupit do života, kde jako člen většinové společnosti využívá všech nabízených zdrojů.

V dětském věku byl Pavel formován spíše pozitivními okolnostmi (*úplná rodina, sourozenec*). Rovněž osobní vlastnosti společně s vhodným působením rodiny přispěly k jeho odbornému vzdělání v učňovském oboru kuchař. Nevhodné projevy osobních vlastností se pak poprvé projevily v podobě výmluv souvisejících s nástupem na základní vojenskou službu, později pak odmítáním přijetí jakékoliv pracovní činnosti, pácháním protiprávních deliktů, jež vyústily v jeho uvěznění. Právě resocializační proces, jehož se mu ve vězeňském prostředí dostalo, se jistě podílel na rozvoji pozitivních sociálních vztahů s rodinou, kam se po svém návratu uchýlil a kde byl rovněž schopen blízkého vztahu s partnerkou.

Průběh osamostatnění, založení manželství a vlastní rodiny pak doprovázela spokojenost, spojená se zajištěním služebního bytu v rámci stálého zaměstnání. Nucený odchod ze zaměstnání po uplynutí mnohaleté lhůty se stává jedním z prvních z později celé řady negativně působících vlivů okolností (*neúspěšné podnikání, nedostatek času na rodinu, špatná finanční situace, dluhy*), jež spolupůsobily také na úrovni vztahové (*spíše sporadické setkávání členů rodiny, zásadní oslabení soudržnosti*) i úrovni osobnostní a emoční (*účetní podvody, ilegální ozbrojování, podrážděnost, konflikt*) a jejichž vyvrcholením byla zaviněná smrt jiného člověka zastřelením. Jako negativní okolnost úzce provázanou s předchozími jevy také vnímal rozvod se svou ženou a naprosté zdevastováním blízkých osobních vztahů pro mnohaletou izolaci ve vězeňské cele. Právě v průběhu věznění, zejména v jeho počáteční fázi byl často pod vlivem silných negativních emocí (*nedůvěra, odmítání kontaktu, samota*). Vliv původní rodiny zakořeněný do osobních vlastností, návyků a projevů se později promítl v naprosté poslušnosti, jež mu zajistila předčasné propuštění, jehož důsledek však byl však i vlivem významné ztráty pracovních kompetencí život na ulici.

Právě faktory, o nichž jsem hovořil v úvodu (*občasné využívání sociální pomoci, získání informací přímo z těchto zdrojů, vlastní snaživost a zájem o kvalitu vlastního života*) přispěly k tomu, že se Pavlovi dostalo azylového ubytování. Jeho příznivý vliv na rozvoj člověka v tíživé životní situaci byl však významně oslabován zejména Pavlovými negativními osobními vlastnosti (*porušování vnitřního řádu, hádky, agrese,*

ženy) jež znamenaly jeho nucené opuštění sociálního zařízení. Vzhledem k tomu, že si Pavel byl ještě v době pobytu v azylovém zařízení schopen zajistit stálé zaměstnání a navázat blízký vztah s partnerkou, zajistil si podnájemní bydlení, jež však byl schopen udržet jen velmi krátce pro jeho zásadní ovlivnění negativními osobními vlastnostmi (*podvody na svém zaměstnavateli*), ale také nevhodným prostředím, které mu toto jednání umožňovalo. Ztráta příjmů se později projevila i v osobních vztazích, neschopnosti udržet nájemní byt. Opět zůstal sám, bez domova. Se svými bohatými životními zkušenostmi a psychickou odolností se však s myšlenkou života na ulici odmítl smířit. Vliv pozitivních osobních vlastností (*nezdolnost, odolnost, schopnost požádat o pomoc*) znamenal přijetí do azylového domu, jež zároveň představuje celou řadu současně působících pozitivních okolností (*ubytování, zajištění informací, pomoc při hledání pracovních příležitostí, právní poradenství, materiální pomoc*). Právě tyto aspekty pak dokázaly pozitivně formovat i Pavlovy značně nevyrovnané emoční projevy, osobní vlastnosti i mezilidské vztahy (*nekonfliktnost, přátelství, výběr vhodné pracovní činnosti, touha zajistit si domov*) a mohly by tak osvětlit cestu k samostatnému bydlení s dostatečnou mírou sebevědomí a kompetencí společností přijatého člověka.

Helena (**případová studie č. 7**) byla v období zlomu směřujícího k řešení závažné životní situace zásadně ovlivněna zejm. pozitivními osobnostními vlastnostmi a emocemi (*prosazování ve skupině, motivace, touha po výchově svého syna*). Tedy osobními vlastnostmi a emocemi, jež byly formovány již v jejím dětství jak pozitivně (*úplná rodina, bezproblémové studium základní školy, péče své matky*), tak negativně (*onemocnění otce, zásadní zhoršení vztahů v rodině, zloba otce*).

Právě nevhodné vztahy v rodině byly příčinou její snahy o předčasné osamostatnění, jež realizovala odchodem na internátní zařízení střední školy. Následně navozená emoční rovnováha ji později pomohla navázat blízký vztah s mužem, s nímž po svém návratu k rodičům uzavřela manželství, ale který zároveň představoval negativně působící vliv v podobě jeho naléhání na ukončení Helenina středoškolského studia, kterému vyhověla a toto předčasně ukončila. Fáze osamostatnění byla spojena se schopností Heleny nalézt stálé zaměstnání a v průběhu prožívání života v nájemním bytě si založit vlastní rodinu. Zásadní vliv na počínající špatný psychický stav Heleny měl právě její manžel (*manželova neúměrná žárlivost*). Její stav se postupně zhoršoval i dalšími vnějšími okolnostmi (*synův neúspěch ve škole, zjištění synova týrání, psychologická léčba počínající agresivity syna*). Právě tyto okolnosti pak sehrály

zásadní roli při významném narušení blízkého vztahu s manželem. Vlivem nedostatečné rozhodnosti však v manželském svazku setrvala. Narozením druhého syna se nevhodné okolnostní vlivy společně s emoční labilitou dále stupňovaly (*zdravotní komplikace druhého syna, postižení, šok, permanentní péče o syna, psychický tlak*) a rovněž se podílely na stále se zhoršujícím zdravotním stavu Heleny (*nebezpečné onemocnění*). Rodinné vztahy byly silně narušeny (*samota*) a psychický tlak pod vlivem okolních vlivů (*nevěra manžela, onemocnění rakovinou*) vyústil v rozvod.

I přes pomoc přátel a změnu prostředí v podobě nového a samostatného bydlení došlo k Helenině psychickému kolapsu, na němž se zásadně podílely negativní okolnosti (*zpráva o sexuálním zneužívání druhého syna ze strany otce, policejní vyšetřování, soudní proces, v němž byl manžel osvobozen*). Dlouhodobě nepříznivý emoční stav a pocity vyčerpání rovněž podporovalo pronásledování ze strany manžela, jeho ovlivňování synů směřující k jejich častým útěkům. Snaha o ukončení života se stala pro Helenu jediným možným řešením. Pozitivní vlivy prostředí se tak promítly až v podobě psychiatrické péče. Po prodělané léčbě Helena nebyla dle svých slov schopna cítit emoce (*nezájem, chladnost*). Osobní vlastnosti pak ovlivnily její rozhodnutí o nutnosti změny prostředí a společně s dětmi odjela do Prahy, kde měla zajištěno zaměstnání. Negativní okolnosti ji však i nadále pronásledovaly (*ztráta bydlení, ztráta zaměstnání*), čímž tak byla nucena zůstat na ulici. Tento fakt společně se silně narušenými sociálními vazbami (*starší syn odešel k přítelkyni a na ulici jí nechal, mladšího syna odevzdala do péče otce*) opět silně působil na její emoce (*nechuť k životu, samota, rezignace*).

Ve značně zbídačeném psychickém i fyzickém stavu se jí dostalo pomoci od skupiny bezdomovců, s nimiž začala znovu rozvíjet bližší sociální vztahy. I nadále však přetrvávaly nevhodné vlivy prostředí (*život bez domova, odcizení dokladů, nevhodná pomoc sociálních pracovníků, absence psychologické pomoci*). I přes tyto vlivy však Heleniny významné osobní a emotivní faktory (*prosazování ve skupině, motivace, touha po výchově svého syna*), posílené právě stále se zlepšujícími sociálními vztahy (*absence pocitu samoty*), představují počátek řešení její obtížné životní situace. Právě osobní vlastnosti (*rozvaha, zdravé myšlení*), byla schopna dále posílit i vlastní aktivitou a snahou (*prosba o pomoc vzdálenějších příbuzných, svěřeni se*), která Heleně zajistily alespoň dostatečný finanční příjem. Vlivem pozitivního působení prostředí (*tiskoviny – informovanost*) se dozvěděla o možné sociální pomoci ve formě azylového bydlení. Naplnila tak touhu být se synem, pro něhož bylo ubytování rovněž zajištěno (*čistota,*

pravidla, odpočinek, důstojné podmínky). Právě to byl vedle neustále se zlepšujícího psychického stavu impuls k dalším projevům kladných osobních vlastností (*aktivita, snaha situaci řešit, nalezení zaměstnání*). Sociální pomoci využila i v době dobrých finančních příjmů, neboť to byl jediný možný způsob, jak našetřit dostatečnou hotovost k zajištění samostatného nájemního bydlení, jehož po čase pro sebe a svého syna dosáhla nejen pod vlivem pozitivních osobních vlastností (*profesní růst, kariéra*), ale také pod vlivem pozitivních emocí i okolností (*plány, touha žít lépe, zaměstnání, dostatečný finanční příjem*).

Rozborem jednotlivých případových studií na povrch vyvěrá skupina kategorií, které jsou vzájemně nesouměrně vztahově propojeny, přesto však neoddělitelné. Jedná se o: **okolnosti, osobní vlastnosti, emoce, sociální vztahy a vliv rodiny při výchově**. Právě tyto kategorie jsem již částečně vyjádřil v rozboru jednotlivých případových studií. Považuji však za nezbytné s těmito kategoriemi dále pracovat v kontextu. Popsat jejich vzájemné vztahy a míru působení v jednotlivých životních obdobích marginalizovaného člověka, jenž se dokázal vrátit zpět do hodnotného života.

Jako nejvýznamnější kategorií, kterou jsou jednotliví respondenti determinováni, se jeví **okolnosti**, které působí v průběhu celého života každého respondenta v podobě vnějších vlivů (*prostředí a životní podmínky, zdravotní stav apod.*). Budu-li hovořit o míře vlivu okolností na život člověka, který ztratil svůj domov, musím konstatovat, že ačkoliv je v celkovém souhrnu jejich působení nejvýznamnější, v různých životních fázích působí různou měrou. Životní příběhy zúčastněných respondentů odhalují, že právě v *období formování jejich osobnosti, od raného dětství až do prvního osamostatnění* působily okolnosti v nejnižší míře oproti dalším životním obdobím. Lze konstatovat, že pozitivní či negativní působení těchto okolností není zásadně rozdílné a působí téměř rovnovážně, což v samotném důsledku lze označit za nežádoucí, neboť právě při formování osobnosti je jistě vhodný významně vyšší poměr kladně působících okolnostních vlivů. Následné *životní období samostatnosti končící životem na ulici* je obdobím, kdy okolnosti na život člověka působí nejvyšší měrou a okolnosti negativní pak výrazněji převyšují okolnosti, jež působí příznivě. V *období představovaném životní změnou směřující k opětovnému začlenění do společnosti* pak okolnosti opět zastávají významnou úlohu. Jednotlivé životní příběhy pak ukazují na skutečnost, že právě v této životní fázi okolnosti působí převážně pozitivně a jistě tak vedle mnoha

dalších aspektů přispívají k dosažení žádoucího cíle, tedy znovunalezení domova a opětovnému a trvalému začlenění do společnosti.

Zjistil jsem, že právě okolnosti zásadním způsobem ovlivňují další, pro znovuzачlenění člověka do společnosti důležité kategorie. Je to jak působení rodiny při výchově, tak **osobní vlastnosti každého individua**, přičemž právě okolnosti limitují nebo naopak podporují možnosti rodiny uplatňované při výchově jedince či formování všech složek jeho osobnosti, které se později mohou odrazit v jeho osobních vlastnostech. Zásadní zjištění v rámci rozboru jednotlivých životních příběhů zúčastněných spatřuji v tom, že jejich osobní vlastnosti v *období formování jejich osobnosti, od raného dětství až do prvního osamostatnění* byly utvářeny spíše pozitivně, což vedle *období samostatnosti končící životem na ulici*, kde jsou rovněž významně pozitivní a kde se prosazují vůbec v nejvyšší míře ze všech popisovaných období, může mít zásadní vliv na řešení složité životní situace, v níž se tito lidé ocitli. V *období představovaném životní změnou směřující k opětovnému začlenění do společnosti* jsou pak tyto pozitivní vlastnosti dále posilovány a opět se oproti vlastnostem negativním prosazují ve vyšší míře.

V pozdějším věku respondentů jsou právě osobní vlastnosti velmi úzce propojeny s **vlivy původní rodiny při výchově** a společně tak zpětně působí na již zmiňované okolnosti, které do značné míry ovlivňují. Ačkoliv se vliv rodiny v samostatném významu jeví jako nejméně zásadní ze všech kategorií, je nezanedbatelný. Nevýznamněji zasahuje především při formování osobnosti dítěte i v průběhu celého dospívání. Z případových studií vyplývá, že u dotazovaných respondentů působil vliv rodiny celkově spíše negativně. Ve fázi samostatnosti či fázi konkrétních kroků směřující ke znovuzачlenění do společnosti je pak tento vliv rodiny při výchově spíše okrajový, přesto se však dokáže zasahovat i do dalších kategorií a tyto ovlivňovat. Přes uvedené úzké propojení vlivu rodiny a osobních vlastností jsou lidé, kteří se v minulosti s fenoménem bezdomovectví potýkali nebo s tímto ještě do značné míry úspěšně bojují, v rámci svého života nejčastěji zásadně ovlivněni právě osobními vlastnostmi.

Dalším, v pořadí čtvrtým významně působícím faktorem v životě uvedených respondentů jsou **emoce**. Ty jsou typickým příkladem vyjádření nepřímé úměry vztahového propojení, neboť samy jsou velmi významně ovlivňovány jak okolnostmi,

tak vlivy rodiny při výchově, osobními vlastnostmi i sociálními vztahy. Zpětně však vyjma sociálních vztahů na tyto kategorie příliš nepůsobí. Právě ve vztazích, při jejich vytváření, udržování či upevňování však emoce sehrávají roli velmi významnou. Emoce tak po okolnostech a osobních vlastnostech sehrávají další nevýznamnější úlohu ve všech vývojových fázích člověka. Právě negativní emoce významně ovlivňovaly respondenty již v *období formování jejich osobnosti, od raného dětství až do prvního osamostatnění*. Ty poté dále ještě více negativně působily v *období samostatnosti končící životem na ulici*, kdy jak jsem již uvedl, zpětně a negativně ovlivňovaly zejména sociální vztahy, čímž možnost vyhnout se životu na ulici významně oslabovaly. *Období představované životní změnou směřující k opětovnému začlenění do společnosti* pak opět souvisí se zásadním vlivem emocí, které jsou však již orientovány spíše pozitivně a jsou každým dílčím úspěchem významně posilovány.

Sociální vztahy jsou další významnou kategorií, jež po emocích v životě zúčastněných respondentů působí. Zahrnují jak vztahy širšího společenského rázu, tak vztahy pracovní, rodinné či partnerské. Jak jsem uvedl, vztahy na všech úrovních jsou u vybraných respondentů významně ovlivňovány emocemi, jejichž rovnováhu mají právě vztahy schopnost zpětně ovlivňovat. Kvalita sociálních vztahů je ovšem také ovlivňována jak působícími okolnostmi, tak vlivem rodiny, který se později projeví i při utváření osobních vlastností. V *období formování osobnosti, od raného dětství až do prvního osamostatnění* sociální vztahy, resp. jejich vliv působí spíše pozitivně, ovšem jejich účinek je ve srovnání s ostatními kategoriemi na člověka působícími spíše marginální. Ke změně vlivu pozitivních společenských vztahů dochází nejvíce v *období samostatnosti končící životem na ulici*, kde žádoucí i nevhodné podněty vyvolané mezilidskými vztahy působí téměř shodně. K znovunarození a upevňování dobrých vztahů dochází opět zejména v *období životní změny směřující k opětovnému začlenění do společnosti*.

Tedy snaha odpovědět na základní výzkumnou otázku „***jaké aspekty ovlivnily změnu v podobě návratu do společnosti***“ poukazuje na skutečnost, že není možné žádný aspekt v podobě pravé a jediné kategorie, která řešení bezdomovectví zajišťuje. Lze konstatovat, že na změně života lidí bez domova se zásadně podílí životní okolnosti, osobní vlastnosti člověka a stabilita jeho emočního prožívání, kvalita sociálních vztahů a vliv rodiny při výchově. Právě provázanost jednotlivých

vynořujících se kategorií, jež není možné striktně oddělit, poukazuje na složitý průběh procesů, které v různých životních obdobích působí různou měrou, ale které zároveň mohou být klíčem k opětovnému návratu do společnosti.

Odpověď na doplňující výzkumnou otázku „*kteřé faktory působily při formování osobnosti*“ lze v oblasti resocializace bezdomovců vyjádřit skutečností, že na formování osobnosti se nejzásadnějším způsobem podílí právě vliv okolností. Utvářené osobní vlastnosti jsou taktěž významně formovány působením rodiny při výchově. Roli při formování osobnosti bezesporu sehrávají také emoce, jejichž prožívání se opětovně úzce váže na pozitivní či negativní působení ostatních uvedených aspektů. Neopomenutelný aspektem formování osobnosti je v neposlední řadě působení sociálních vztahů a to ve všech svých podobách, od širších společenských vazeb až po vztahy velmi osobní. Je však nutné mít stále na paměti vzájemné a neoddělitelné propojení všech těchto jevů a kategorií.

„*Jaké okolnosti se podílely na ztrátě domova*“ je další z doplňujících otázek, na kterou nelze odpovědět zcela jednoznačně. Opět zde musím zmínit celou řadu působících vlivů. Vnější vlivy se na ztrátě domova podílejí např. ztrátou zaměstnání, finanční nouzí, opouštěním stávajícího bydlení, náhlým zhoršením zdravotního stavu, agresivitou vrstevníků či nevhodným působením prostředí, z něhož je třeba unikat. Ovšem pouze vnější vlivy nejsou obvykle přímou příčinou vyčlenění ze společnosti. Také narušené a oslabené společenské vztahy, samota a sociální izolace sehrávají významnou úlohu společně s dlouhodobějšími negativně prožívanými emocemi např. sebelítost, bezmoc, stresy, beznaděj. V kombinaci s aktuálně nebo dlouhodobě působícími negativními osobními vlastnostmi jako je nedostatek vůle, přílišná ohleduplnost, rezignace, sociální nekompetentnost, sklon k užívání omamných látek, podléhání jiným závislostem či páchání kriminality, pak člověku znesnadňují řešit nestandardní, neznámé a zátěžové situace a ten se často velmi rychle ocitá na samém společenském dně.

6. Charakteristika aspektů ovlivňujících resocializaci lidí bez domova

„Pochopení spouštěcích mechanismů fenoménu bezdomovectví, poznání zdravotního stavu, osamělosti a slabosti bezdomovců, jejich životní dezorientace a nedostupnosti zdravotní péče a sociální pomoci je nutné pro pomoc těmto lidem vyloučeným ze společnosti.“¹⁵¹

V úvodu empirické části mé práce jsem nastínil, že výstupem provedeného kvalitativního výzkumu je hypotéza, jež zahrnuje jak poznatky teoretické, tak poznatky zjištěné hloubkovým rozбором životních příběhů oslovených respondentů. Právě hypotéza tak představuje předpoklad, který proces resocializace lidí bez domova umožňuje vědecky popsat a vysvětlit.

Obecně lze konstatovat, že k úspěšnému návratu exkludovaného člověka do společnosti nemůže stačit pouze sloučení zájmu a úsilí jeho samého s funkčně a aktivně vystupujícím odborníkem, je však rovněž nutné zapojení také celé většinové společnosti, jež je představována např. úřady, institucemi, zaměstnavateli, vládou apod.¹⁵² Systém sociální ochrany a podpory by tak měl představovat celek, schopný zajistit dlouhodobý, a všestranný přístup integrující rovnováhu veřejných zdrojů, poskytovaných služeb a soběstačnosti.¹⁵³

Vzhledem ke složitosti hledání a vymezení faktorů, které návrat člověka bez domova do společnosti významněji ovlivňují, jsem vedle celé řady pomáhajících organizací oslovil také pana Ilju Hradeckého, jenž je ikonou v problematice bezdomovectví a jehož osobní setkání se mnou znamenalo vedle zjištění zásadních informací také další pracovní motivaci. Hradecký se otázkami bezdomovectví a chudoby zabývá celou řadu let a významně se podílí také na literární tvorbě v oblasti života a resocializace lidí bez domova.

Vymezení několika oblastí činností a aktivit představujících ucelenou hypotézu aspektů možné resocializace lidí bez domova považuji za zásadní. I provedený výzkum je dokladem skutečnosti, že řešení problematiky bezdomovectví v České republice silně

---

¹⁵¹ Hradecká, V., Hradecký, I. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996, předmluva.

¹⁵² Kolektiv autorů. *Aktuální otázky fenoménu bezdomovství*. Brno: Centrum sociálních služeb, 2010, s. 67-68.

¹⁵³ Rada evropské unie. *Společná zpráva o sociální ochraně a sociálním začleňování pro rok 2006*. Brusel: Rada EU, 2006, s. 10.

pokulhává a je tedy nutné opětovně upozornit jak na oblasti, které sice nejsou neznámé, ale které je třeba stále podporovat a zefektivňovat, tak vymezit oblasti zcela nové.

❖ **Postoje a vnímání většinové společnosti**

Z hlediska vnímání lidí bez domova, je pohled společnosti stále častěji zkreslený, doprovázený despektem a přesvědčením, že jen vlastní vinou a nedostatkem vlastních kompetencí se bezdomovec do velmi tíživé životní situace dostal.¹⁵⁴ Je tak vlastně predefinován postoj, který se vůči bezdomovcům projevuje spíše negativně, v menším měřítku pak přinejlepším protichůdností citových postojů obyvatelstva. Jakoby se zdálo, že společnost je neustálým připomínáním nutnosti pomoci znavena, a to i přesto že česká společnost nemá s bezdomovstvím kdovíjak dlouhou zkušenost a tento jev považuje za problém, který je třeba řešit.¹⁵⁵

„Člověk se může pro druhého člověka stát spásou, ale stejně tak jeho ponižením a degradací. Veřejné mínění soudí bezdomovce jako smečku špinavých pobudů, štítících se práce, nebezpečných asociálů a bezcitných obejdů.“¹⁵⁶

I Hradecký vidí přístup lidí žijících v majoritní společnosti jako zásadní problém v otázce resocializace bezdomovců. Tito lidé totiž velmi často nechťejí mít s jakýmkoliv problémem jiného člověka nic společného a nepřejí si, aby tito lidé jakkoliv zasahovali do jejich života a to ani velmi vzdáleně. Hradecký tak podporuje myšlenku změny přístupu běžných lidí v pohledu na jedince bez domova, myšlenku takové lidi ponechat ve společnosti jako rovnoprávné subjekty, poskytnout jim pomoc, ale především nepřipustit jejich vytěsnění.¹⁵⁷

V problematice jedinců, u nichž již k vytěsnění ze společnosti již došlo je pak podle mého názoru nutné veřejnosti problematiku na téma života lidí bez domova předestírat v podobě kvalitních a hlubokých diskusí. Právě ty mohou být základem změny vnímání společnosti, jejího otevření se a zajištění dostatečné míry důstojnosti lidí v těžké životní situaci. *„Společnost jako celek nejen může, ale také musí přispět ke společné snaze o pozitivní změny ve vývoji fenoménu bezdomovství.“¹⁵⁸*

---

¹⁵⁴ Sirovátka, T. *Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin*. Brno: MU FSS/Georgetown, 2004, s. 15.

¹⁵⁵ Vágnerová, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2008, s. 755.

¹⁵⁶ Hradecký, I. a kol. *Definice a typologie bezdomovství*. Praha: Naděje, 2007, s. 57.

¹⁵⁷ Ilja Hradecký, osobní rozhovor z kanceláře v Praze 5, ul. K Brance 11, ze dne 10. 03. 2011.

¹⁵⁸ Kolektiv autorů. *Aktuální otazníky fenoménu bezdomovství*. Brno: Centrum sociálních služeb, 2010, s. 73.

❖ Čas strávený bez domova

Dobu, kterou člověk, jenž ztratí domov, stráví na ulici, považují na základě provedeného výzkumu za velmi zásadní aspekt, který se na úspěšnosti resocializace lidí bez domova podílí. V rámci hledání vztahů, jež jednotlivé respondenty výzkumu spojují, jsem zjistil, že jsou úzce vázáni právě aspektem času, který na ulici strávili a který u všech respondentů nepřekročil dobu několika měsíců.

Ilja Hradecký hovoří o deformaci lidského myšlení, které přichází již asi po čtrnácti dnech strávených na ulici. Každým dnem se tak pochopitelně snižuje šance, že takový člověk pak vyhledá byt i sebekvalitnější sociální službu a využije nabízené pomoci, čímž se tak jeho znovuzařazení stává přinejmenším obtížnějším. Každý rok na ulici vyžaduje asi tři roky podpory a pomoci. Uvedl, že v tomto případě platí úměra, která spočívá v tom, že čím delší dobu je člověk na ulici, tím menší je šance na jeho opětovné zařazení do společnosti. Návrat mnohaletých bezdomovců je pak téměř nemožný.¹⁵⁹ Lidem bez domova je třeba věnovat pozornost v co možná nejkratší době, neboť z hlediska úspěšné resocializace je péče o ty, kteří se již nacházejí v terminální fázi bezdomovectví významně náročnější.

❖ Forma poskytování sociálních služeb

Jak jsem již uvedl v předchozích kapitolách, v České republice působí celá řada státních i nestátních organizací, které se ať už přímo či okrajově pomocí lidem bez domova zabývají. Mnohdy se v rámci jejich působení můžeme setkat s nezájmem a neochotou, jindy zase se zájmem přehnaným, který není žádoucí.

Podle Hradeckého je základním aspektem v otázce řešení bezdomovectví správné nastavení sociálních služeb. Tento názor pak opírá o fakt, že lidé umístění např. do azylového domu zde mají setrvat asi jeden rok, ale není žádnou výjimkou, že zde žijí i deset let, neboť nemají kam jít. Tím se však vytváří uzavřený kruh, neboť tím neuvolní místa v tomto domě pro další jedince, kteří sociální pomoc potřebují. Bylo by tedy žádoucí vytvořit dosud chybějící vícestupňový systém sociálních služeb jako je tomu např. v Kentu¹⁶⁰, který by dokázal jedinci v boji s fenoménem bezdomovectví

¹⁵⁹ Ilja Hradecký, osobní rozhovor z kanceláře v Praze 5, ul. K Brance 11, ze dne 10. 03. 2011.

¹⁶⁰ Kent je tradiční hrabství na jihovýchodě Anglie, kde je vícestupňový systém sociální péče při zajišťování bydlení uspořádán: nouzové bydlení, dočasné bydlení, trvalé nastěhování. - Jovelin, E., Dequire, A. F., Adams, A. a kol.

nabídnout adekvátní prostředí a postupně se zvyšující osobní zodpovědnost v jednotlivých fázích návratu do společnosti.¹⁶¹

Pro účinnou pomoc, která k resocializaci lidí bez domova opravdu přispívá, je vhodné hledat a nalézat rovnováhu mezi službou na úrovni, která je pro sociálního klienta¹⁶² pohodlná a atmosférou, která zakládá naději a opravdovou šanci aby jedinec byl prostřednictvím své snahy lepším. Je nutné nabídnout lidem příležitosti a volby. Absence takové rovnováhy pak odradí či vyděsí lidi tak, že v prolomení koloběhu chudoby nebudou mít naději. Právě krůček po krůčku v souladu vlastní volbou je cesta dosažení inkluze.

Nezbytnou součástí takové péče je vytváření, udržování a upevňování vztahu s jednotlivci na úrovni, na které jsou připraveni spolupracovat a ve stejný okamžik splnit minimální požadavky sociálních pracovníků na různých úrovních. Toto umožňuje klientovi rozhodnout se, co chce dělat a v jakém tempu. Dochází tak k eliminaci napětí na obou stranách, neboť klient zná svou pozici a sociální pracovník naopak ví, jakou úroveň spolupráce může očekávat. Znamená to, že klientovi je věnována jen taková pozornost, na jakou je připraven.¹⁶³

❖ Sociální propady a ztráta kompetencí

Není žádným tajemstvím, že u člověka, který se z nejrůznějších důvodů ocitne na ulici, vedle okamžité ztráty do té doby vybudované úrovně sociálního statutu dochází také k významnému poklesu jeho sociálních kompetencí. Postupem času jsou pak takové sociální propady stále hlubší.

Z hlediska resocializace lidí bez domova, tedy lidí, kteří se již na ulici nacházejí, není možné hovořit o primární prevenci, tedy prevenci ve smyslu předcházení bezdomovectví. O určité prevenci, která může působit i v jeho průběhu však přece jen hovořit lze a to sice ve smyslu vytvoření takových mechanismů, jež další sociální propady bezdomovců zpomalují či úplně zastavují. Typickým příkladem takové

Evaluation of Services and Initiatives for Young Homeless People in the United Kingdom and in the France, Eichstatt: ISIS, 2008, s. 26.

¹⁶¹ Ilja Hradecký, osobní rozhovor z kanceláře v Praze 5, ul. K Brance 11, ze dne 10. 03. 2011.

¹⁶² „Sociální klient je termín užívaný pro osobu, která přichází nebo je v péči sociálního pracovníka.“ - Mühlpachr, P. *Sociální práce jako forma sociální pomoci*. in Mühlpachr, P. a kol. *Sociální pedagogika II*. Brno: IMS, 2011, s. 115.

¹⁶³ Stannett, M. *Fight and preventiv activities against homelessness*. in Collective of authors. *Examples of Best Practices in the Fight Against Homelessness*. Feantsa, S.A.D., Armáda spásy, Naděje, s. 29.

prevence je dostupnost informací a poradenství, jenž zajišťuje alespoň minimální právní a finanční gramotnost a s ní spojenou zodpovědnost. Také zajištění přístupu k udržování tělesné hygieny, pravidelného spánku a stravy a dodržování nejnужnějších pravidel je určitým předpokladem k udržení alespoň základních sociálních kompetencí.

Špatné fungování sociálního systému v problematice udržení jisté sociální úrovně dokladuje rovněž Hradecký tvrzením, že pokud se člověk, který vlivem dluhů přišel o stálé bydlení pokusí opětovně pracovat, okamžitě je na něho vyslán exekutor, který mu opět významným krácením jeho příjmů de facto vezme šanci na opětovné získání důstojných podmínek pro bydlení a jeho další sociální propad tak ukázkově prohloubí.

„Preventivní mechanismy je proto nutné regulovat, pojmenovávat a zavádět zvláště tam, kde je situace nejhorší. Obecně totiž platí, že se zhoršující se situaci člověka klesá počet nástrojů a možností, které jsou ke zvládnutí dané problematické situace k dispozici.“¹⁶⁴

❖ **Překážky a bariéry**

Člověk bez domova se setkává s celou řadou prahů a bariér, které mnohdy většinou společností vůbec vnímány nejsou a jsou tedy tzv. neviditelné. Právě s těmi se pak lidé bez domova při snaze o navrácení se do společnosti nejčastěji potýkají. Jedná se o aspekty, které resocializaci mnohdy znesnadňují objektivně, často jsou však také v podobě nepřekonatelných překážek subjektivních, které lze ovšem částečně odstraňovat poskytnutím sociální terapie v podobě vhodně nastavených cílů s ohledem na jejich náročnost, jež znovuvytvoří a upevňují sociální kompetence bezdomovců.¹⁶⁵

Překážky, o kterých hovořím, se nejčastěji promítají právě v dostupnosti bydlení, možnosti uplatnění na trhu práce, nerovném sociálním statusu či nejčastěji negativní vnímání majoritní společnosti, které aktéři prováděného výzkumu mnohdy zdůrazňovali.

Zásadní je rovněž odstranění, mnohdy až chorobného strachu bezdomovců při jednání s úřady. Ano, může se nám to jevit jako bariéra spíše subjektivní, ovšem na jejím vzniku a prohloubení nese jistě svůj podíl i překážka objektivní a to v podobě

---

¹⁶⁴ Kolektiv autorů. *Aktuální otazníky fenoménu bezdomovství*. Brno: Centrum sociálních služeb, 2010, s. 72.

¹⁶⁵ Kolektiv autorů. *Aktuální otazníky fenoménu bezdomovství*. Brno: Centrum sociálních služeb, 2010, s. 71.

nevyhovující právní úpravy, která často uplatňování nároků a práv bezdomovců významně znesnadňuje.¹⁶⁶

Hradecký dále uvádí, že by nebylo třeba resocializace lidí bez domova, kdyby nebyli vytěšňováni. Snížení bariér pak představuje jakýkoliv úspěch v bydlení, kterým je dosažení azylového domu, komerční ubytovny apod., a který může být zakončen získáním nájemního bytu a to již bez pomoci a dosahu sociálních organizací.¹⁶⁷

❖ **Kvalita sociálních vztahů**

Úroveň a kvalitu sociálních vztahů chápu jako další samostatný resocializaci ovlivňující aspekt, i když může být pochopitelně vnímána rovněž jako jistá podkategorie aspektu „překážky a bariéry“. Dostupná literatura v otázce sociálního vyloučení vymezuje nejčastěji blízké vztahy a jejich kvalitu jako příčinu bezdomovectví a je zmiňována rovněž nejčastěji v oblasti jeho prevence, což dokladuje také existence dotačního programu na „*podporu rodiny za účelem prevence sociálního vyloučení*“.¹⁶⁸

Osobně se domnívám, že kvalita a úroveň blízkých vztahů sehrává svou nezastupitelnou roli i v případě návratu těchto lidí do společnosti. Přesto však nenajdeme žádný program na podporu rodiny, která člověku na ulici pomohla, nebo se tak chystá učinit. Mohu jistě souhlasit s názory, které uvádějí, že pomoc rodiny by měla být samozřejmá a není tedy nutné neočekávaný vnější zásah veřejných institucí upravovat normou. Musím se však ptát proč, když reziduální typ péče je obecně tak samozřejmý se tak ve většině případů neděje? Nezbyvá mi tak konstatovat, že reálné rodinné a jiné blízké vztahy jsou v otázce bezdomovství na naprosto katastrofální úrovni, což dokladuje i provedený výzkum, kde o pomoc rodiny požádal pouze jediný respondent.

Za zásadní úkol při efektivní pomoci v návratu do společnosti tak považuji navázání kontaktu se svými blízkými a požadavek pomoci jak pro samotné jedince bez domova, tak instituce, které pomocnou ruku nabízejí.

V problematice sociálních vztahů rovněž považuji za nezbytné zmínit tzv. **party**, které jsou lidmi na ulici, snad právě v touze po sociálním kontaktu nejčastěji utvářeny.

¹⁶⁶ Hradecká, V., Hradecký, I. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996, s. 22.

¹⁶⁷ Ilja Hradecký, osobní rozhovor z kanceláře v Praze 5, ul. K Brance 11, ze dne 10. 03. 2011.

¹⁶⁸ Odbor soc. služeb a soc. začleňování MPSV. *Národní zpráva o strategiích sociální ochrany a sociálního začleňování na léta 2008-2010, Česká republika*. Praha: MPSV, 2009, s. 14.

Ačkoliv je vliv takových skupin pro člověka, který se ocitá v neznámém prostředí zpočátku spíše pozitivní, v otázce návratu do společnosti je jejich role zcela opačná.

Příchod člověka v tíživé životné životní situaci do takové party bývá obvykle nucený a s touto se zpočátku adaptuje pouze navenek (nepravý konformismus). Velké nebezpečí z hlediska návratu do většinové společnosti však přichází ve chvíli, kdy jedinec začne se skupinou, jejími hodnotami a normami souhlasit (pravý konformismus),¹⁶⁹ což v konečném důsledku může významně ovlivňovat samostatné rozhodovací schopnosti jedince, který pak tolik potřebného rozhodnutí o diametrální proměně svého mizerného života není schopen. Tento fakt pak významně potvrzuje většina respondentů provedeného výzkumu. Takové ztotožnění se s normami skupiny s sebou obvykle přináší rovněž závislost na omamných látkách, jež se vnitřně projevuje krizí dotčeného a s níž lze v počáteční fázi bojovat i svépomocí, ovšem úspěšnost takového procesu je velmi často zanedbatelná právě pro úzkou souvislost s negativně působícím sociálním zázemím dotčeného jedince.¹⁷⁰

❖ Sociálně terapeutická činnost

Ve čtvrté kapitole své práce kapitole nazvané „Sociálně - právní aspekty resocializace bezdomovců“ jsem uvedl státní i nestátní organizace, které se duševní podpoře či léčbě narušené psychiky věnují. Dle mého soudu se jedná o činnost, která svou kvalitou či nekvalitou návrat lidí do společnosti opět podstatně ovlivňuje. I přes tento skrytý potenciál její úroveň u nás musím s ohledem na zjištěné informace hodnotit jako velmi nízkou,¹⁷¹ ani ne tak z hlediska její dostupnosti, ale spíše v oblasti kvality poskytovaných služeb.¹⁷²

Samotní respondenti výzkumu terapeutickou činnost považují za zásadní. Např. nezájem o hledání zaměstnání či snaha o životní změnu je psychikou člověka na ulici rovněž významně determinována. Mnohdy jsou vlivem životních událostí lidé bez domova psychicky vyčerpaní a zlomení a jen proto často zůstávají na ulici. Na lepší

¹⁶⁹ Sochůrek, J. *Vybrané kapitoly ze sociální patologie I. díl - úvod do sociální patologie, sociálně patologické skupiny*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2001, s. 43.

¹⁷⁰ Tichý, M. *Práce se sociálně neadaptovanými klienty*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2007, s. 38.

¹⁷¹ Obvykle nedochází k efektivnímu působení, tedy „odstranění určitého stavu sociálního nepřizpůsobení“ - Czapow, C., Jedlewska, S. *Resocializační pedagogika*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981, s. 101.

¹⁷² tzn. nedostatečné hledání příčin, okolností, porozumění povaze problému, empatie vůči prožívání sociálního klienta - Navrátil, P., Janebová, R. a kol. *Reflexivita v posuzování životní situace klientek a klientů sociální práce*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, s. 9.

život takoví lidé často velmi rychle rezignují. Dále respondenti uvádějí, že pokud neexistuje důvod, proč svůj život k lepšímu změnit, nemá ani sebelepší péče o demotivovaného člověka šanci na úspěch.

Kvalitní terapii zaměřenou na vnitřní neviditelné souvislosti bezdomovectví je tak nutné u člověka, který z nejrůznějších příčin ztratí domov zahájit co možná nejdříve a s dostatečnou energií, neboť právě včasná a profesionální terapeutická péče tak může být v otázce motivace návratu do společnosti zásadní. Je nutné posilovat lidskou důstojnost, sebedůvěru a schopnost se postavit na vlastní nohy. Za nezbytné považují, aby v bezdomovectvím postižených lidech došlo individuálně působící péči o psychiku k vyvolání schopností utvářet vlastní vize a cíle a schopností o jejich dosažení usilovat, protože teprve taková terapeutická péče se může stát významným aspektem při úspěšné resocializaci lidí bez domova.¹⁷³ „*Osoby postižené sociálním vyloučením musí samy prokázat ochotu a snahu svoji situaci řešit. Bez jejich vlastního přispění nemusi a nemůže být proces sociálního začleňování úspěšný.*“¹⁷⁴

❖ Pracovní příležitosti

Podmínky pro lidi bez domova, které zajišťují ekonomický růst, zaměstnanost či zvýšení kvalifikace v naší společnosti vytvářeny takřka nejsou, přitom právě vytváření a posilování takových podmínek je bezesporu dalším faktorem, který resocializaci lidí bez domova významně ovlivňuje a zajišťuje možnost jejich rovnocenné participace na životě společnosti. „*Mezi registrovanými nezaměstnanými jsou hlavně lidé pro potencionálního zaměstnavatele málo zajímaví.*“¹⁷⁵ Je nepochybné, že právě zaměstnanost nezajišťuje pouze finanční příjem pracujícího člověka, ale významně ovlivňuje i jeho společenské postavení a kvalitu vztahů se společností, což je obzvláště důležité u pracujícího člověka, jenž hledá ztracený domov.

Již Národní zpráva o strategiích sociální ochrany a sociálního začleňování z r. 2009 popisuje budoucí zlepšení oblasti sociální ekonomiky tak, že prostřednictvím inovativních aktivit bude sociálně vyloučeným jedincům umožněn vstup na trh práce.¹⁷⁶

---

¹⁷³ Kolektiv autorů. *Aktuální otazníky fenoménu bezdomovství*. Brno: Centrum sociálních služeb, 2010, s. 69-70.

¹⁷⁴ Mareš, P., Horáková, M., Rákoczyová, M. *Sociální exkluze na lokální úrovni*. Praha: VÚPS, 2008, s. 47.

¹⁷⁵ Hradecká, V., Hradecký, I. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996, s. 24.

¹⁷⁶ Odbor soc. služeb a soc. začleňování MPSV. *Národní zpráva o strategiích sociální ochrany a sociálního začleňování na léta 2008-2010, Česká republika*. Praha: MPSV, 2009, s. 25.

Ani tato očekávání však dle mého názoru v oblasti zrovnoprávnění přístupu k pracovním příležitostem do dnešního dne změnu nepřinesla.

Reálně je však také nutné věnovat větší důraz na objasňování příčin ztráty zaměstnání a v rámci úzké spolupráce odstraňovat zábrany zaměstnavatelů při zaměstnávání bezdomovců, ale zároveň klást větší důraz na důslednější práci s lidmi bez domova v oblasti utváření a zvyšování jejich flexibility a samostatnosti, která společně s v dnešní společnosti neexistující rovností na pracovním trhu zásadní aspekt resocializace lidí bez domova představuje.¹⁷⁷

Existující projekt podporovaného zaměstnání¹⁷⁸, který je vedle několika málo dalších organizací součástí komplexu služeb Občanského sdružení Naděje a jehož smyslem je vedle finančního příjmu právě vybudování pracovních návyků, vytrvalosti, dovedností a pocitů vlastní úspěšnosti, je však jen kapkou v moři a zdaleka neuspokojuje řady potřebných.¹⁷⁹ Specifický přístup pak např. vyjadřuje sociálně – vzdělávací program v Dánsku, který vedle odborné kvalifikace zajišťuje prostřednictvím Kofoedovy školy také vzdělávání v oblasti norem chování. Právě takové znalosti mohou při zlepšování kvality života a eliminaci sociálního znevýhodnění jedinců se sociálními problémy znamenat významnou pomoc.¹⁸⁰

V rámci utváření pracovních návyků a dovedností bezdomovců, které mohou představovat jistou míru konkurenceschopnosti na pracovním trhu, je žádoucí vytvořit alespoň základní síť odborných kurzů, které mj. takto získané kompetence umožní osvojit.¹⁸¹ V případě vhodně směřované finanční podpory ve formě dotací takovýchto kurzů či samotných pracovních míst, by pak nebylo nutné vynakládat nemalé finanční prostředky na péči o bezdomovce a dávky sociální pomoci.¹⁸²

---

¹⁷⁷ Sirovátka, T. *Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin*. Brno: MU FSS/Georgetown, 2004, s. 24.

¹⁷⁸ „Podporované zaměstnávání je standardní pracovní právní vztah nasmlouvaný organizací, která tuto službu poskytuje, u zaměstnavatelů na otevřeném trhu práce.“ – Cuprišinová, V. *Můj zaměstnanec je bezdomovec*. Praha: Evropské sociálně zdravotní centrum Praha, 2008, s. 4.

¹⁷⁹ Collective of authors. *Examples of Best Practices in the Fight Against Homelessness*. Feantsa, S.A.D., Armáda spásy, Naděje, s. 16.

¹⁸⁰ Meldgaard, O. *Socio-educational programmes in Denmark – Kofoed's school*. in Collective of authors. *Examples of Best Practices in the Fight Against Homelessness*. Feantsa, S.A.D., Armáda spásy, Naděje, s. 55.

¹⁸¹ Sadowski, T. *The initiative*. in Collective of authors. *Examples of Best Practices in the Fight Against Homelessness*. Feantsa, S.A.D., Armáda spásy, Naděje, s. 35.

¹⁸² Horáková, M. *Současné podoby bezdomovství v České republice*. Praha: VÚPS, 1997, s. 64.

❖ **Bytová politika**

Jak už ze samotného názvu vyplývá, otázka bydlení které je nejčastěji s domovem jako takovým spojováno, představuje další ze zásadních aspektů resocializace lidí bez domova.

Studiem literatury i provedeným výzkumem jsem se přesvědčil, že koncepce dlouhodobého sociálního bydlení¹⁸³ v České republice, ačkoliv je tolik žádoucí prakticky neexistuje. Často velmi nízký příjem bezdomovců, kteří zásadně o znovunalezení domova usilují a náročným osobním terapeutickým procesem úspěšně prošli, naprosto znemožňuje využívat stabilního tržního bydlení, či zajištění bydlení vlastního. Neexistuje žádný právní dokument, který by upravoval povinnost zajištění bydlení pro člověka, jež o svůj domov přišel. Přitom právě samostatné bydlení představuje nejvhodnější cestu začlenění do reálného prostředí, společenských vztahů a pro resocializovaného člověka nutnost plnit nároky běžného života.

Ilja Hradecký se mi nebál uvést, že se systém bytové podpory lidí bez domova v České republice je katastrofální a řada evropských zemí by se mohla v řešení dané problematiky stát naším vzorem. Jako příklad uvádí holandský model boje s bezdomovectvím, který vyjádřil slovy „nejprve bydlení“. Tento projekt bere v úvahu bleskurychlou změnu psychiky osob, které se na ulici dostanou. Cílem projektu je tak lidem bez domova v co možná nejkratší době poskytnout náhradní bydlení, tedy v době, kdy o toho bydlení mají ještě zdravý zájem.¹⁸⁴ Rovněž v Polsku je již vytvořený program výstavby bytů, který je založen na spolupráci státních i soukromých organizací a zároveň zajišťuje dostatečné množství osob do projektu zapojených tak, aby k samostatnému bydlení lidí s nízkými příjmy postupně docházelo, a který vedle tolik potřebné pomoci sociálně slabým rovněž zajistí ekonomický rozvoj dané lokality.¹⁸⁵ V Maďarsku je pak problematika sociálních bytů řešena formou tzv. tranzitních bytů.

„Je tedy nezbytné podporovat a realizovat všechny mechanismy, které lidem zajistí možnou prostupnost ze závislého bydlení, poskytovaného formou sociální služby, do bydlení samostatného v přirozeném prostředí, mimo svět sociálních služeb.“¹⁸⁶

---

¹⁸³ Sociální bydlení: „bydlení levné, nenáročné, provizorní, s regulovaným nájmem stanoveným podle výše příjmu, poskytované po nezbytně nutnou dobu“. – Sochůrek, J. *Vybrané kapitoly ze sociální patologie I. díl - úvod do sociální patologie, sociálně patologické skupiny*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2001, s. 46.

¹⁸⁴ Ilja Hradecký, osobní rozhovor z kanceláře v Praze 5, ul. K Brance 11, ze dne 10. 03. 2011.

¹⁸⁵ Sadowski, T. *The initiative*. in Collective of authors. *Examples of Best Practices in the Fight Against Homelessness*. Feantsa, S.A.D., Armáda spásy, Naděje, s. 36.

¹⁸⁶ Kolektiv autorů. *Aktuální otazníky fenoménu bezdomovství*. Brno: Centrum sociálních služeb, 2010, s. 69-70.

Závěr

Má diplomová práce, která je členěna do šesti kapitol, v nichž mám snahu opětovně upozornit¹⁸⁷ na závažnost sociálně patologického jevu, který nazýváme bezdomovectví, je jistě důkazem jeho komplikovanosti a provázanosti s celou řadou dalších, mnohdy neuvědomovaných aspektů. Život na ulici, který je často vlivem specifických symbolů, zájmů, životního stylu a názorů na svět označován jako okrajová kultura,¹⁸⁸ je jev, který je, byl a bude součástí každé společnosti. „*Existence okrajových kultur dokazuje nejen rozmanitost lidského života, ale také to, že lidské společnosti netvoří celistvá uspořádání.*“¹⁸⁹ I přes uvedené skutečnosti však není možné na snahy o vytvoření praktického uspořádání společnosti rezignovat. Nelze se zbavovat spoluzodpovědnosti na účasti při řešení tak zásadního problému, který chudoba provázející bezdomovectví představuje. Hledání odpovědi na různorodé otázky z oblasti teoretické i praktické musí být vnímáno jako výzva a zároveň etická povinnost naší, jak ji rádi označujeme vyspělé společnosti.

V úvodní kapitole jsem se zaměřil na základní charakteristiku člověka bez domova, kdy ho představuji a popisuji také v podobách, které majoritní společnosti nemusí být zdaleka známy. Je nutné si uvědomit, že svět bezdomovců je pohyblivý, typy bezdomovectví se mohou rychle měnit a mohou podléhat mnoha různým a těžko postižitelným metamorfózám.¹⁹⁰

Jsem přesvědčený, že problematiku bezdomovectví není možné účinně řešit bez vymezení pojmů, jež s bezdomovectvím souvisejí, a bez jejího hlubšího poznání. Proto jsem druhou kapitolu své práce věnoval právě faktorům, které se na tíživé životní situaci lidí bez domova mnohdy bez jejich vlastního zavinění podílejí. Má snaha je zaměřena tak, aby se jednotlivé kapitoly mé práce prolínaly a tak vytvářely komplexně utvořený smysluplný celek. Příčina ztráty domova se totiž vlivem životních událostí může stát i jeho důsledkem.

Právě důsledky života bez domova jak ve vztahu ke společnosti, tak z hlediska změn osobních jsem popsal ve třetí kapitole své práce. Zjistil jsem, že negativním jevem bezdomovectví není pouze absence bydlení či nuzný stav finančních prostředků.

---

¹⁸⁷ V dříve vypracované bakalářské práci jsem se rovněž zabýval jevem bezdomovectví, ovšem z pohledu jeho vzniku a obecně možných řešení.

¹⁸⁸ Girtler, R. *Okrajové sociální kultury*. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 11-13.

¹⁸⁹ Girtler, R. *Okrajové sociální kultury*. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 22.

¹⁹⁰ Horáková, M., *Současné podoby bezdomovství v České republice*. Praha: VÚPS, 1997, s. 62.

Při hledání odpovědí na vyřešení otázky lidí bez domova pak tedy není možné se zaměřovat pouze na tyto do očí bijící projevy života na ulici. Na problém je nutno pohlédnout komplexněji. Pozorovat a posuzovat širší marginalizační okolnosti, jako je neschopnost či neochota lidí bez domova aktivně se účastnit na pozitivních změnách jejich života a přiblížit se tak způsobu života, který je vlastní většinové populaci.¹⁹¹

Ve čtvrté kapitole jsem se zaměřil na sociálně-právní aspekty resocializace bezdomovců, které jsou v současné době v rámci tohoto procesu ve větší či menší míře užívány. Zároveň jsem se také pokusil upozornit i na ty aspekty, které jsou často ze strany většiny společnosti neuvědomované, přesto však do tohoto složitého procesu vstupují a do jisté jsou schopny jej ovlivňovat. Mým záměrem nebylo pouze upozornit na instituce či organizace, které se pomoci bezdomovcům věnují a které vlastně všichni více či méně známe, ale především na služby, které jsou při snaze o začlenění člověka bez domova schopny nabídnout, poskytovat a s jakou efektivitou.

Výzkumu faktorů majících vliv na proces návratu bezdomovců do společnosti, který považuji za velmi zásadní část své práce, jsem věnoval kapitolu pátou. Domnívám se, že vytváření závěrů a stanovisek bez průniku do skutečného prostředí by nebylo žádoucí a dostatečně exaktní. Chtěl-li jsem poznat aspekty, které návrat vyloučeného člověka do společnosti skutečně ovlivnily, bylo nutné výzkum provádět právě mezi těmi, kteří tíživou a mnohdy bezradnou situaci v podobě života na ulici úspěšně překonali. I proto jsem jako formu výzkumu zvolil výzkum kvalitativní, neboť pouze ten zkoumá jevy do hloubky a kontextuálně, a může tak přinést nová neznámá zjištění, objasnit jejich vzájemné vztahy a souvislosti.

Pouze zohledněním všech teoretických poznatků společně s analýzou dat získaných provedeným výzkumem jsem byl schopen vymezit faktory, jež resocializaci lidí bez domova ovlivňují. Mým cílem nebylo predikovat možná řešení bezdomovectví, ale uvést konkrétní, přitom ale vzájemně provázané aspekty, které ať už pozitivně či negativně proces znovuzачlenění ovlivňují a jejichž znalost při resocializačních snahách považuji za přinejmenším prospěšnou.

„Budoucnost lidstva závisí na naší schopnosti a ochotě naučit se žít v kulturní rozmanitosti. Na tom, že neztotožníme inkluzi se stejností.“¹⁹²

---

¹⁹¹ Mareš, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, s. 58.

¹⁹² Sirovátka, T. *Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin*. Brno: MU FSS/Georgetown, 2004, s. 28.

Resumé

Ve své diplomové práci se zabývám sociálně patologickým fenoménem, který i přes to, že se ve společnosti objevuje od nepaměti, ani dnes nejsme schopni účinně řešit. Zabývám se člověkem, který mnohdy bez vlastního zavinění ztrácí domov a s ním často možnost se plně zapojovat do společenského, kulturního i ekonomického života a jež se tak ocitá na samém okraji společnosti, kde často přichází i o poslední zbytky lidské důstojnosti.

Danou problematiku považuji z osobního i lidského hlediska za velmi závažnou a jsem přesvědčený, že jí zdaleka není věnováno tolik pozornosti, kolik zasluhuje. Domnívám se, že snaha o začlenění vyloučených lidí zpět do společností běžně uznávaného života není dostatečná, a to ani přesto, že ve vyspělé společnosti, za jakou se dnes mnohdy povýšeně považujeme, by měla být samozřejmá. Právě z těchto důvodů jsem se rozhodl svou diplomovou práci zaměřit na zjištění faktorů, které se na procesu návratu takto postižených lidí do společnosti podílejí. Ačkoliv tyto faktory nemusí vždy působit jen pozitivně, i jejich negativní působení považuji za cenné zjištění v komplexním poznání velmi složité problematiky, kterou bezdomovectví představuje.

Domnívám se, že získání informací, které alespoň částečně odhalení takových faktorů umožní, bez studia řady odborných publikací není možné. Proto jsem zásadní část své práce věnoval právě teoretickým poznatkům, názorům a zjištěním mnoha autorů, kteří se problematikou bezdomovectví i řadu let zabývají. Právě prostřednictvím těchto podkladů jsem mohl poodhalit a alespoň částečně vymezit problematiku lidí, kteří se dostali do tíživé životní situace a byly vyloučeni z účasti na životě majoritní společnosti. Mohl jsem popsat prostředky, nástroje a služby, které jsou dnes při jejich snaze o návrat do společnosti dostupné a hodnotit jejich efektivitu.

Tato zásadní zjištění jsem však v celkovém pohledu považoval za neúplná a neuspokojivá, a proto jsem jejich zásadní obohacení provedl osobním vstupem mezi jedince, kteří se s fenoménem bezdomovectví utkali a tento svůj boj alespoň částečně vyhráli. Právě tito lidé totiž mohou být opravdu cenným zdrojem informací pro výzkum, který jsem formou kvalitativního přístupu provedl.

Vyhodnocením a interpretací nashromážděných dat jsem byl schopen vytvořit ucelenou hypotézu a upozornit tak na konkrétní faktory, které v procesu návratu lidí bez domova do společnosti sehrávají významnou úlohu.

Anotace

Autor diplomové práce: Bc. Václav Štulc

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Josef Hrdinka, Ph.D.

Instituce: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií
Institut mezioborových studií Brno

Název diplomové práce: Faktory mající vliv na resocializaci člověka bez domova

Má diplomová práce, jak to již z jejího názvu vyplývá, je zaměřena zejména na zjištění a vymezení faktorů, které ovlivňují složitý proces návratu lidí, kteří se od společensky uznávaného chování odchýlili, zpět do společnosti. Faktorů, které se podílejí na opětovném, zásadním a funkčním zapojení jedinců, kteří mnohdy přišli o více než jen svůj domov, do všech oblastí společenského života. Právě tyto aspekty, jejichž znalost může být dle mého soudu v otázce řešení bezdomovectví účinným nástrojem, jsem vedle poznatků z odborné literatury určil rovněž pomocí provedeného výzkumu, a to přímo mezi lidmi, kteří svůj domov dokázali opětovně nalézt a plně se zapojit do způsobu života, který je společností obecně uznáván. Každé zjištění, které pomůže sociálně patologický jev, kterým bezdomovectví bezesporu je, alespoň oslabit, považuji s ohledem na jeho rozsah a nesmírnou složitost za malé vítězství celé společnosti.

Klíčová slova

bezdomovectví, člověk bez domova, společnost, domov, kultura, životní styl, kvalita života, životní situace, nezaměstnanost, chudoba, sociální status, zdraví, vzdělání, závislost, vztahy, negativní jevy, sociální vyloučení, sociální izolace, nouze, psychika, resocializace, inkluze, organizace, péče, podpora, pomoc, vlivy, faktory, aspekty, postoje, čas, sociální služba, kompetence, bariéra, terapie

Annotation

Author of Master's thesis: Bc. Václav Štulc

Master's Thesis Supervisor: PhDr. Josef Hrdinka, Ph.D.

Institution: Tomas Bata University in Zlín, Faculty of Human studies,
Institut of Interdisciplinary Studies Brno

Master's Thesis Title: The factors influencing the resocialization of homeless
person

My Master's thesis, as mentioned in its title, is focused mainly on stating the factors that influence complex process of return of people that had deviated from accepted social behavior back to the community. The factors that take role in repeated, essential and functional involvement of individuals, that often lost more than home. It is these factors, whose knowledge, in my opinion might be effective tool in solving the problem of homelessness. I defined these factors based on expert literature and my personal research with people that managed to regain their homes and managed to get involved in socially accepted form of social life. Each finding, that helps to weaken the social pathological phenomenon – which the problem of homelessness undoubtedly is, is a small victory of the entire society.

Keywords

homelessness, homeless man, society, home, culture, lifestyle, quality of life, life situation, causes, unemployment, poverty, social status, health, education, addiction, relationships, negative effects of social exclusion, social isolation, distress, the victim, psyche, rehabilitation, inclusion, organization, care, support, assistance, impacts, factors, aspects, attitudes, time, social service, competence, barrier, therapy

Literatura a prameny

1. Baštecká, B., Goldmann, P. *Základy klinické psychologie*. 1. vyd. Praha: Potrál, 2001, 436 s. ISBN 80-7178-550-4.
2. Cuprišinová, V. *Můj zaměstnanec je bezdomovec*. 1. vyd. Praha: Evropské sociálně zdravotní centrum Praha, 2008, 11 s. ISBN 978-80-87244-09-8.
3. Czapow, C., Jedlewski, S. *Resocializační pedagogika*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981, 385 s. SPN 0-75-17/1.
4. Čech, V. H. *Sociologie pro psychologické poradenství a sociální výzkum*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, 1999, 167 s. ISBN 80-7082-503-0.
5. Dalrymple, T. *Život na dně*. 1. vyd. Praha: Academia, 2005, 266 s. ISBN 80-200-1337-7.
6. Davidová, I., Gojová, A., Gojová, V. a kol. *Metodická příručka pro sociální kurátory a metodiky sociální prevence*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2010, 150 s. ISBN 978-80-7368-628-4.
7. Duffková, J., Urban, L., Dubský, J. *Sociologie životního stylu*. Praha: PA ČR, 2007, 125 s. ISBN 978-80-7251-266-9.
8. Gavora, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000, 207 s. ISBN 80-85931-79-6
9. Girtler, R. *Okrajové sociální kultury*. Brno: Masarykova univerzita, 2001, 218 s. ISBN 80-210-2728-2.
10. Horáková, M. *Současné podoby bezdomovství v České republice*. Praha: VÚPS, 1997, 62 s.
11. Hradecká, V., Hradecký, I. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996, 107 s. ISBN 80-902292-0-4.
12. Hradecká, M., Hradecký, I. a kol. *Dvacet let Naděje*. Praha: Hewan, 2010, 68 s. ISBN 978-80-86451-17-6.
13. Hradecká, V., Hradecký, I. *Naděje - Cíle a poslání*. Praha: Naděje, 1996, 63 s.
14. Hradecký, I. a kol. *Definice a typologie bezdomovství*. 1. vyd. Praha: Naděje, 2007, 50 s. ISBN 978-80-86451-13-8.

15. Collective of authors. *Examples of Best Practices in the Fight Against Homelessness*. 1. Vyd. Feantsa, S.A.D., Armáda spásy, Naděje, 77 s. ISBN 80-86451-06-2.
16. Hradecký, I., Nedělková, M. *Sborník ze semináře na téma Bezdomovství v Evropě Olomouc, 4. 3. 1998*. Praha: Naděje, 1998, 43 s. ISBN 80- 902292-3-9 43.
17. Janebová, R., Smutek, M. *Posuzování životní situace v sociální práci*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2008, 259 s. ISBN 978-80-7041-419-4.
18. Janoušek, P. *Role of halfway accommodation projects in social reintegration*. in Collective of authors. *Examples of Best Practices in the Fight Against Homelessness*. 1. vyd. Feantsa, S.A.D., Armáda spásy, Naděje, 77 s. ISBN 80-86451-06-2.
19. Jovelin, E., Dequire, A. F., Adams, A. a kol. *Evaluation of Services and Initiatives for Young Homeless People in the United Kingdom and in the France*, 1. vyd. Eichstatt: ISIS, 2008, 99 s. ISBN 978-80-7326-099-6.
20. Kajanová, A., Urban, D., Davidová, E., Elichová, M. *Sociální práce s etnickými a menšinovými skupinami*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009, 104 s. ISBN 978-80-7394-181-9.
21. Kolektiv autorů. *Aktuální otazníky fenoménu bezdomovství*. 1. vyd. Brno: Centrum sociálních služeb, 2010, 78 s. ISBN 978-80-254-9015-0.
22. Kolektiv autorů. *Příklady nejlepší praxe v boji proti bezdomovství*. 1. vyd. Praha: Feantsa, S.A.D., Armáda spásy, Naděje, 2003, 82 s. ISBN 80-86451-05-04.
23. Mandys, J. *Bezdomovectví v kontextu společenské zakázky*. in Janebová, R., Smutek, M. *Posuzování životní situace v sociální práci*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2008, 259 s. ISBN 978-80-7041-419-4.
24. Mareš, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, 247 s. ISBN 80-85850-61-3.
25. Mareš, P., Horáková, M., Rákoczyová, M. *Sociální exkluze na lokální úrovni*. 1. vyd. Praha: VÚPS, 2008, 77 s. ISBN 978-80-7416-014-1.
26. Mareš, P., Vyhlídal, J., Sitovátko, T. *Nezaměstnaní na trhu práce – dopady nezaměstnanosti, hledání zaměstnání, faktory marginalizace a úspěchu na trhu práce*. Brno: VÚPS, 2002, 62 s.

27. Matoušek, O. *Slovník sociální práce*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008, 272 s. ISBN 978-80-7367-368-0.
28. Meldgaard, O. *Socio-educational programmes in Denmark – Kofoed's school*. in Collective of authors. *Examples of Best Practices in the Fight Against Homelessness*. 1. vyd. Feantsa, S.A.D., Armáda spásy, Naděje, 77 s. ISBN 80-86451-06-2.
29. Mühlpachr, P. *Sociální práce jako forma sociální pomoci*. in Mühlpachr, P. a kol. *Sociální pedagogika II*. Brno: IMS, 2011, 251 s.
30. Mühlpachr, P. a kol. *Sociální pedagogika II*. Brno: IMS, 2011, 251 s.
31. Navrátil, P., Janebová, R. a kol. *Reflexivita v posuzování životní situace klientek a klientů sociální práce*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, 186 s. ISBN 978-80-7435-038-2.
32. Odbor soc. služeb a soc. začleňování MPSV. *Národní zpráva o strategiích sociální ochrany a sociálního začleňování na léta 2008-2010, Česká republika*. 1. vyd. Praha: MPSV, 2009, 124 s. ISBN 978-80-86878-93-5.
33. Průdková, T., Novotný, P. *Bezdomovectví*. 1. vyd. Praha: Triton, 2008, 96 s. ISBN 978-80-7387-100-0.
34. Průša, L. *Efektivnost sociálních služeb: vybrané prvky a aspekty*. 1. vyd. Praha: VÚPS, 2007, 37 s. ISBN 978-80-87007-73-0.
35. Rada evropské unie. *Společná zpráva o sociální ochraně a sociálním začleňování pro rok 2006*. Brusel:Rada EU, 2006, 10 s.
36. Sadowski, T. *The initiative*. in Collective of authors. *Examples of Best Practices in the Fight Against Homelessness*. 1. vyd. Feantsa, S.A.D., Armáda spásy, Naděje, 77 s. ISBN 80-86451-06-2.
37. Sekot, A. *Sociologie v kostce*. 3. vyd. Brno: Paido, 2006, 258 s. ISBN 80-7315-126-X.
38. Sirovátka, T. *Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin*. 1. vyd. Brno: MU FSS/Georgetown, 2004, 237 s. ISBN 80-210-3455-6 (MU Brno), ISBN 80-86251-19-5 (Georgetown).
39. Sirovátka, T., Kofroň, P., Rákoczyová, M. a kol. *Příjmová chudoba, materiální deprivace a sociální vyloučení v České republice a srovnání se zeměmi EU*. Praha: VÚPS, 2005, 85 s.

40. Sochůrek, J. *Vybrané kapitoly ze sociální patologie I. díl - úvod do sociální patologie, sociálně patologické skupiny*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2001, 81 s. ISBN 80-7083-494-3.
41. Stankowski, A. *Etopedie – Úvod do resocializační pedagogiky*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2003, 57 s. ISBN 80-7042-257-2.
42. Strauss, A., Corbinová, J. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. 1. vyd. Boskovice: Albert, 1999, 201 s. ISBN 80-85834-60-X.
43. Špatenková, N. a kol. *Krize – psychologický a sociologický fenomén*. Praha: Grada Publishing, 2004, 132 s. ISBN 80-247-0888-4.
44. Švaříček, R., Šedřová, K. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007, 375 s. ISBN 978-80-7367-313-0.
45. Tichý, M. *Práce se sociálně neadaptovanými klienty*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2007, 80 s. ISBN 978-80-7368-310-8.
46. Vaňurová, H., Mühlpachr, P. *Kvalita života: Teoretická a metodologická východiska*. 2005. Brno: MSD Brno, 158 s. ISBN 80-210-3757-7.
47. Vágnerová, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. vyd. Praha: Portál, 2008, 444 s. ISBN 978-80-7367-414-4.
48. Zášková, H. *Psychopatologie*. 1. vyd. Ostrava: FF OU, 2005, 72 s. ISBN 80-7368-117-X.

Zákony

49. *Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu*, ze dne 17. března 1966, v platném znění.
50. *Zákon č. 48/1997 Sb. o veřejném zdravotním pojištění*, ze dne 7. března 1997, v platném znění.
51. *Zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů*, ze dne 27. března 1990, v platném znění.
52. *Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách*, ze dne 14. března 2006, v platném znění.

53. *Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi*, ze dne 14. března 2006, v platném znění.
54. *Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře*, ze dne 26. května 1995, v platném znění.
55. *Zákon č. 155/95 Sb., o důchodovém pojištění*, ze dne 30. června 1995, v platném znění.
56. *Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti*, ze dne 13. května 2004, v platném znění.

Ostatní

57. Kolektiv autorů, *V Praze bez domova*. 5. vyd. Praha: Centrum sociálních služeb, 2010, 92 s.
58. Řehoř, A. *Metodické pokyny pro vypracování bakalářské a diplomové práce*. Brno: IMS, 2009, 43 s.

Internetové zdroje

59. <http://www.mpsv.cz> ze dne 5. 2. 2010